

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

D.İ.S.K. ÖRNEĞİNDE TÜRKİYE'DE SENDİKA VE SİYASET İLİŞKİSİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Gonca GEZER

BURSA - 2011

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI

D.İ.S.K. ÖRNEĞİNDE TÜRKİYE'DE SENDİKA VE SİYASET İLİŞKİSİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

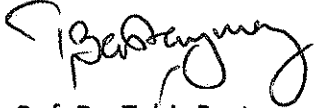
Gonca GEZER

Danışman:
Prof. Dr. Tahir BAŞTAYMAZ

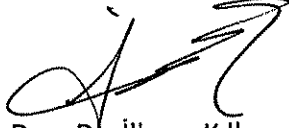
BURSA - 2011

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı'nda 700913009 numaralı Gonca GEZER'in hazırladığı "DİSK Örneğinde Türkiye'de Sendika ve Siyaset İlişkisi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 16/06/ 2011 günü 13:00 – 14:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ...başarılı..... (başarılı/başarısız) olduğunaoybirliği..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Pof. Dr. Tahir Baştaymaz

Doç. Dr. İlknur Kılış

Yrd. Doç Dr. Serdar Sertaç

16/06/ 2011

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Gonca GEZER
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X + 114
Mezuniyet Tarihi : / / 2011
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Tahir Baştaymaz

DİSK ÖRNEĞİNDE TÜRKİYE’DE SENDİKA VE SİYASET İLİŞKİSİ

Sendikaların birer baskı grubu olmaları ve işçi sınıfının tüm ekonomik ve sosyal çıkarlarının siyasetten bağımsız düşünülmemesi sendika-siyaset ilişkisini kaçınılmaz ve zorunlu kılmıştır. Bu ilişkiden dolayı sendikalar ve siyasi partiler sürekli iletişim ve etkileşim içinde olmuşlar ve birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Sendikaların hükümetlere, siyasi partilere ve devlete karşı tutumlarında ideolojileri belirleyici olmuş, bu bağlamda sendikalar ideolojileri doğrultusunda farklı mücadele alanları ve yöntemleri geliştirmişlerdir. Sendikal hareketin doğuşu ve gelişimi süreci ele alındığında sendikalar birçok ülkede siyasette belirleyici roller üstlenmiş ve kapitalist sistemi tehdit eder hale gelmişlerdir.

Türkiye’de sendikal hareketin gelişim sürecine bakıldığında, toplu sözleşme ile sınırlı sendikacılığa karşı “sınıf” ve “kitle” sendikacılığını ve siyasal mücadeleyi ön plana çıkaran sendikacılık anlayışıyla DİSK, işçi sınıfı mücadelesine önemli katkılarda bulunmuştur.

Bu çalışmada DİSK’in hem Türkiye sendikal hareketine hem de işçi sınıfının siyasallaşmasına ve sınıf bilincinin oluşmasına sağladığı katkılar ideolojik ve pratik boyutlarıyla incelenmiştir. Çalışmada, kuruluşundan 1980 Askeri Müdahalesine kadar, Türkiye’de siyasete ve sendikal harekete damgasını vuran DİSK’in, siyasetle ve siyasi partilerle olan bağı ayrıntılı bir biçimde incelenmiş, ayrıca 1980 sonrası yaşadığı değişim ve güç kaybının nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Endüstri İlişkileri Sendikacılık Siyaset İdeolojik Sendikacılık

ABSTRACT

Name and Surname : Gonca GEZER
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Labour Economics and Industrial Relations
Branch : Labour Economics and Industrial Relations
Degree Awarded : Master
Page Number : X + 114
Degree Date : / / 2011
Supervisor : Prof. Dr. Tahir Baştaymaz

THE RELATIONSHIP BETWEEN TRADE UNIONS AND POLITICS IN TURKEY IN THE EXAMPLE OF DISK

Trade unions becoming a pressure group and all of the economical and social benefits of working class not be thought independent from politics make the relations between politics and trade unions inevitable and compulsory. As a result of this relationship trade unions and political parties always be in relation and interaction with each other. Trade Unions ideologies has been decisive in the attitudes of Trade Unions against the governments , political parties and the state, in accordance with this Trade Unions developed different struggle areas and ways according to their ideologies. When the rise and development process of trade unions is discussed , trade unions have taken characteristic roles in lots of countries and began to threaten capitalist system.

As the development process of trade unions movement is observed, DİSK has contributed a lot to the struggle of working class through its understanding which put forwards 'class' and ' mass ' unionism against trade unionism limited with collective bargaining.

In this article , contributions of DİSK both to the Trade Union movement in Turkey and to politicizing of working class people and creating class consciousness among working class, are examined through ideological and practical aspects. In this study, the connection between politics , political parties and DİSK, which had an effective role in politics and trade union movement in Turkey from its foundation until 1980 military intervention, is examined in detail, and , moreover, the reasons of the change it has undergone after 1980 and reasons of its power loss are tried to be displayed.

Keywords:

Industrial Relations

Trade Unionism

Policy

Ideological Trade
Unionism

ÖNSÖZ

Sendikaların ortaya çıkmaya başlamalarından bu yana sendikalar, siyasetle ve siyasi partilerle sürekli ilişki içinde olmuşlardır. İşçi sınıfının ekonomik çıkarlarının siyasetten bağımsız düşünülmemesi ve siyasetin de sendikalara kayıtsız kalamaması, sendikalar ve siyaset arasındaki bu ilişkiyi kaçınılmaz ve zorunlu kılmıştır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sendikalar, ideolojik konumlanışlarına göre, siyaset içerisinde kendilerine alan bulmuşlar ve siyasette taraf olmuşlardır. Türkiye sendikal hareketinde bu taraflaşmanın en önemli unsurlarından biri DİSK olmuştur. Bu çalışmada, işçi sınıfının dinamikleşmeye başladığı bir dönemde kurulan ve dönemin gerek işçi sınıfı hareketi gerekse siyasal konjonktürü sebebiyle hızla kitleselleşen ve Türkiye sendikal hareketine damgasını vuran DİSK ele alınacaktır.

Çalışmada öncelikle sendika ve siyaset ilişkisinin teorik çerçevesi çizilerek, sendikaların ortaya çıkış ve gelişim sürecinden söz edilecektir. Ardından DİSK’in kuruluşuna etki eden faktörleri ve kuruluşundan bu yana içinde bulunduğu nesnelliği anlayabilmek için Türkiye’de genel olarak sendika ve siyaset ilişkisi incelenecek ve DİSK dışında üç büyük konfederasyon olan Türk-İş, MİSK ve Hak-İş ele alınacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise DİSK’in kuruluşundan günümüze kadar siyasetle ve siyasi partilerle olan ilişkisi hem teorik hem de pratik boyutlarıyla incelenecektir.

Tezin hazırlanması sırasındaki katkılarından dolayı, DİSK’in değerli yönetici ve çalışanlarına, TÜSTAV çalışanlarına ve tez danışmanım Prof. Dr. Tahir Baştaymaz’a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TEORİK ÇERÇEVE

1.1. SENDİKA TEORİSİ	2
1.1.1. Genel Sendika Teorisi.....	2
1.1.2. Özel Sendika Teorisi.....	3
1.2. SENDİKALARIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ.....	4
1.3. İNGİLTERE, FRANSA VE SSCB'DE SENDİKALAR.....	8
1.3.1. İngiliz Sendikacılığı	8
1.3.2. Fransız Sendikacılığı	12
1.3.3. SSCB'de Sendikalar	15
1.4. GENEL OLARAK SENDİKA VE SİYASET İLİŞKİSİ.....	19
1.5. SENDİKALARIN SİYASİ PARTİLERLE KURDUĞU İLİŞKİ MODELLERİ.....	21
1.5.1. Geniş Anlamda Siyaset Yapan Sendikaların Siyasi Partilerle Kurduğu İlişki Modelleri	22
1.5.2. Dar Anlamda Siyaset Yapan Sendikaların Siyasi Partilerle Kurduğu İlişki Modelleri	23

İKİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE'DE İŞÇİ SENDİKACILIĞI VE SİYASET

2.1. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEM	26
2.2. CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN ÇOK PARTİLİ DÖNEME KADAR SENDİKACILIK	28
2.3. 1946'DAN 1960'A KADAR SENDİKACILIK	30
2.4. 1960'TAN 1980'E KADAR SENDİKACILIK	33
2.5. 1980'DEN GÜNÜMÜZE SENDİKACILIK	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRK-İŞ MİSK VE HAK-İŞ'İN SİYASETLE İLİŞKİSİ

3.1. TÜRK-İŞ VE SİYASET	37
3.2. MİSK VE SİYASET	45
3.3. HAK-İŞ VE SİYASET.....	48

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM DİSK'İN SİYASETLE İLİŞKİSİ

4.1. DİSK'İN KURULUŞU	52
4.2. 1967-1971 DÖNEMİ	58
4.2.1. 1969 Genel Seçimleri	61
4.2.2. 15-16 Haziran Olayları.....	62
4.2.3. 12 Mart Muhtırası ve DİSK	65
4.2.4. DİSK'in Uluslar arası İlişkileri	66
4.3. 1971-1975 DÖNEMİ	66
4.3.1. 1973 Genel Seçimleri ve DİSK.....	68
4.3.2. Kıbrıs Harekâtı'nda DİSK'in Tutumu.....	69
4.4. 1975-1977 DÖNEMİ	70
4.4.1. DİSK'in 4. ve 5. Genel Kurulu	72
4.4.2. DGM Direnişi.....	74
4.4.3. 1975 Ara Seçimleri ve DİSK	74
4.4.4. DİSK'in Referandum Talebi	75
4.4.5. 1 Mayıs 1976.....	75
4.4.6. 1977 Genel Seçimleri	77
4.4.7. 1 Mayıs 1977.....	77
4.4.8. Ulusal Demokratik Cephe Çalışmaları.....	78
4.4.9. DİSK'in 6. Genel Kurulu	79
4.4.10. DİSK'in Uluslar arası İlişkileri	80
4.5. 1978-1980 DÖNEMİ	80
4.5.1. 1 Mayıs 1978.....	84
4.5.2. Demokratik Platform Girişimi	84
4.5.3. 1 Mayıs 1979.....	85
4.5.4. 14 Ekim 1979'Ara Seçimleri.....	86
4.5.5. 1 Mayıs 1980.....	87
4.5.6. DİSK'in 7. Genel Kurulu	88
4.5.7. Kemal Türkler'in Öldürülmesi.....	88
4.5.8. DİSK'e Kapatma Davası.....	89
4.6. 1980 SONRASI DÖNEM.....	89

4.6.1. DİSK'in Yeniden Faaliyete Geçmesi.....	90
4.6.2. Bahar Eylemleri.....	95
4.6.3. "Çağdaş Sendikacılık" Anlayışı	95
4.6.4. DİSK'in Genel Kurulları.....	97
4.6.5. DİSK'in Türkiye Gündemine Bakışı.....	98
SONUÇ	102
EKLER	104
KAYNAKÇA	110
ÖZGEÇMİŞ	114

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKD	Ankara Kadınlar Derneği
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
ASİS	Ağaç İşçileri Sendikası
BANK-İŞ	Türkiye Banka Sigorta Büro İşçileri Sendikası
BASIN-İŞ	Türkiye Basın Sanayi İşçileri Sendikası
CGIL	İtalya Genel İşçi Konfederasyonu
CHP	İtalya Genel İşçi Konfederasyonu
DDKD	Devrimci Demokratik Kültür Derneği
DEV MADEN-SEN	Türkiye Devrimci Maden Arama ve İşletme İşçileri Sendikası
DEV-GÜÇ	Türkiye Devrimciler Güç Birliği
DEVİRİMCİ YAPI-İŞ	Türkiye Devrimci Yapı İşçileri Sendikası
DEV-GENÇ	Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu
DGB	Alman Sendikalar Birliği
DGM	Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DHKD	Doğal Hayatı Koruma Derneği
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DÖB	Devrimci Öğrenci Birliği
DP	Demokrat Parti
DYP	Doğru Yol Partisi
EMSİS	Ege Bölgesi Mensucat Sanayi İşçileri Sendikası
GENEL-İŞ	Türkiye Genel Hizmetler İşçileri Sendikası
GES-İŞ	Türkiye DSİ Enerji Su ve Gaz İşçileri Sendikası
GP	Güven Partisi
GSB	Genç Sosyal Devrimciler Birliği Derneği
HAK-İŞ	Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
HDGD	Halkçı Devrimci Gençlik Derneği
ICFT	Uluslararası Serbest Ticaret Birlikleri Konfederasyonu
İGD	İlerici Gençler Derneği
İKD	İlerici Kadınlar Derneği
İKÖK	İstanbul Kıbrıslılar Öğrenim ve Kültür Derneği
İM-DER	İş Müfettişleri Derneği
KÖY-KOOP	Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatif Birlikleri

LASTİK-İŞ	Türkiye Petrol Kimya ve Lastik İşçileri Sendikası
MADEN-İŞ	Türkiye Maden Madeni Eşya Makine Sanayi İşçileri Sendikası
MC	Milliyetçi Cephe
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MP	Millet Partisi
MİSK	Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu
MSP	Milli Selamet Partisi
OLEYİS	Otel Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası
ÖZ-DER	Özgür Düşünce ve Dayanışma Derneği
PETROL-İŞ	Türkiye Petrol Kimya Lastik İşçileri Sendikası
PİM	Pahalılık ve İşsizlikle Mücadele Derneği
SADA	Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması
SGB	Sosyalist Gençlik Birliği
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TADSİS	Türkiye Ayakkabı ve Deri İşçileri Sendikası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEKGES-İŞ	Türkiye Elektrik Su ve Gaz İşçileri Sendikası
TEP	Türkiye Emekçi Partisi
TİB	Tüm İktisatçılar Birliği
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TKP	Türkiye Komünist Partisi
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TKP/ML	Türkiye Komünist Partisi Marksist Leninist
TOLEYİS	Türkiye Otel Lokanta Dinlenme Yerleri İşçileri Sendikası
TÖB-DER	Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği
TSİP	Türkiye Sosyalist İşçi Partisi
TUC	İngiliz Sendikalar Konfederasyonu
TÜD-DER	Tüm Sağlık Personeli Derneği
TÜM-DER	Tüm Memurlar Birleşme ve Dayanışma Derneği
TÜMAS	Tüm Üniversite Akademi ve Yüksek Okul Asistanları Birliği
TÜMÖD	Tüm Öğretim Üyeleri Derneği
TYTTD	Tüm Yüksek Tekniker ve Teknikerler Derneği
UDC	Ulusal Demokratik Cephe

GİRİŞ

Sendikalar, işçilerin ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak amacıyla kurulan kitle örgütleridir. Ekonomik ve sosyal hakların elde edilmesi, kullanılması ve geliştirilmesi ise siyasetten bağımsız düşünülemez. Sendikaların birer baskı grubu olarak siyasal davranışta bulunmaları kaçınılmazdır. Sendikalar ve siyaset arasındaki bu yakın ilişki, sendikaların ortaya çıkmaya başlamasından bu yana gerek akademik alanda gerekse hükümetler, sendikalar ve siyasi partiler tarafından tartışılmış ve farklı ideolojik düzlemlerde birçok yaklaşım ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada sendika ve siyaset arasındaki doğrudan ve kaçınılmaz ilişki açıklanırken, hem dünyada hem de Türkiye’de bu ilişkinin nasıl şekillendiği ve geliştiği üzerinde durulmuş, çalışmanın temel problem alanı olan DİSK incelenmiştir. DİSK’e vurgu yapılmasının temel sebebi DİSK’in kurulmasının ve güçlenmesinin, Türkiye’de sendikal hareketin gelişimi ve kitleselleşmesiyle paralellik göstermesidir. Ayrıca DİSK’in kurulmasından önce Türk-İş’in “partilerüstü” politikayı temel alan Amerikan modeli sendikacılık anlayışı, sınıf sendikacılığı bağlamında sendikal harekette önemli bir boşluk yaratmış ve giderek siyasallaşan işçi sınıfının mücadele alanındaki bu eksikliğin sonucu DİSK’in kurulması olmuştur. DİSK hem ideolojik hem de pratik olarak Türkiye’de siyaset ve sendikal hareket üzerinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde sendikaların ortaya çıkışı ve gelişim süreci incelenmiş ve teorik düzlemde sendika-siyaset ilişkisi ve sendikaların siyasi partilerle kurduğu ilişki modelleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise Osmanlı İmparatorluğu’ndan günümüze kadar sendika-siyaset ilişkisi ve bu ilişkiye yön veren ekonomik, siyasal, sosyal ve yasal koşullar üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde başta Türk-İş olmak üzere, Türkiye’de işçi sınıfı hareketi üzerinde hem ideolojik hem de örgütsel bağlamda belirleyici etkiler yaratmaları bakımından, DİSK dışında üç büyük konfederasyon olan Türk-İş, MİSK ve Hak-İş ele alınmıştır. Bu konfederasyonların gerek kuruluş aşamalarında gerekse faaliyetlerinde belirleyici olan ideolojiler ve siyasi partiler incelenmiş; siyasete ve ülke gündemine bakışları anlatılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise DİSK’in, kuruluşundan günümüze kadar ideolojik duruşu, siyasetle ve siyasi partilerle olan ilişkileri, faaliyetleri değerlendirilmiş ve 1980 sonrası yaşadığı değişim anlatılmıştır. Ayrıca bu bölümde DİSK’in, Türkiye’de siyaset üzerindeki belirleyici etkileri incelenmiş ve Türkiye işçi sınıfı hareketinin siyasallaşmasına olan katkıları ele alınmıştır.

Sonuç olarak, DİSK, özellikle kuruluşundan 1980 Askeri Darbesine kadar olan dönemde hem işçi sınıfının kazanımlarını geliştirmesi hem de ülke gündemine müdahalesi bağlamında Türkiye işçi sınıfının en önemli mücadele örgütü olmuştur. Her ne kadar 1980 Darbesi DİSK üzerinde kalıcı etkiler yaratmış olsa da DİSK bugün de Türkiye sendikal hareketinin en belirleyici unsurlarından biri olmaya devam etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

1. TEORİK ÇERÇEVE

1.1. SENDİKA TEORİSİ

Sendikalar, kapitalizmin gelişmesine paralel olarak gelişmiş ve yaygınlaşmış örgütlerdir. Sanayi Devrimi'yle modern işçi sınıfı doğmuş ve işçi sınıfı ile burjuvazi arasında başlayan mücadelede sendikalar belirleyici bir rol oynamıştır. Sendikaların, işçi sınıfının en önemli mücadele aracı olması, onları modern toplumu karakterize eden en önemli örgütler haline getirmiştir. Sendikaların, modern toplumun belirleyici unsurlarından biri olması, sendikaların doğuşunu açıklayan teorilerin, "devlet" ve "demokrasi" gibi kavramları açıklayan teorilerle benzerlik göstermesini sağlamıştır. Sendika teorisi genel olarak "Genel Sendika Teorisi" ve "Özel Sendika Teorisi" olmak üzere iki kısımda incelenmektedir.

1.1.1. Genel Sendika Teorisi

Genel Sendika Teorisi içerisinde Grup Teorisi, Sistem Teorisi ve Marksist Sınıf Teorisi yer almaktadır.

Siyaset biliminde ileri sürülen ve Arthur F. Bentley'in görüş ve tezlerine dayanan Grup Teorisinin, doğrudan doğruya sendikalar için de açıklayıcı olduğu görülmektedir. Grup Teorisinde siyaset, belli çıkarlar doğrultusunda yönlenen bir grup davranışı olarak tanımlanmaktadır. Öte yandan, bu teoride grup ve çıkarlar iç içe geçmiş bulunmakta, bunlardan biri diğerinden doğmakta ve gelişmektedir. Tüm gruplar hedeflerini baskı ve karşı baskı kullanmak suretiyle gerçekleştirmeye çalışmakta ve bu suretle politikanın doğuşunu hazırlayan ilkel maddeler de ortaya çıkmış bulunmaktadır. "Tüm siyasi fenomenler grup fenomenleri" olarak belirlenmektedir. Bunlar birbirleri üzerinde karşılıklı etki ve baskı yapmakta, birbirlerini şekillendirmekte ve yeni gruplar veya grup temsilcilerinin ortaya çıkmasına yol açmakta ve böylece bir denge sağlanmaktadır.¹ Bu teori hukuk kurallarının ve

¹ Nurhan Akçaylı, *Sendika Teorisi*, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 3-036-0098, Bursa, 1983, s. 2.

kurumların yasaklayıcı, sınırlayıcı ve düzenleyici etkilerini göz ardı etmesinden dolayı eleştirilmektedir.

Sistem Teorisi, çıkarların hangi yollardan veya hangi kuruluşlar aracılığıyla ve ne şekilde toplumda belli bir zamanda gerçekleştirilebileceği sorunu üzerinde durmaktadır. Çıkar gurupları, bu teoride de yine sistemin temelini teşkil etmekte², siyasetin doğmasında yine temel rol oynamakta, fakat birbirlerine karşılıklı etkilerde bulunan birden fazla ve çok taraflı faktörlerin bir sonucu olarak görülmektedir.³ Bu teori, siyasal sistemin sürekli bir denge içinde durduğu varsayımı yapmasından ve toplumdaki kurumların birinin değişmesi durumunda sistemin ne olacağı sorusunu cevapsız bırakmasından dolayı eleştirilmektedir.

Marksist Sınıf Teorisine göre toplumda belirleyici olan üst yapı kurumu ekonomidir. Ekonomi yalnızca toplumun genel özelliklerini değil, diğer toplumsal kurumların(siyaset, ideoloji, eğitim gibi) özelliklerini ve kurumlar arasındaki ilişkileri de belirler. Üretim araçları ve üretim ilişkileri temel alındığında toplumlar iki temel sınıftan oluşur: burjuvazi ve proletarya. Marks bu iki sınıf arasındaki çatışmayı temel alarak proletaryaya devrimci bir misyon yüklemiş ve proletarya iktidarını tarihsel bir zorunluluk olarak ortaya koymuştur. Grup Teorisi ve Sistem Teorilerinden sendikaları açıklamada da faydalanılırken, Marksizm doğrudan sendikalarla ilgili kuramlar ortaya koyaktadır. Mark ve Engels sendikaları işçi sınıfının en önemli mücadele araçlarından biri olarak görmüş ve “Enternasyonel”le bu fikir pratiğe taşınmıştır. Marks’a göre sendikalar sadece iktisadi örgütler değil, aynı zamanda kapitalizmin ortadan kaldırılmasını sağlayacak siyasal örgütlerdir.

1.1.2. Özel Sendika Teorisi

Özel Sendika Teorisini konu edinen incelemelerde, sendikaların doğuşu için önce Grup Teorisindeki iki ana unsur göze çarpmaktadır. Bunlar, sendikaların belli çıkarların yönlendirdiği bir grup davranışı olarak kabul edilmesi ve grup uyumsuzluklarının bir ürünü olarak görülmesidir. Bu iki unsurdan hareket edilerek, sendikanın teorik temellerini açıklamaya çalışan incelemelerde, önce sendikalara özgü bir çıkar tanımlamasına rastlanmakta, sonra bu çıkarların bilinç üstü bir düzeye ulaşmasından söz edilmektedir. Çıkarların bilinçlenmesinde ise işçi ve işveren arasındaki çıkar uyumsuzluklarının belli bir gerginlik derecesine varması gerekli görülmekte, sendika kurmaya hazır ve bilgili kişilerin var

² Nurhan Akçaylı, a.g.e., s. 5.

³ Nurhan Akçaylı, a.g.e., s.5.

olması ve mevcut hukuk düzeninin, sendika kurulmasına karşı çıkmaması koşulları üzerinde durulmaktadır.⁴

1.2. SENDİKALARIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Sanayi Devrimi 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de doğmuş ve oradan Batı Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Sanayi Devrimi aslında makinenin ve onunla birlikte buhar ve büyük fabrika sanayinin doğuşu olayıdır ve ekonomik yaşamı ve onun kurumlarını derin bir biçimde değiştirmiştir. Çağdaş sanayi tekniği 18. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak şaşırtıcı bir hızla gelişmiş ve bu gelişme büyük ve derin toplumsal değişmelere yol açmıştır. Bu teknik ve toplumsal değişme ve gelişmeler, önceki dönemden farklı olarak, geniş bir işçi sınıfı ortaya çıkarmış, yeni yaşama ve çalışma koşulları yaratmış, kentlerin nüfusu hızla artmış, erkek, kadın ve çocuk işçileri zor, ağır ve insanı hızla yıpratıcı çalışma koşullarıyla karşı karşıya bırakmıştır.⁵

İşçi sınıfının içinde bulunduğu yoksulluk koşulları özellikle İngiltere ve Fransa’da 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarında kendisini acımasızca göstermeye başlamıştır. Bu dönemde birbirinden kopuk çok sayıda grev ve isyan yaşandığı bilinmektedir. Bu durum o döneme kadar kendinden son derece emin olan kapitalistlerin, geleceklerinden endişelenmesine yol açmıştır. İşçi sınıfı, grev ve isyanların da etkisiyle örgütlenme özgürlüğünü isteyerek, örgütlenmeye başlamış, kendisini yoksulluğa ve sefaletten çalışma koşullarını değiştirmeye çalışmıştır. İşçi sınıfı mücadelesi içinde sendikaları önemli kılan temel etken, işçilerin bir sınıf olarak ortaya çıkmaya başladığı 19. yüzyıldan bu yana sendikal örgütlerin, işçi sınıfının burjuvaziye karşı direnme ve örgütlenme merkezleri olarak oynadığı roldür. Sendikalar ve grev hareketleri, işçilerin kendi aralarındaki rekabete son vererek birleşmeleri ve bir sınıf olarak burjuvaziye karşı mücadele etmelerinin ilk girişimleri olarak ortaya çıkmıştır.⁶

Sendikacılık birlikler biçiminde ilk defa İngiltere’de ortaya çıkmıştır. 1720 yılında Londra’nın terzi ustaları Parlamento’ya şöyle bir şikâyetle bulunmuşlardır:

“Şehrin içinde ve dolaylarında bulunan ve sayıları yedi bini aşan terzi emekçileri, iş ücretlerini artırmak ve çalışma zamanını bir saat kısaltmak için yeni bir dernek kurdular... Tasarılarını gerçekleştirmek üzere, birçok iş ve toplanma yerlerindeki işçiler bu konu ile

⁴ Nurhan Akçaylı, a.g.e., s. 16.

⁵ Ahmet Özkiraz,-Nuray Talu, “Sendikaların Doğuşu; Türkiye ve Batı Avrupa Ülkeleri Karşılaştırması”, Sosyal Bilgiler Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, 2008, s. 108-109.

⁶ Erkan Aydoğanoglu, “Dünyada ve Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisi”, Ankara, Ocak 2009, s. 8.

ilgili olarak hazırlanmış kâğıtlara adlarını yazdılar. Kovuşturmaya uğradıkları zaman kendilerini savunmak amacıyla epey para topladılar.”⁷

Bu şikâyetnamede sendika hareketinin hala yaşayan çeşitli çizgilerini görmek mümkündür. Terzi işçilerinden sonra bıçakçılar ve Batı'nın yün işçileri de buna benzer birlikler kurmuşlardır. İlk devamlı işçi birlikleri manifaktür(imalathane) sisteminden yarım yüzyıl önce kurulmuştur ve onun için de bu teşkilatlara henüz el işinin hüküm sürdüğü sanat kollarında rastlanmaktadır. Bu nedenle sendikacılık, doğrudan doğruya makineleşmenin ürünü sayılamaz. Burada belirleyici unsur, tekniğin değişmesi değil; üretim aletlerinin mülkiyeti ile emek arasındaki çözülme ve ayrılmadır. Nitekim makineler henüz ortada yokken bile, bu çözülmenin belirdiği yerlerde birlikler ortaya çıkmıştır.⁸

18. yüzyılın sonunda birlikler dokuma işçileri arasında hızla yayılmış, bu durum karşısında hükümet çıkardığı bir kanunla her türlü birleşmeyi yasaklamıştır. İşsizliği yaratan makinelere karşı ayaklanmaların meydana gelmesi ve makinelerin tahrip edilmeye başlanmasıyla 1825'te birleşmeleri yasaklayan kanun kaldırılmış ve birlikler toplu sözleşme yapma hakkına sahip olmuştur. Bir süre sonra Robert Owen'ın etkisiyle bütün işçileri bir araya toplama amacıyla bir birlik kurulmuş, ancak bu hareket de hükümet tarafından bastırılmıştır.

1850 yılından başlayarak birlikler birleşmeye başlamış ve kanunları düzeltmeye çalışmışlardır. Birliklerin verdiği bu mücadelenin de etkisiyle kanunlar gitgide yumuşamış ve 1871 yılında çıkan bir kanunla diğer derneklere tanınan birçok kolaylık sendikalara da tanınmış ve 1875 de çıkan bir kanunla da sendikalara grev yapma izni verilmiştir.

İngiltere'den sonra ABD ve diğer Avrupa ülkelerinde de sendikalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Sendikaların gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkışı ise oldukça uzun zaman almıştır. Tüm ülkelerde sendikaların devlet ve işverenler tarafından kabul edilmesi uzun mücadeleler sonunda gerçekleşmiştir.⁹ Sendikalar, ancak 19. yüzyılda hak olarak tanınmış, sendikaların işverenler tarafından kabul edilmeleri ise yasal tanımadan sonra gerçekleşmiş ve oldukça uzun bir süre almıştır.¹⁰ Başlangıçta işçilerin örgütlenme biçimi olan sendikalar, işçi sendikaları güçlenince işverenlerce de tercih edilmiş ve işçi sendikalarına tepki olarak işveren sendikaları kurulmuştur.¹¹

⁷ Georges Lefranc-Kemal Sülker, **Dünyada ve Bizde Sendikacılık**, Varlık Yayınları, İstanbul 1966, s. 7.

⁸ Georges Lefranc-Kemal Sülker, a.g.e., s. 8.

⁹ Aysen Tokol, **Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler**, VIPAŞ, Bursa 2001, s. 18.

¹⁰ Aysen Tokol, **Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler**, a.g.e., s. 18.

¹¹ Ahmet Özkiraz-Nuray Talu, a.g.m., s. 109.

Sendikalar ilk oluşmaya başladığı yıllardan itibaren sosyalist düşüncelerden etkilenmiştir. 1864 yılında İngiltere’de toplanan ve K. Marks ile F. Engels’in de içinde yer aldığı Uluslararası Emekçiler Birliği(I. Enternasyonal) toplantısı, sendikalarla bilimsel sosyalist düşüncenin buluşması ve birbirini tanıması açısından önemli bir gelişmedir. I. Enternasyonal’in kurulması, işçi sınıfı hareketi ve sendikalar için bir dönüm noktası olmuştur. Sendikaların kitlesel birer sınıf örgütü olarak tanınması ve yaygınlaşmasında I. Enternasyonal’in çok büyük katkıları olmuştur. I. Enternasyonal, 1866 Cenevre Kongresi’nde 8 saatlik iş günü çağrısı yaparken, 1869 yılında toplanan Basel Kongresi’nde sendikaların, her meslek ve iş kolunda mutlaka örgütlenmesi, ülke çapında birleşerek sendikal örgütlerin kurulması kararı alınmıştır. Burada esas amaç, sendikaları sadece ekonomik bir mücadele aracı olmaktan çıkarmak, doğrudan sınıf mücadelesi saflarına çekmektir. İşçi sınıfının sermayeye karşı verdiği mücadele sadece kısmi ekonomik iyileştirmeler için değil, ulusal ve uluslararası alanda siyasal amaçlara, siyasal iktidarı ele geçirmeye, işçi sınıfı iktidarını kurmaya doğru ilerlemeye başlamıştır.¹²

Sanayileşmiş batı ülkelerinde işçi sendikacılığının tarihsel gelişimi incelendiğinde, öncelikle işçi sendikalarının benimsedikleri toplumsal sorumluluğun niteliği dikkat çekmektedir. Bu noktada Avrupa sendikacılığı, toplumun bütününün değişimine yönelik bir yaklaşımı temel sorumluluk olarak benimsemiştir. Bunun temel nedeni ise Avrupa’da sendikaların sosyalist düşüncelerin etkisinde kalması ve yaygın olan feodal düzene duyulan tepkidir. Amerikan işçi sendikacılığının gelişiminde ise böyle bir yaklaşımın etkinlik kazanmamasında feodal yapının olmaması, sosyalist düşüncelerin etkisizliği ve dolayısıyla daha zayıf bir sınıf bilincinin olması önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla Amerikan sendikacılığı, üyelerinin daha çok ekonomik hak ve çıkarlarının korunmasını temel sorumluluk olarak benimsemiştir.¹³

20. yüzyılın ilk çeyreğinde, daha sonraki süreçte sendika-siyaset ilişkisinin temel belirleyicilerini oluşturacak olan önemli bir gelişme yaşanmıştır. 1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi gerek ekonomik, toplumsal ve siyasal, gerekse ideolojik anlamda kapitalizme karşı ciddi bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği’nin kurulması, dünya çapında o zamana kadar oluşan bütün dengelerin yerinden oynamasına neden olmuştur. Bu süreçte sendikaların da önemli rolleri olmuştur. Ekim Devrimi’nin hemen ardından 1919 yılında III. Enternasyonal(Komüntern) kurulmuştur. III. Enternasyonal’in 1921 yılında

¹² Erkan Aydoğanoglu, a.g.m., s. 13.

¹³ Ahmet Selamoğlu, *İşçi Sendikacılığının Gücündeki Değişim*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995, s. 5-6.

yapılan kongresinin ardından 42 ülkeden komünist ve anarşist sendikacıların katılımıyla bir Dünya Sendikalar Kongresi düzenlenmiş ve hemen ardından Kızıl Sendikalar Enternasyonalisi(Profintern) kurulmuştur. Profintern'in kurulmasıyla birlikte sınıf sendikacılığı ile burjuva sendikal anlayışlar arasındaki mücadelenin iyice kızıştığı görülmüştür. Sendikal düzeyde gelişen bu zorunlu mücadele içinde, Kızıl Sendikalar Enternasyonalisi dünya çapında şekillenışı getirirken, diğer taraftan Uluslararası Özgür Sendikalar Federasyonu(IFTU), Hıristiyan Sendikalar Konfederasyonu gibi reformcu sendikalar, kapitalizmle uyumlu, onunla barışık politikalar etrafında üyelerinin tepkilerini yatıştırabilmişlerdir.¹⁴

Öte yandan 20. yüzyılın başlarından itibaren sanayileşmiş batı ülkelerinde işçi sendikacılığının devrimci niteliği önemli bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim sürecinde işçi sendikacılığını etkileyen unsurlar arasında, sosyal reformlar ve toplu pazarlık hakkının kazanılması çok önemlidir. Örneğin işçi sendikalarının toplu pazarlık yoluyla işverenler tarafından tanınması, ücret ve çalışma koşullarını iyileştirmeleri, genel olarak işçi sendikacılığının toplumun ve ekonominin bütününe yönelik reformcu niteliğini zayıflatmıştır.¹⁵

II. Dünya Savaşı sonrasında sanayileşmiş batı ülkelerinde işçi sendikalarının toplum içerisindeki etkinliği artmaya devam ederken, benimsedikleri politikalarda da önemli farklılaşmalar olmuştur. Bir başka deyişle, sanayileşme sürecinin başından itibaren 1970'lerde gündeme gelen yeni teknolojinin yarattığı değişime kadar geçen zaman diliminde işçi sendikalarının ekonomi içerisindeki etkinlikleri artarken, mesleki ve sosyal alandaki gelişmelere hızla uyum sağlama mücadelesi içerisinde olmaları işçi sendikacılığının politikalarında farklılaşma yaratmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da, ekonomik gelişme hızının yüksek olması, istikrarlı istihdam yapısı, refah devleti anlayışı işçi sendikalarının gelişimini hızlandırırken, işçi hareketinin gündemine yeni talepleri getirmiştir. Bu talepler arasında, daha geniş bir sosyal güvenlik sisteminin oluşturulması, işçilerin yönetime katılımı, işyeri düzeyinde iş konseylerinin fonksiyonlarının artırılması, istihdam güvencesinin sağlanması, emeklilik ödeneği, ücretli tatil, eğitim, konut imkânlarının artırılması ve artan tüketim mali karşısında tüketim gücünü koruyacak ücret yapısının oluşturulması sayılabilir.¹⁶ Sendikalar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Keynezyen ekonomik politikalar ve sosyal devlet anlayışının etkisiyle hızlı bir gelişme göstermişler, kurumsal ve hukuki bünyelerini güçlendirmişler, siyasal ve toplumsal etkinliklerini zirveye çıkarmışlardır.

¹⁴ Erkan Aydoğanlı, a.g.m., s. 14.

¹⁵ Ahmet Selamoğlu, a.g.e., s. 7-8.

¹⁶ Ahmet Selamoğlu, a.g.e., s. 8.

Bu dönemde sendikalar kamu politikalarının oluşturulmasında ve işyerlerinde çalışma koşullarının belirlenmesinde etkin rol oynamışlardır.¹⁷

1980 sonrasında ise liberalizm, küreselleşme, esneklik ve yeni teknolojilerin etkisiyle sendikalar güçlerini kaybetmeye başlamıştır. İşçi sendikalarının üye sayıları ve sendikalaşma oranları 1980 sonrasında devamlı bir gerileme içerisine girmiştir. Bu gerilemenin az veya çok tüm sanayileşmiş batı ülkelerinde hissedilmesi gerilemenin nedenleri arasında evrensel boyutlu değişimlerin önemini arttırmaktadır.¹⁸

1980 sonrasında işçi sendikacılığı temelde ekonomik, yapısal, sosyal ve siyasal nitelikte sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. 1970 sonrasında teknolojik gelişmelerin hızlanması ve yayılması ekonomik yapıyı değişime zorlarken, karmaşıklaşan üretim sürecinde işgücünün niteliği de değişerek, değişime uyum sağlamak durumunda kalmıştır. Öte yandan, sanayileşme süreci ile birlikte sektörler arası dengenin kaçınılmaz olarak bozulması ve hizmet sektörünün ekonomik yapı içerisinde ağırlık kazanması, istihdamı ve işgücünü değişik boyutlarda etkilemiştir. İşgücünü büyük bir kısmı hizmet sektörüne kayarken, işgücünün yapısı, vasıf seviyesi ve özellikle teknolojik gelişmelerin etkisiyle de çalışma biçimleri değişime uğramıştır. Bunların yanı sıra, refah politikalarının etkinliği zayıflatılmış, buna bağlı olarak da devletin endüstri ilişkileri sisteminde üstlendiği geleneksel rolü oynama arzusu azalmıştır.¹⁹ Yaşanan bütün bu değişimler işçi sendikalarının gücünü ve etkinliğini olumsuz yönde etkilemiş, sendikalar giderek güç kaybetmeye başlamışlardır.

1.3. İNGİLTERE, FRANSA VE SSCB'DE SENDİKALAR

1.3.1. İngiliz Sendikacılığı

İngiltere'de, sanayileşmenin etkilerinin görülmeye başladığı 18. yüzyılın son çeyreğine kadar çalışma hayatı loncalar tarafından düzenlenmiştir. Geleneksel üretim yapısı ve kapalı üretim tarzının yer aldığı loncalarda kalfaların ustalara kesin bağımlılığı söz konusudur. Bu bağımlılık başlangıçta büyük sorunlar oluşturmamış ancak ticari hayattaki hızlı gelişmeler ve ulaşım ve haberleşme sistemindeki ilerlemeler, makineleşme zamanla kalfa ve ustalar arasında önemli çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Değişen piyasa koşullarına ayak uydurmak isteyen ustaların çıraklık yasalarını çiğnemeleri ve ücret

¹⁷ Aysen Tokol, *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler*, a.g.e., s. 19.

¹⁸ Ahmet Selamoğlu, a.g.e., s. 15.

¹⁹ Ahmet Selamoğlu, a.g.e., s. 15-16.

anlaşmalarını bozmaya başlamaları üzerine kalfalar “Dostluk Dernekleri”, “Meslek Kültüpleri” kurmaya başlamışlardır. Yerel nitelikte olan bu örgütler üyelerine, hastalık, işsizlik ve ölüm risklerine karşı sosyal yardım sağlamışlardır.²⁰

Sendikalaşmanın temelinde yatan toplumsal sınıflaşmaya yol açan “Sanayi Devrimi”, ilk olarak İngiltere’de patlak vermiş ve oluşumunu sürdürmüştür. “Sanayi Devrimi”nin ortaya çıkardığı teknik başkalaşım, üretim ilişkileri bakımından, emek ile üretim araçlarının mülkiyeti arasında ayrılmaya neden olmuştur. Üretim ilişkilerinde meydana gelen bu değişme, başka birçok önemli toplumsal gelişmenin yanı sıra sendikalaşmanın da temel değişkeni olmuştur.²¹

İngiltere’de, toplumun siyasal gelişimi, ekonomik gelişimini geriden takip ettiği gibi, işçi sınıfının siyasal alanda örgütlenmesi de mesleki ilişkiler bakımından örgütlenmesinden sonra gerçekleşebilmiştir. İşçiler ancak yaygın ve güçlü bir sendikacılık hareketini ortaya koyduktan sonra ve bu alandaki başarıları ölçüsünde siyasal alanda örgütlü bir güç olarak varlıklarını duyurmaya başlamışlardır.²² İşçi sınıfının, sendikal alanda örgütlenmesinin belli bir aşamadan sonra siyasal alanda da örgütlenmiş olması, İngiliz sendikalarına siyasal bakımdan iki farklı fonksiyon yüklemiştir. Sendikalar, bir yandan, doğrudan doğruya bir baskı grubu ve temsil aracı olarak işçi sınıfının etkisini ve gücünü siyasal alanda ortaya koyarken, bir yandan da işçi sınıfının işçi partisi ile ilişkilerine aracı olmaktadır. İngiliz sendikalarının siyasal eylem bakımından bağımsız bir kategori olarak ele alınmalarını gerekli kılan başlıca ayırıcı özelliği, bu ikili siyasal fonksiyonu bir arada yürütmekte olmalarından ileri gelmektedir.²³

İngiliz sendikacılığında ilk dönemler Owenizmin etkileri görülmüş, ütöpik sosyalistlerden Robert Owen’in sınıf çatışmasından uzak barışçı genel grev düşüncesi, İngiliz sendikacılığında görülen uzlaşmacı tavrın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Owenizmin etkisiyle “Üretici Sınıfların Büyük Manevi Birliği” kurulmuş, ancak devletin ve işverenlerin yoğun baskıları yüzünden birlik kısa sürede dağılmıştır. Owenizmin ütöpik niteliği ve bu hareketin başarısızlığa uğramasıyla İngiliz işçi sınıfı hareketi üzerinde Çartizmin etkili olmaya başlamıştır. Çartizm, işçilere, Owenizmden boşalan yeri doldurmak üzere, daha tutarlı bir felsefe ve bütünlüğü olan bir düşünce sistemi gösterememiş olmakla beraber, Owen’in başlıca kurtuluş yolu olarak önerdiği barışçı genel grevin uygulanmasında çıkmazla karşılaşıldığını gören işçi sınıfına, Owen’in tanımadığı ve karşı çıktığı sınıf fikrini

²⁰ Ahmet Özkiraz,-Nuray Talu, a.g.m., s. 109.

²¹ Alpaslan Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset**, 6. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s. 127-128.

²² Alpaslan Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset**, a.g.e., s. 132.

²³ Alpaslan Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset**, a.g.e., s. 133-134.

benimsetmek ve siyasi eylemin gereğini kabul ettirmek bakımından etkili olmuştur.²⁴ 1800'lerin sonlarına doğru ise İngiliz sendikaları üzerinde Marksizm etkili olmaya başlamış, Marksizmin etkisiyle ilk grev hareketi kadın kibrit işçileri tarafından başlatılmış, bunu benzin işçileri ve Londra liman işçileri grevi izlemiştir.²⁵ Marksizm, İngiliz işçi sınıfının siyasal mücadelede önemli deneyimler kazanmasını sağlamış, ancak İngiliz işçi sınıfının sınıflar arası işbirliğine dayanan tavrını devrimci bir çizgiye dönüştürmeyi başaramamıştır. Marksizmin sınıfsal niteliğinden uzak, işçi sınıfının kapitalizmin gelişmesiyle işçilerin daha iyi çalışma ve yaşam koşullarına ulaşacağını ve sınıf çatışması yerine "ikna" yöntemine dayalı bir süreci savunan Fabianlık da İngiliz sendikacılığı üzerinde önemli etkiler yaratmıştır.

Belli bir alanda ulusal düzeyde ilk sendika kurma girişimi 1851 yılında makine ustaları tarafından gerçekleştirilmiş, "Birleşik Makine İşçileri Sendikası" kurulmuştur. Birleşik Makine Ustaları Sendikası merkezden denetlenen ilk ulusal sendikadır. Bu sendika, sistemi ortadan kaldırmak yerine sistemle uyum içinde işçilerin kısa vadeli ekonomik çıkarlarını korumayı amaçlamıştır. Sendika üyelerinden yüksek aidat alınmış, üyelerine çeşitli risklere yardım sağlamış, üyelerinin çıkarlarını vasıfsız işçilere karşı korumuştur.²⁶ Daha sonra çeşitli meslek gruplarındaki işçiler arasında da çeşitli sendikalar kurulmuş ve sendikalar yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Bu gelişmeler sonucunda sendikal hareketi gözden geçirmek amacıyla 1867 yılında bir Kraliyet Komisyonu görevlendirilmiş, komisyonun görüşleri doğrultusunda 1871 yılında bir sendikalar yasası çıkarılmıştır. Yasa, İngiliz sendikacılığında yeni bir dönem başlatmıştır. 1871 yılından sonra sendikaların faaliyetlerini düzenleyen çok sayıda yeni yasa uygulamaya konulmuştur. Bu yasalar sendikalara tüzel kişilik kazanma hakkını, sendika fonlarının yasal olarak korunmasını, grev hakkını ve şiddete başvurmadan uyuşmazlığın genişletilmesini öngörmüştür.²⁷

İngiltere'de sendikalar, meslek sendikaları, genel sendikalar, sanayi temeline dayalı sendikalar, federasyon ve konfederasyonlar halinde, belli bir plana bağlı olmadan, düzensiz bir gelişimin sonucunda ortaya çıkmıştır. Tüm bu karmaşıklığa karşın, İngiltere'de sendikalar az sayıda büyük örgütler çatısı altında bir araya gelebilmiştir. İngiliz sendikaları ilk büyük oluşumunu Sendikalar Kongresi(TUC) içinde sağlamıştır. TUC ilk kurulduğu dönemden bu

²⁴ Alpaslan Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset**, a.g.e., s. 141.

²⁵ Ahmet Özkiraz,-Nuray Talu, a.g.m. s. 111.

²⁶ Ahmet Özkiraz,-Nuray Talu, a.g.m. s. 110.

²⁷ Ahmet Özkiraz,-Nuray Talu, a.g.m. s. 111.

yana İngiltere’de en önemli işçi örgütü olmasına rağmen, üye sendikaları üzerinde benzer ülkelerdeki örgütlenmelere nazaran daha az otoriteye sahiptir.²⁸

İngiliz sendikacılığının sendika-siyaset ilişkisi anlamındaki en temel özelliği sendikaların siyasal partiler karşısındaki durumları ile ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır. İngiliz İşçi Partisi, TUC ve bağlı sendikaların çabalarıyla 1900 yılında kurulmuştur. İngiliz İşçi Partisi sendikalar tarafından kurulan bir parti olması nedeniyle sendika-siyaset ilişkisinin tarihi açısından önemli bir örnektir. İşçi partisi ve bu partinin sendikalarla olan organik ilişkileri, İngiltere’de sendika siyaset ilişkisinin diğer ülkelerden çok farklı bir şekilde kurulduğunu göstermektedir. İngiliz sendikaları ile İşçi Partisi arasında örgütsel bir bağ vardır. TUC üyeleri hangi siyasi görüşten olursa olsun sendikaları için ödedikleri üyelik aidatlarının bir kısmı İşçi Partisi’ne gitmiştir. Bu durum hem TUC ile İngiliz İşçi Partisi arasında organik bir bağ oluşmasını sağlamış hem de İşçi Partisi’ni ekonomik olarak güçlü hale getirmiştir.²⁹

Sendikaların siyasal eylemi, İşçi Partisi ile olan ilişkileriyle sınırlı değildir. Sendikaların, bu ilişkilerin dışında doğrudan bir baskı grubu olarak yürüttükleri eylem de geniş ölçüde siyasal nitelik taşır ve bu tür eylemin öneminin sendikaların İşçi Partisi ile olan özdeşlikleri kaybolduğu ve İşçi Partisi’nin ideolojisi ve politikası üzerindeki egemenlikleri azaldığı ölçüde artmış olması doğaldır.³⁰

İngiltere’de sendikaların hükümet nezdinde temsil haklarını kullanmalarına ortam hazırlayan çeşitli kurullar vardır. Bu kurullar, İşçi Partisi’nin iktidarı ile sınırlı olmayıp devamlılık arz ederler. Sendikaların çoğu zaman danışma ve bazı hallerde de kararlara doğrudan katılma halinde beliren bu ilişkilerinin, genellikle iktisadi ve sosyal konuları içerdiği görülmektedir. Sendikaların toplu pazarlık dâhil olmak üzere, çeşitli konularda yürütülen, çeşitli düzeylerde katılma işlemlerinin hepsini, siyasal eylemin bir parçası olarak görmek mümkündür. Kaldı ki sendikaların baskı grubu olarak yürüttükleri faaliyet içinde, ülkenin ve toplumun yönetimi ile doğrudan doğruya ilgili olan ve bu nedenle hangi açıdan bakılırsa bakılasın siyasal eylem niteliği taşıyan önemli bir ağırlık oluşturlar.³¹

²⁸ Erkan Aydoğanoglu, a.g.m., s. 26.

²⁹ Erkan Aydoğanoglu, a.g.m., s. 26-27.

³⁰ Alpaslan Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset**, a.g.e., s. 215.

³¹ Alpaslan Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset**, a.g.e., s. 215.

1.3.2. Fransız Sendikacığı

Fransa sendikal hareketin geç geliştiği ülkelerden biridir. Ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasi yapısı sendikal hareketin oluşmasını uzun süre geciktirmiştir. 1789 Devrimi sırasında Fransa'da henüz sanayileşme hareketine rastlanmamaktadır. 1791 yılında çıkarılan "d'Allerde Yasası" ticaret ve sanayi özgürlüğü ile çalışma özgürlüğü sağlamasına rağmen siyasi istikrarsızlık ve savaşlar sanayileşmeyi engellemiştir. Bu konuda ilerlemeler Restorasyon(1814-1830) ve Temmuz Monarşisi(1830-1848) dönemlerinde sağlanmış ancak gerçek anlamda sanayileşme II. İmparatorluk(1852-1870) ve III. Cumhuriyet(1871-1940) dönmlerinde, yani 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirilmiştir. Siyasi yapı ise III. Cumhuriyet'ten sonra sendikaların gelişmesi için uygun bir nitelik kazanmıştır.³²

Fransa'da işçilerin ilk örgütlenme girişimlerini karşılıklı yardımlaşma toplulukları oluşturmaktadır. Bu topluluklar sadece vasıflı işçileri içermiş, üyelerine hastalık, yaşlılık, iş kazası, işsizlik gibi durumlarda yardımcı olmuştur. Yardımlaşma toplulukları sahip olduğu fonksiyonlar nedeni ile önceleri devlet ve işverenlerce desteklenmiş, direnme topluluklarına dönüşmemeleri için sıkı bir denetim altına alınmışlardır. Ancak topluluklar zaman içinde aynı meslekteki kişilerin bir araya gelerek sorunlarını tartıştıkları yerler haline gelmiş, özellikle 1830'lardan sonra bazı grev hareketlerine katılmışlar, grev hareketlerini yöneten direnme topluluklarına dönüşmüşlerdir.³³

Fransa'da işçilere yönelik gelişmeler 1848 Devrimi'nden sonra başlamıştır. 1848 Devrimi temelde bir işçi devrimi olarak bilinmektedir. Kentsoylular, Napolyoncular ve Cumhuriyetçilerin yardımı ile oluşan devrim toplumsal önderlerin iktidara gelmesini sağlamıştır. 24 Şubat'ta geçici bir hükümet kurulmuş, hükümet ilk olarak çalışma hakkı ve dernek kurma özgürlüğü tanımıştır. 21 Mart 1884 yılında çıkarılan yasa ile sendikaların önceden izin almadan serbestçe kurulabilmelerine imkân tanınmıştır. Yasa, sendikaların devlete karşı bağımsızlığını teminat altına almış, bireysel sendika özgürlüğünü kabul etmiş, sendika çokluğu ilkesini benimsemiştir. 27 Aralık 1892 tarihinde çıkarılan yasa ise toplu iş uyuşmazlıklarının çözümlenmesi ile ilgili düzenlemelere yer vermiştir. Yasa çalışma koşulları ile ilgili toplu iş uyuşmazlıklarının uzlaştırma komitesinde, bu komitede anlaşma sağlanamaması halinde hakem kurulunda çözümlenmesini öngörmüştür. Yasal düzenlemelerin ardından ülkede sendika ve sendikalı işçi sayısı hızla artmıştır.³⁴

³² Ahmet Özkiraz- Nuray Talu, a.g.m., s. 113.

³³ Ahmet Özkiraz-Nuray Talu, a.g.m., s. 114.

³⁴ Ahmet Özkiraz-Nuray Talu, a.g.m., s. 114.

Paris'te 18 Mart 1871'de ilan edilen ve sosyalizmin ilk denemesi olarak kabul edilen Paris Komünü'nün çöküşünden kısa bir süre sonra sendikalar toparlanmaya başlamış, ancak sendikaların faaliyetleri sadece mesleki faaliyetle sınırlı kalmıştır. Paris Komünü'nden sonra Marksist sendikacılık anlayışı gelişmiş, 1886'dan itibaren ise anarko-sendikalist hareket etkili olmaya başlamıştır. 1886'da Emek Borsaları kurulmaya başlanmış, önceleri iş ve işçi bulma amacına hizmet eden bu kuruluşlar, daha sonra anarko-sendikalizmin oluşmasına ve yaygınlaşmasına hizmet eden kuruluşlar haline gelmiştir.

Fransa'da anarko-sendikalizmin doğuşunda sendikalar üzerine yoğun bir biçimde yöneltilmiş bulunan anarşist propagandanın etkileri açıkça görülmektedir. Fransız anarşistleri üzerinde Bakunin'in fikirleri ve "Allemanisme" akımı etkili olmuş ve bu akım sayesinde Proudhon'un fikirleri anarko-sendikalizme taşınmıştır. Bu akım, iktisadi mücadeleye siyasi mücadeleye göre öncelik tanır; iktidarı ele geçirmeye yönelmez, iktidarı, dayanaklarını ortadan kaldırarak yok edebileceğine inanır. Doktrine değil, proletaryanın kendiliğinden devrimciliğine önem verir. Genel grevi, "topyekûn insanlığın iyiliği için bir iktisadi dönüşümü sağlayacak tek araç" olarak görür.³⁵

Genel grev fikrinin benimsenmesinde anarko-sendikalizmin en önde gelen ismi olan Fernand Pelloutier(1868-1901) ve gene ünlü anarko-sendikalistlerden ve daha sonra fikirlerinde dönüş yaparak reformist sosyalist saflarda politikaya girerek başbakan olan Avukat Aristide Briand önemli rol oynamıştır. 1895'te Emekçiler Borsası Federasyonu'nun genel sekreteri olan Pelloutier'nin başlıca amacı, işçilerin eğitilmesi ve gelecek toplum düzeni içindeki yerlerine hazırlanması olmuştur. İşçilerin var olan düzen karşısındaki içgüdüsel isyanlarının akla yakın temellere oturtulması gerektiğine inanmıştır. Pelloutier ve arkadaşları herhangi bir sendikacılık hareketinin gerçekten devrimci olabileceğine ve tek başına, toplumun topyekûn dönüşümüne yönelebileceğine inanmışlardır. Fakat onlara göre, sendikalar değiştirecekleri toplumun hataları ile malul olmamalıydılar. Çünkü sendikalar hem devrimin araçları hem de geleceğin modelidir. Bu yüzden sendikalarda görevliler geçici olmalı, üyelikten ayrılma serbest bırakılmalıdır. Pelloutier'ye göre, sendika "girip çıkılması serbest; görevli olarak, değişen birer sekreter ve sayman bulunan başkansız bir cemiyettir."³⁶

Pelloutier'in ölümünden sonra, harekete 1902'den sonra Victor Griffuelhes egemen olmuştur. Griffuelhes'in fikirleri Blanquizm içinde oluşmuştur. Önerdiği başlıca eylem biçimi "doğrudan doğruya eylem"dir. Bu tür eylem, gerekirse şiddete de başvurarak boykot, sabotaj

³⁵ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 369.

³⁶ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 371.

ve grevi içerir. Genel grev, devrimin gerçekleşmesi için kesin ve nihai darbe olarak önemini devam ettirmektedir.³⁷

Griffuelhes'ten sonra Fransız Sendikacılığı üzerinde Jouhaux'un etkisi görülmeğe başlanmış ve yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemde sendikacılığa egemen olan anarko-sendikalist devrimci nitelik kaybolmuş, sendikalarda ayrı bir dil konuşulmaya başlanmıştır. Bu değişimin sebepleri, bir yandan anarko-sendikalizmi yaşatan koşulların ortadan kalkması, bir yandan da anarko-sendikalizmin kendi iç çelişkilerine bağlı olan tutarsızlıkların zamanla büyümesi dolayısıyla gittikçe daha iyi anlaşılmağa başlanmış olmasıdır. Her şeyden önce, anarko-sendikalizmin amaçlarının ve mücadele yönteminin ütöpik niteliği, özellikle de tek başına genel greve bağlı kalınarak hiçbir şey elde edilemeyeceği, olayların gelişimi içinde karşılaşılan deneylerle ortaya çıkmıştır.³⁸

Jouhaux'nun temsil ettiği "işbirlikçi sendikacılık" anlayışından sonra, Bolşevik Devrimi'nin başarıya ulaşmasıyla Fransız Sendikacılığı'nda Marksizm etkili olmaya başlamıştır. Fransa'nın 19. yüzyıl sonlarında farklı koşulları çerçevesinde ve sendika hareketi içinde egemen çizgi haline gelmiş bulunan Marksizmin rekabeti karşısında, anarko-sendikalizmin yeniden dirilebilmesi için uygun³⁹ koşullar ortadan kalkmıştır.

Fransız Sendikacılığı mücadele sürecinden geçerek yasallık kazanan bir harekettir. İç dinamiklerin verdiği mücadelede, hareketin ideolojik boyutu "devrimci elitlerin" katkılarıyla çizilmiştir. Bu nedenle Fransız Sendikacılığının ideolojik/doktriner kanadı, siyasal faaliyetlerini sadece üyelerinin ekonomik çıkarlarını koruma ve geliştirme amacıyla değil, topluma yeni bir şekil vermek, kapitalist toplumun yerine sosyalist bir toplum oluşturmak amacıyla da yapmıştır.⁴⁰

Fransa'da sendikalar, siyasal faaliyetlerini sendikacılığın yasallık kazandığı dönemden XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar partileri dışlayarak yapmıştır. 1920'de Fransız Komünist Partisi'nin kurulmasıyla ve Lenin'in III. Enternasyonal'de, kapitalizmi yıkmak için sendikalara önemli görevler düştüğünü söylemesiyle komünistler bazı sendikalarda yönetimi ele geçirmeye başlamışlardır. Bu bağlamda, II. Dünya Savaşı sonrasında, özellikle Marksizm'i referans kabul eden sendikalar, kendilerine yakın gördükleri komünist ve sosyalist partilerle her konuda işbirliğine dayalı "yarı bağımlı" ilişki modeli çevresinde yakın

³⁷ Alpaslan Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset**, a.g.e., s. 372.

³⁸ Alpaslan Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset**, a.g.e., s. 375-376.

³⁹ Alpaslan Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset**, a.g.e., s. 378.

⁴⁰ Adnan Mahiroğulları, "Fransa'da Sendika-Siyasal Parti İlişkileri", TC Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt XVIII, Sayı 1, İstanbul, 2003, s. 378-379.

ilişkiler kurmuşlardır.⁴¹ 1980 sonrasında ise ekonomi politikalarla benimsenen liberalleşme eğilimi, işgücünün yapısındaki değişim, küreselleşme gibi faktörler sendikaların siyasi partilerle kurduğu ilişkilerde değişimin oluşmasına neden olmuştur. Sendikaların siyasi partilerle kurduğu ilişkilerde karşılıklı örgütsel bağımsızlığın korunmasına, siyasal partilerden giderek bağımsız hareket edilmesine çaba sarf edildiği ya da sendikal hakların korunmasında, yeni haklar elde edilmesinde siyasal karar mekanizmalarını etkilemek amacıyla baskı grubu işlevli eylemlere yönelindiği gözlemlenmiştir.⁴²

1.3.3. SSCB’de Sendikalar

Rusya’da Marksizm, ilk işçi örgütlerinin kurulmasından önce ortaya çıkmıştır. Kapital’in ilk baskısının Londra’da yayımlanmasından beş sene sonra, 1872’de Petersburg’ta yayımlandığı görülmektedir. Bununla beraber, ilk işçi örgütleri Marksizm’in değil, anarşizmin Rusya’daki görünümü olan “narodizm” akımının⁴³ etkisiyle ortaya çıkmış, Bolşeviklerin güçlenmesiyle ise sendikalar üzerinde Marksizm etkili olmaya başlamıştır.

Kapitalizm koşullarında sendikaları sınıf mücadelesinin okulu olarak gören sınıf sendikacılığının teorik, pratik ve örgütsel temellerini ilk olarak ortaya atanlar, diyalektik ve tarihsel materyalizmin kurucuları K. Marx ve F. Engels olmuştur. Marks, yaşadığı dönemde henüz emekleme çağını yaşayan sendikaların sadece o zamanki durumlarına bakarak hüküm vermemiş, bu alandaki görüşlerini sendikaların gelişme potansiyellerini dikkate alarak açıklamıştır. Marksizm, diğer toplumsal teorilerden farklı olarak işçi sınıfına çok önemli ve tarihi bir rol vermektedir. Marx için sendikalar, dağınık işçileri bir araya getiren ve onlara ilk sınıf eğitimini veren temel örgütlenme merkezleri, sosyalizm okullarıdır. Bu nedenle sendikalar, işçi sınıfının tarihsel rolü açısından vazgeçilmez örgütlerdir. Marksizm’in ve sonrasında Leninizm’in, sendika-siyaset ilişkisine getirdiği en önemli yenilik, ekonomik mücadelenin siyasal mücadeleyle kopmaz bir bağ şeklinde sürdürülmesi gerektiği üzerinedir. Ekonomik mücadelenin siyasal mücadeleyle kopmaz bağlar içerdiğini savunan bu akımın önde gelen ismi Lenin’dir.⁴⁴

Ekim Devrimi öncesi öncesinde Rusya’da bütün işçi örgütlenmeleri yasaklanmış, bütün yasaklamalara rağmen sendikalar gizlilik içinde kurulmuş ve faaliyetlerini

⁴¹ Adan Mahiroğulları, “Fransa’da Sendika-Siyasal Parti İlişkileri”, a.g.m., s. 379.

⁴² Adan Mahiroğulları, “Fransa’da Sendika-Siyasal Parti İlişkileri”, a.g.m., s. 379-380.

⁴³ Alpaslan Işık, **Sendikacılık ve Siyaset**, a.g.e., s. 423-424.

⁴⁴ Erkan Aydoğanoglu, a.g.m., s. 37.

sürdürebilmişlerdir. Lenin, Rusya’da Ekim Devrimi öncesinde sendikaların durumunu ve siyasal örgütle ilişkilerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Siyasal özgürlüğün var olduğu ülkelerde, sendika örgütüyle siyasal örgüt arasındaki ayırım apaçıktır, sendikalarla sosyal-demokrasi arasındaki ayırım gibi. Biriyle öteki arasındaki ilişkilerin, tarihsel, hukuksal, vb. koşullara göre ülkeden ülkeye değişmesi doğaldır; bu ilişkiler az ya da çok sıkı, karmaşık vb. olabilir(bize göre olabildiğince daha sıkı ve daha az karmaşık olmalıdır); ama özgür ülkelerde sendika örgütünü sosyal-demokrat parti ile aynı şey saymaya kalkışmak söz konusu olamaz. Rusya’da, ilk bakışta, otokrasinin boyunduruğu, sosyal-demokrat örgütle işçi dernekleri arasındaki her türlü ayırımı silmektedir, çünkü bütün işçi dernekleri ve bütün inceleme çevreleri yasaklanmıştır ve işçilerin iktisadi savaşımının başlıca belirtisi ve silahı olan grev, adı bir suç sayılmaktadır, (bazen de siyasal bir suç!). Böylece, bizdeki durum, bir yandan iktisadi savaşımı yürüten işçileri siyasal sorunlarla uğraşmaya ‘iterken’, öte yandan sosyal demokratları da, sendikacılıkla sosyal-demokrasiyi birbirine karıştırmaya ‘itmektedir’.”⁴⁵

Lenin, sendikaların, siyasal örgütlerle ilişkilerini açıklarken, sosyalizmin kurulmasında sendika ve siyasi örgüt arasındaki ilişkinin önemini vurgulamış ve bu iki örgütün birlikte mücadele vermesi ve ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Lenin’e göre sendikaların, işçi sınıfının gündelik çıkarlarını korumanın yanında siyasi fonksiyona da sahip olmaları ve işçi sınıfı iktidarı için mücadele etmeleri, ancak bu ilişkisinin güçlenmesiyle mümkün olacaktır. Sendikaları bu anlamda ileriye taşıyacak olan siyasi örgüttür. Lenin sendika ve siyasi örgüt arasındaki ilişkiler konusundaki görüşlerini şöyle açıklamıştır:

“İktisadi savaşımı amaçlayan işçi örgütleri, sendikal örgütler olmalıdırlar. Her sosyal-demokrat işçi, elinden geldiği kadar bu örgütleri desteklemeli ve bunların içinde etkin olarak çalışmalıdır. Bu böyle olmakla birlikte, “sendikalarda” üyeliğe yalnız sosyal demokratların seçilebilmesini istemek, elbette ki bizim çıkarlarımıza olan bir şey değildir; çünkü böyle bir şey, olsa olsa bizim yığınlar üzerindeki etkimizin kapsamını daraltır. İşverenlere ve hükümete karşı savaşım için birleşmenin gereğini anlayan her işçi, sendikalara girebilmelidir. Eğer sendikalar, hiç değilse bilinçlenmenin bu ilkel derecesine ulaşmış olan herkesi birleştirmezse ve çok geniş örgütler olarak kurulmazsa, sendikaların asıl amacına ulaşmak olanaksızlaşır. Bu örgütler ne kadar geniş tutulursa, bunlar üzerindeki etkimizde o ölçüde geniş olur.”⁴⁶

Sovyetler Birliği’nde sendikaların yeri ve görevlerinin ne olacağı konusu, ihtilalin hemen peşinden çözümü aranan bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁷ 1918’de toplanan Genel Rusya Sendikaları Kongresi’nde hükümet ile sendikalar arasındaki ittifak onaylanmış, sendikaların görevlerinin ne olacağı konusu tartışma konusu olmuştur.⁴⁸ Bolşeviklerin sözcüsü olarak görülen Zinoviev, grevlerin yasaklanması yönündeki görüşlere karşı çıkmakla beraber, sendikaların bağımsızlığı fikrini bir burjuva fikri olarak nitelendirmiş ve sendikaların

⁴⁵ V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı?*, Çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Ankara, 1992, s. 114-115.

⁴⁶ V. İ. Lenin, *Ne Yapmalı?*, a.g.e., s.116.

⁴⁷ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 459.

⁴⁸ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 459.

bundan böyle Sovyet devletinin bir parçası olması gerektiğini savunmuştur. Alınan karara göre, “Sendikalar, gelişmiş biçimler içinde, var olan sosyalist devrim sürecine bağlı olarak sosyalist iktidarın organları haline gelecektir.”⁴⁹

Sendikaların rolü ve gerekliliği tartışmaları Parti'nin 1921'de toplanan 10. Kongresi'nde de gündeme gelmiştir. Tartışmalar sonucunda Lenin ve Stalin'in de içinde bulunduğu 10'lar grubunun görüşlerini dile getiren Yeni Ekonomik Politika'da(NEP) Sendikaların Görev ve Fonksiyonları adını taşıyan metin, kongre tarafından kabul edilmiştir. Kararda sendikaların işçilerin iktisadi mücadelelerinde bir destek olarak ve işletme yöntemi ve devlet yönetimi öğrenmeleri için bir okul olarak görevleri üzerinde durulmaktadır. Devlet ve parti arasında ayrı bir yere sahip olduğu belirtilen sendikalar, “komünizmin okulları”dır ve yeni sosyalist düzenin sağlanmasında partiye ve Sovyet devletine yardımcı olmak görevini yüklenmiş bulunmaktadır.⁵⁰

Sovyetler Birliği'nde, işçilerin kendi iktidarlarını yönetebilmeleri için verilecek eğitim sendikalar aracılığıyla yapılmıştır. Bu anlamda sendikalar, Sovyetler Birliği'nde, işçilerin sınıf bilinci kazanması ve ülke yönetimini üstlenmeleri için zorunlu örgütler olarak görülmüştür. Lenin sendikalara yüklenen bu misyonu şu şekilde ifade etmiştir:

“Siyasal iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi, bu sınıf için ileriye doğru atılmış çok büyük bir adımdır ve parti, her zamankinden daha çok ve eski tarzla yetinmeyerek yeni bir biçimde sendikaları eğitmeli ve onlara yol göstermelidir, ama bunu yaparken sendikaların, proleterlerin kendi diktatörlüğünü uygulamada zorunlu bir “komünizm okulu” ve hazırlık okulu olarak ülkenin bütün ekonomisinin yönetiminin derece derece, ilkin işçi sınıfının(şu ya da bu mesleğin değil, tüm işçi sınıfının) eline ve sonra da emekçilerin tümünün eline geçmesi için zorunlu işçi örgütleri olarak varlıklarını sürdürdüklerini ve daha uzun süre de sürdüreceklerini unutmamalıdır.”⁵¹

III. Enternasyonal'in 1920'de toplanan II. Kongresi'nde alınan kararlar arasında, sendikaların gerici, aristokratik yöneticilerinden arıtılması ve sendikalarda Komünist Partisi'ne bağlı hücreler kurulması ve yeni kurulmuş bulunan “sarı” Amsterdam sendika enternasyonallerine karşı mücadele edilmesine ilişkin görüşler tespit edilmiştir.⁵² 1921'de ise Kızıl Sendika Enternasyonal'i kurulmuş ve faaliyetlerini III. Enternasyonal'e bağlı olarak sürdürmüştür. III. Enternasyonal Merkez Komitesi, 1921'de “birleşik cephe” taktiğini ilan etmiştir. Sovyetler Birliği kuruluş yıllarında kendi iç sorunlarının ağır yükü altında olduğundan uluslararası işçi hareketleriyle ilgilenememiş, İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaşması “ortak cephe” taktiğinin gereğini iyice ortaya çıkardığından Kızıl Sendika

⁴⁹ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 459.

⁵⁰ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 462.

⁵¹ V. İ. Lenin, ‘Sol’ Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı, Çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Ankara, 1999, s. 43-44.

⁵² Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 442.

Enternasyonalî'nin 1935'de dağılmasında da İkinci Dünya Savaşı⁵³ etkili olmuştur. 1943 yılında ise III. Enternasyonal resmen dağılmıştır.

Sovyet sendikalarının resmi yayın organı "Troud"a göre, 1947 yılında sanayi, taşıt, yapı ve tarım işçilerinin yüzde 84'ü sendikalara üyedir.⁵⁴ Coğrafi ve teknik birikim sonucu sendikaların miktarı artmaya devam etmiştir. 1947 yılı itibariyle, makine yapımında dört sendika vardır: Ağır Makine, Orta Makine, Makine, Alet ve Otomobil sendikaları. Demiryollarında mahalli sendikaların sayısı dördüttür: Merkez, Kuzey, Uzak-Doğu, Orta-Asya Sendikaları. Sendikaların sayısı 1931'de 23 iken 1934'de 154'e ve 1947'de 172'ye yükselmiştir.⁵⁵

Lenin, sendikaları, sadece üyelerinin hak ve çıkarlarını koruyup geliştirecekleri örgütler olarak görmemiş, gerek sosyalizmin kurulmasında gerekse sosyalist devletin yönetiminde sendikaların önemli aktörler olduğunu vurgulamış ve sendikaların Sovyetler Birliği'ndeki önemini konusunda şunları söylemiştir:

"Çalışmalarında parti, son kongre verilerine göre(Nisan 1920) bugün dört milyondan çok üyesi olan ve resmen partisiz bulunan sendikalara, doğrudan dayanır. Gerçekte sendikaların büyük çoğunluğunun yönetici kurumlarının tümü ve başta Rusya Sendikalar Merkezi ya da Bürosu(Rusya Sendikaları Merkez Konseyi) komünistlerden kuruludur ve partinin bütün direktiflerini uygular. Böylelikle elde edilmiş olan, biçimsel olarak komünist olmayan esnek ve daha geniş olan çok güçlü bir proleter aygıttır, partiyi sınıfa ve yığınlara sıkı sıkıya bağlayan ve partinin yönetimi altında sınıf diktatörlüğünü gerçekleştiren bir aygıt. Sendikalarla en sıkı bağlar kurulmadan, sendikaların enerjik desteği olmadan, yalnızca iktisadi kuruluştaki değil, ama aynı zamanda askeri örgütlenmede de, sendikaların özverili çalışmaları olmadan besbelli ki, değil iki buçuk yıl, iki buçuk ay bile bu ülkeyi yönetemezdik."⁵⁶

Ekim Devriminden önce sendikalar, nasıl bir sınıf mücadele okulu görevi yaptılarsa, iktidar halka geçtikten sonra da devletin ve Sovyet toplumunun koruyucusu olmuşlardır. Sendikalar, devlet iktidarının doğrudan doğruya ortağı olmuşlar ve üretim alanında işçi denetiminin gerçekleştirilmesine katılmışlar, ulaşımın ve sanayinin millileştirilmesi işinde Sovyet iktidarı örgütlerine ve ekonomik yönetim örgütlerinin kurulmasına yardım etmişlerdir. Sendikalar, emekçiler için Lenin'in deyimiyle, bir yönetim okulu, bir ekonomik düzenleme okulu, bir toplumculuk okulu haline gelmişlerdir.⁵⁷

⁵³ Alpaslan Işıklı, Sendikacılık ve Siyaset, a.g.e., s.442.

⁵⁴ Georges Lefranc-Kemal Sülker, a.g.e., s. 100.

⁵⁵ Georges Lefranc-Kemal Sülker, a.g.e., s. 100.

⁵⁶ V. İ. Lenin, 'Sol' Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı, a.g.e., s. 41.

⁵⁷ Sınıf Sendikası: Sınıf Tavrı Dergisi Sendikal Eğitim Notları, 1. Baskı, Gelenek Yayınları, İstanbul, Mayıs 2000, s. 41.

1.4. GENEL OLARAK SENDİKA VE SİYASET İLİŞKİSİ

Sendikaların ekonomik ve sosyal fonksiyonlarının yanı sıra, üçüncü fonksiyonu “siyasal” fonksiyonudur. Siyasi faaliyet, oldukça geniş bir kavramdır; üyelerinin ekonomik ve sosyal durumunu iyileştirmek amacıyla sendikaların siyasal iktidarı karar alma sürecinde etkilemeye yönelik her türlü girişimleri, ülke sorunları hakkında görüş bildirmeleri, siyasal partilerle ilişki kurma gibi faaliyetleri “siyasal faaliyet” türlerinden birkaçıdır.⁵⁸

Sendikaların doğuşu ve gelişimi sırasında siyasal mücadele ve daha sonra siyasal partilerle kurulan ilişkiler, sendika-siyaset ilişkisinin önemli tartışma konusunu oluşturmaktadır. Özellikle sanayileşme sürecini yaşamış, vahşi kapitalizm koşullarında, işçilerin acımasızca sömürüldüğü ülkelerde önce sendikalar kurulmuş, daha sonra ekonomik taleplerin tek başına yeterli olmadığı, sorunun temel kaynağı olan kapitalizmin ortadan kaldırılması gerektiği görüşü⁵⁹ ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk dönemlerde sendika- siyasi parti ilişkisi çok net olmamıştır. Örneğin bir örgüt hem sendika hem siyasi partinin işlevini yerine getirebilmiştir(Anarko-Sendikalizm). O dönemde bazı ülkelerde sendikalarla siyasi partiler arasında örgütsel bağlar kurulmuş, bazı ülkelerde sendikalar siyasi partileri, bazılarında siyasi partiler sendikaları yönlendirmiştir. Bazı ülkelerde ise sendika-siyasi parti ilişkilerinde “bağımsızlık” anlayışı egemen kılınmaya çalışılmıştır(Almanya). Her ilişki, her ülkenin kendi tarihsel-toplumsal koşullarının somut birer ürünü olarak ortaya çıkmıştır.⁶⁰

Sendikalaşmanın temelinde yatan toplumsal sınıflaşmaya yol açan “ Sanayi Devrimi” ilk olarak İngiltere’de patlak vermiş ve oluşumunu sürdürmüştür. “Sanayi Devrimi”nin ortaya çıkardığı teknik başkalaşım, üretim ilişkileri bakımından, emek ile üretim araçlarının mülkiyeti arasında ayrılmaya neden olmuştur. Üretim ilişkilerinde meydana gelen bu değişme, başka birçok toplumsal gelişmenin yanı sıra sendikalaşmanın da temel değişkeni olmuştur.⁶¹ Endüstri Devrimi sonrasında çalışma saatlerinin kısaltılması, kadın ve çocuk işçilerin korunması, “sefalet ücreti” düzeyinde oluşan ücretlerin yükseltilmesi, koalisyon yasaklarının kaldırılması, genel oy hakkının elde edilmesi gibi konularda o dönemin işçi kuruluşları “düzen dışı” örgütler olarak uzun bir süre mücadele vermek durumunda kalmışlardır. Marksizm ve Anarşizm gibi düzen karşıtı ideolojiler, işçilerin verdiği

⁵⁸ Adnan Mahiroğulları, “Fransa’da Sendika-Siyasi Parti İlişkileri” a.g.m., s. 362.

⁵⁹ Erkan Aydoğanoglu, a.g.m., s. 17.

⁶⁰ Erkan Aydoğanoglu, a.g.m., s. 17.

⁶¹ Alpaslan İşikli, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 128.

mücadelelere teorik bazda katkıda bulunarak işçi örgütlerini etkilemiş ve kendilerine taban oluşturmuşlardır.⁶²

Marx, sendikaları yalnızca iktisadi örgütler olarak görmemiş, politik işlevi olan sınıf örgütü olarak değerlendirmiş, ücretli emek sistemi olan kapitalizmin ortadan kaldırılmasını sağlayacak önemli örgütlerden biri olarak görmüştür. Çünkü Marks'a göre işçi sınıfının politik hareketi, iktidarı ele geçirmek içindir ve işçi sınıfının sermayeye karşı giriştiği her ekonomik mücadele de nihayetinde bir siyasal mücadeledir.⁶³

Sendikacılığın yasallık kazanması ve genel oy hakkının elde edilmesiyle birlikte siyasal partiler; öncelikle komünist partiler ve işçi partileri, daha sonraları da muhafazakâr partiler olmak üzere, örgütlü güç olan sendikalara ilgisiz kalmamış, en azından işçi oylarını alabilmek için sendikalarla ilişki kurma yoluna gitmişlerdir. Dolayısıyla sendika-siyaset ve sendika-siyasi parti ilişkisi, ideolojik ve karşılıklı çıkar bağlamında XX. yüzyılın başlarına doğru giderek yoğunluk kazanmaya başlamıştır.⁶⁴

Sendikalar işçilerin ekonomik ve sosyal haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla kurulan kitle örgütleridir. İşçilerin haklarını korumak ise yalnızca sendikaların temel fonksiyonlarından biri olan toplu pazarlıkla mümkün değildir; aynı zamanda siyasal mücadeleyi de gerektirir.

Sendikacılık ve siyaset iç içedir. Sendikacılık, mensuplarının ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak için oluşturulmuş bir harekettir. İşçilerin ekonomik, sosyal ve siyasi çıkarları birbirinden ayrılmaz. Öte yandan bir sendikanın üyelerinin çıkarları, onların içinde yer aldıkları toplumun ortak çıkarlarından da ayrılamaz. Toplumun ortak çıkarları sağlandığı ölçüde o toplumda yer alan sendikaların üyelerinin çıkarları da sağlanmış olacağından, bir sendika örgütü, içinde yer aldığı toplumun sorunlarına olumlu çözümler getirdiği takdirde kendi üyelerinin çıkarlarına da hizmet etmiş olur. Öte yandan bir sendika örgütünün kendi üyelerinin çıkarlarına hizmet yönünden mücadele vermesi, o toplumun genel sorunları üzerinde yansıyan sonuçlar doğurur.⁶⁵

⁶² Adnan Mahiroğulları, "Teorik Çerçevesi ve Dünyadaki Uygulamalarıyla Sendika-Siyaset Sendika-Siyasi Parti İlişkisi", T.C. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt XIX, Sayı 1, 2004, s. 350.

⁶³ Yüksel Akaya, "Türkiye'de Sendikacılık ve Siyaset".

⁶⁴ Adnan Mahiroğulları, "Teorik Çerçevesi ve Dünyadaki Uygulamalarıyla Sendika-Siyaset Sendika-Siyasi Parti İlişkisi", a.g.m., s. 320.

⁶⁵ Alpaslan Işıkı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 4.

1.5. SENDİKALARIN SİYASİ PARTİLERLE KURDUĞU İLİŞKİ MODELLERİ

Sendikalar çalışma hayatıyla ilgili konularda yeni yasaların çıkarılması, bazı yasaların değiştirilmesi veya kaldırılması için siyasi iktidarı önceden kurdukları ilişkiler çerçevesinde zorlayabilmektedirler. Çalışanları doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren konularda siyasi partiler düzeyinde girişimlerde bulunmakta, öneriler götürebilmektedirler. Mesleki ve ekonomik nedenler dışında savundukları ideolojiler gereği kendilerine yakın gördükleri siyasi partilerle organik düzeye varan ilişkiler kurmaktadırlar.⁶⁶

Sendikaların, siyasi partilerin yerine getirmesi mümkün olmayan, kendine özgü özellikleri ve amaçları vardır. Sendika-siyaset ilişkisi, bu amaçları gerçekleştirmek, siyasal alanı desteklemek ve onu güçlendirmek amacıyla kurulur.⁶⁷ Sendika ve siyasi partiler arasındaki ilişkiler o ülkenin ekonomik, toplumsal, tarihsel ve siyasi koşullarına ve yasal şartlarına bağlı olarak şekillenmektedir.

Dünyanın çeşitli ülkelerinde sendika-siyaset ilişkisinin niteliğine bakıldığında, ülkelerde sendikaların zorunlu olarak siyasal alanın içine dahil olduğunu görmek mümkündür. Bu durum kimi ülkelerde tek parti ile kurulan organik ilişkilere dayanmış(İngiltere), kimi ülkelerde örgütsel "bağımsızlık" esas alınmış(Almanya), Türkiye, İtalya, İspanya, Portekiz gibi kimi Akdeniz ülkelerinde ise karma bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerdeki sendikalar, çoğu zaman yürüttükleri sendikal mücadeleyi bir ya da birkaç siyasi parti ile bağlantılı bir şekilde gerçekleştirmeye çalışmış ve bu yolda her biri değişik derecelerde de olsa önemli gelişmeler kaydetmişlerdir.⁶⁸

Modern işçi sınıfının doğuşundan günümüze kadar, birbirinden temel nitelikleriyle ayrılan değişik tarihsel ve toplumsal koşullarda ortaya çıkmış sendikal örgütler oluşmuştur. Bu anlamda tarihi boyunca sendika-siyaset ilişkisinin, kapitalizmin eşitsiz ve dengesiz gelişimi, işçi sınıfının bilinç düzeyi ve içinde bulunulan çağın siyasal koşullarına göre oluştuğu söylenebilir. Dolayısıyla sendika-siyaset ilişkisi incelenirken konuyu, sadece iki öge arasında oluşan sıradan bir ilişkiye indirgeyerek açıklamak mümkün değildir. Tek tek ülkelerde sendika-siyaset ilişkisinin oluşmasını ve devam etmesini belirleyen özgü koşullar(ekonomik, toplumsal, siyasal, ideolojik vb.) mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.⁶⁹

⁶⁶ Aysen Tokol, *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler*, a.g.e., s. 45.

⁶⁷ Erkan Aydoğanoglu, a.g.m., s. 24.

⁶⁸ Erkan Aydoğanoglu, a.g.m. s. 25.

⁶⁹ Erkan Aydoğanoglu, a.g.m., s. 25.

Sendikalar, siyasi partiler aracılığıyla üyeleri için daha fazla ekonomik ve sosyal çıkar elde etme; siyasi partiler ise örgütlü bir güç olan sendikalar sayesinde tabanlarını genişletme ve oy oranlarını artırma peşindedir. İktidardaki partiler ise işletme düzeyinden ülke düzeyine kadar planların yapılmasında, uyguladıkları veya uygulamak istedikleri ekonomi politikalarının başarıya ulaşmasında sendikalardan yardım isteyebilirler. Dolayısıyla, sendika-siyasi parti ilişkileri, genel olarak karşılıklı "fayda yaklaşımı" üzerine kurulmaktadır.⁷⁰

Sendikaların siyasi partilerle kurduğu ilişkiler üç grupta toplanabilmektedir:

- Bağımsız model
- Bağımlı model
- Ara Bağımlı model

Sendika-siyasi parti ilişkilerinin bu üç modele göre tasnifinde göz önüne alınması gereken temel ölçüt, kuşkusuz sendikaların "devlet", "siyasi parti" ve "sermaye" karşısındaki konumudur.⁷¹

Sendikaların siyasi partilerle kurdukları bu ilişkiler, geniş veya dar anlamda siyaset yapmalarına bağlı olarak oluşmaktadır.

1.5.1. Geniş Anlamda Siyaset Yapan Sendikaların Siyasi Partilerle Kurduğu İlişkiler

Sendikalar için geniş anlamda siyaset, belli bir siyasi partinin maddi ve manevi vesayeti altına girmeden, üye çıkarlarının korunması amacıyla siyasi partilerden talepte bulunmak, istekleri ve önerileriyle ilgili alınması gereken tedbirleri partilere tavsiye etmek şeklinde tanımlanabilmektedir. Geniş anlamda siyaset yapan sendikalar, ekonomik ve sosyal fonksiyonlarını daha iyi yerine getirebilmek amacıyla siyaseti bir araç olarak kullanmaktadırlar.⁷²

Geniş anlamda siyaset yapan sendikalar siyasi partiler karşısında tarafsızdırlar ve siyasi partilerle organik bağ kurmazlar. Bu tür sendikalar pragmatik bir felsefi yapıda örgütlenirler ve buna bağlı olarak da siyasetle kurdukları ilişkiler sadece, üyelerinin ekonomik ve sosyal çıkarları üzerine kurulmuştur.

⁷⁰ Adnan Mahiroğulları, "Teorik Çerçevesi ve Dünyadaki Uygulamalarıyla Sendika-Siyaset Sendika-Siyasi Parti İlişkisi", a.g.m., s. 355.

⁷¹ Adnan Mahiroğulları, "Teorik Çerçevesi ve Dünyadaki Uygulamalarıyla Sendika-Siyaset Sendika-Siyasi Parti İlişkisi", a.g.m., s. 363.

⁷² Aysen Tokol, *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler*, a.g.e., s. 45.

Geniş anlamda siyaset yapan sendikaların siyasal faaliyet biçimleri, genel olarak aşağıdaki gibidir:⁷³

- Herhangi bir partinin listesinden sendika kökenli aday göstererek seçilmesini sağlamak,
- Periyodik olarak çıkardıkları dergi ve gazeteler yoluyla ya da kendilerine ait olmayan basın-yayın araçlarıyla çeşitli toplumsal konularda görüşlerini açıklayarak, iktidarı ve kamuoyunu etkilemek, kendi görüşleri doğrultusunda kamuoyu oluşturmak,
- Siyasal eğitim kursları tertip ederek yönetici, temsilci konumundaki üyelerini, ülkedeki politik faaliyetler, hükümet politikaları hakkında bilgilendirmek,
- Seçimlerde, üyelerini belirli bir parti veya aday lehinde/aleyhinde oy vermeye/vermemeye çağırarak.

Geniş anlamda siyaset yapan sendikaların siyasi partilerle ilişkileri genel olarak bağımsız modelde incelenmektedir. Bağımsız modelde sendikalarla siyasi partiler arasında doğrudan ve organik bir ilişki mevcut değildir. Bir başka deyişle, sendikalar kendi taleplerini temsil edecek bir parti kurmadıkları gibi, bu amaçla herhangi bir partinin denetimi ve gözetimi altına da girmemektedirler. Ancak sendikalar siyasi partilerle dolaylı bir takım ilişki geliştirebilmekte; örneğin parti programları kendi örgütsel çıkarlarına uygun olan siyasi partilerle düzenli ve sürekli olmayan ilişki içine girebilmektedir. Sendikalar geniş kapsamlı toplumsal amaçlar yerine sadece üyelerinin hak ve çıkarlarını korumaya çalışmakta ve bu amaca ulaşmak için toplu pazarlık ve toplu iş sözleşmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu modelin görüldüğü ülkelerde sendikalar, siyasi partilerle organik bir ilişkiye girmeden sadece üyeleri lehine sosyal ve ekonomik çıkarlar elde etmenin bir yolu olarak siyasi fonksiyonlarını kullanmaktadır.⁷⁴

1.5.2. Dar Anlamda Siyaset Yapan Sendikaların Siyasi Partilerle Kurduğu İlişkiler

Dar anlamda siyaset, belirli bir siyasi parti ile sendikaların temas ve karşılıklı yardımlaşma münasebetini ifade eder ve belirli bir siyasi partinin maddi ve manevi baskısı

⁷³ Adnan Mahiroğulları, "Teorik Çerçevesi ve Dünyadaki Uygulamalarıyla Sendika-Siyaset Sendika-Siyasi Parti İlişkisi", a.g.m., s. 353.

⁷⁴ Banu Uçkan, Deniz Kağmıoğlu, Endüstri İlişkileri, Açıköğretim Fakültesi Yayın No:829, Eskişehir 2004, s. 146.

altına girebilen sendikaların günlük politikaya karışmaları⁷⁵ olarak tanımlanmaktadır. Dar anlamda siyaset yapmayı amaçlayan sendikalar, siyasi işlevlerini ekonomik işlevlerinden daha etkin veya her ikisini aynı ölçüde kullanmak isteyen sendikalar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Dar anlamda siyaset reformist veya devrimci felsefeyi benimseyen sendikalar tarafından tercih edilmektedir.⁷⁶ Bu tür sendikalar sadece üyelerinin sorunları için değil, toplumun daha geniş kesimlerini ilgilendiren sorunlar için de siyasal faaliyetlerde bulunabilirler. Mevcut düzeni değiştirme ya da reformlarla yeniden düzenleme çabası gösterebilir; bu amaçla ya kendileri parti kurar ya da dünya görüşlerine yakın mevcut bir partiyi her bakımdan destekleyebilirler.⁷⁷

Dar anlamda siyaset yapan sendikaların siyasal faaliyet biçimleri, genel olarak geniş anlamda siyasal faaliyet biçimlerini de içermek üzere aşağıdaki gibi sıralanabilir:⁷⁸

- İktisadi ve mesleki çıkarların dışındaki hedefler için genel grev tertip etmek,
- Sendikacılığa kitle hareketi özelliği kazandırmak; ülke ve çalışanların sorunlarını dile getirmek için geniş katılımlı miting, protesto gösterileri, iş bırakma eylemleri düzenlemek,
- Seçimlerde bir partiyi açık ve etkin bir biçimde desteklemek, ona maddi yardımda bulunmak,
- Bir siyasal partinin yönetim organlarında temsil edilmek ya da bizzat siyasi parti kurmak

Dar anlamda siyaset yapan sendikaların siyasi partilerle kurduğu ilişki bağımlı ve ara bağımlı modelde incelenmektedir.

Bağımlı modelde sendikaların siyasi partilerle kurduğu ilişki ise zorunlu bağımlı model ve gönüllü bağımlı model olmak üzere iki şekilde incelenmektedir. Zorunlu bağımlı model; tek partili, totaliter rejimli ya da merkezi ekonomik planlamayı benimsemiş ülkelerdeki sendikaların adeta devletle özdeşleşmiş tek parti ile kurduğu ilişkileri kapsar.⁷⁹ Bu ülkelerde sendikalar sistemin bir uzantısı ve onun direktifleri yönünde hareket eden bir örgüt konumundadır. Görevleri üretimi arttırmak, işçi disiplinini sağlamak, planların uygulanmasına yardımcı olmaktır. Bu ilişkinin boyutu tek taraflı olarak iktidar tarafından

⁷⁵ Gülten Kutal, *Türkiye’de İşçi Sendikacılığı(1960-1968)*, İstanbul Üniversitesi Yayın No 2314, İstanbul 1977, s. 201.

⁷⁶ Aysen Tokol, *Endüstri İlişkileri ve Yeni gelişmeler*, a.g.e., s. 47.

⁷⁷ Adnan Mahiroğulları, “Teorik Çerçevesi ve Dünyadaki Uygulamalarıyla Sendika-Siyaset Sendika-Siyasi Parti İlişkisi”, a.g.m., s. 354.

⁷⁸ Adnan Mahiroğulları, “Teorik Çerçevesi ve Dünyadaki Uygulamalarıyla Sendika-Siyaset Sendika-Siyasi Parti İlişkisi”, a.g.m., s. 354.

⁷⁹ Adnan Mahiroğulları, “Teorik Çerçevesi ve Dünyadaki Uygulamalarıyla Sendika-Siyaset Sendika-Siyasi Parti İlişkisi”, a.g.m., s. 363.

belirlenmektedir. Siyasi açıdan sendikalar, iktidarı desteklerken, karşılığında üyeleri için bazı çıkarlar elde etmektedirler. Sendikaların bu davranışı doktrinde siyasi manevra olarak ifade edilmektedir.⁸⁰ Demokratik parlamenter sisteme dayalı ülkelerde ise sendikalar siyasi partilerle gönüllü bağımlı ilişki kurabilmektedirler. Gönüllü bağımlı ilişkide sendikalar bağımlı oldukları partinin, sendika şubeleri ve parti ile kitleler arasında bağlantı kayışı görevini yüklenmişlerdir.⁸¹

Ara bağımlı model; sendikaların alternatifsiz olarak sadece bir parti ile kurduğu işbirliğine dayalı yakın ilişkileri içine alır.⁸² Bu modelde sendika ile siyasi partinin aynı dünya görüşüne sahip olmaları ve aynı hedeflere yönelmiş olmaları esastır. Sendika ve siyasi parti arasındaki ilişkide her iki örgütün bağımsızlığının korunması söz konusudur.

Ara bağımlı ilişki organik bağ kurularak ve organik bağ kurulmadan olmak üzere iki şekilde oluşabilmektedir. Organik bağ kurularak oluşturulan ilişkide her iki örgütün bağımsızlığını korumaları ve birbirlerini maddi ve manevi olarak desteklemeleri esastır. Bu model İngiliz sendikacılığında görülmekte ve bu nedenle “İngiliz Modeli” olarak da adlandırılmaktadır.

Ara bağımlı modelin ikinci grubunda ise sendikalar, siyasi açıdan kendilerine yakın gördükleri belirli bir siyasi parti ile organik ilişkiye girmeden onu çeşitli biçimlerde desteklemektedirler. Bu modelin bağımsız modelden farkı, sendikaların tüm siyasi partilere karşı eşit mesafede kalmayışları, tercihlerini siyasi görüşlerine yakın sadece belirli bir parti lehinde kullanmalarındır.⁸³

⁸⁰ Aysen Tokol, *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler*, a.g.e., s. 47.

⁸¹ Aysen Tokol, *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler*, a.g.e., s. 47.

⁸² Adnan Mahiroğulları, “Teorik Çerçevesi ve Dünyadaki Uygulamalarıyla Sendika-Siyaset Sendika-Siyasi Parti İlişkisi”, a.g.m., s. 363.

⁸³ Aysen Tokol, *Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler*, a.g.e., s. 49.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İŞÇİ SENDİKACILIĞI VE SİYASET

2. TÜRKİYE'DE İŞÇİ SENDİKACILIĞI VE SİYASET

2.1. CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEM

İşçi örgütlenmeleri Osmanlı İmparatorluğu döneminde var olmasına karşılık, sendikal örgütlenme 1960'lara kadar Türkiye'nin ekonomik ve sosyal düzeni üzerinde herhangi bir rol oynamamıştır. İşçilerin dayanışmasını sağlamak üzere 1854 yılında kurulan "Osmanlı Amele Cemiyeti" ve 1871 yılında kurulan "Osmanlı Ameleperver Cemiyeti" gibi örgütler ile 1776 yılında Kütahya fincan işçilerinin haklarını düzenleyen sözleşme işçi hareketinin tarihsel gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Bu örgütleri sendika, sözleşmeyi de günümüzün toplu iş sözleşmesi gibi algılamak mümkün değilse de o günün şartları dikkate alındığında önemli uygulamalar olduğu açıktır.¹

XX. yüzyılın başında sanayi hareketinin yok denilebilecek düzeyde olması ve yavaş gelişmesi, uzun süre sendikal hareketin cılız kalmasına neden olmuştur. Tarıma dayalı toplum düzeninin örgütsüz yapısının egemen olduğu Cumhuriyet öncesi dönemde, Ahi Birlikleri, Lonca gibi esnaf örgütlerinin kurulmasıyla örgütlenmeler başlamış, bu örgütler toplumsal düzeni sağlamada önemli roller üstlenmişlerdir. Türkiye'de çalışma hayatına ilişkin ilk yasal düzenleme 1865 yılında kabul edilmiştir. Bu yasa ve takiben kabul edilen mevzuatın amacı Ereğli bölgesindeki kömür madeni çalışanlarını korumaktır.²

Sendikacılık hareketinin doğuşuyla birlikte, Batı'dan, özellikle Paris'ten gelen etkilerle işçi sınıfına siyasal bilinç vermeye ve işçi sınıfının gücünün siyasal alanda değerlendirilmesini sağlamaya yönelik bazı çabalar da belirmeye başlamıştır. 1889'da kurulan İttihadi Osmani Cemiyeti'nin faaliyeti, geniş ölçüde bu amca yönelmiş, ancak istibdat rejiminin ülke içinde verimli bir mücadele yürütülmesini imkansızlaştırması nedeniyle, kısa bir süre sonra örgütün merkezi Paris'e taşınmıştır. Bu başarısızlığın peşinden, 1895'te Tophane işçileri tarafından kurulan Osmanlı Amele Cemiyeti de bir yandan nizami sendikacılık faaliyetlerini yürütürken, diğer yandan da gizlilik içinde, işçilere siyasal bilinç

¹ Sayın Yorgun, "Küreselleşme Sürecinde Türk Sendikacılığında Yeni Yönelişler ve Alternatif Öneriler", Çalışma ve Toplum, 2005/3, s. 138-139.

² Sayın Yorgun, a.g.e., s. 139.

verme görevini yerine getirmiştir. Ancak bu örgüt de kurucularına, yöneticilerine ve üyelerine uygulanan ağır baskılar nedeniyle varlığını uzun süre devam ettirememiştir.³

Osmanlı Hükümeti, II. Meşrutiyet'in ilanıyla artan grevler karşısında ilk önlem olarak grev hakkının kullanılmasıyla ilgili esasları içeren "Tatil-i Eşgal Kanun-ı Muvakkatı" başlıklı bir kanun hükmünde kararname hazırlayıp 8 Ekim 1908'de yasalaştırmıştır. Kamuya yönelik hizmetlerde sendikalaşmayı yasaklayan Tatil-i Eşgal Kanunu, Cumhuriyet'in ilanından sonra da güncelliğini korumuş; yeni İş Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1937'ye kadar uygulamada kalmıştır. Bu kanun, devletin çalışma hayatı ile ilgili hem "düzenleyici" hem de "yasaklayıcı" kimliğini ortaya koymasından dolayı önemli bir belgedir.⁴

"Tatil-i Eşgal" kanunun çıkarılmasıyla artan baskılar karşısında işçi militanlar ve sosyalist aydınlar, bir ara Selanik'i faaliyetlerinin merkezi olarak seçmişler, bunun sonucunda, Selanik'te doğmaya başlayan sol eğilimli sendikaların kazandıkları boyut, hükümet yetkililerini telaşlandırmaya yetmiştir.⁵ Yine bu dönemde Osmanlı Mesai Fırkası, Amele Fırkası, Müstakil Amele Fırkası ve Türkiye İşçi Sosyalist Fırkası başta olmak üzere çeşitli siyasal örgütler kurulmaya başlanmıştır.

Bu dönemde, sendikaların da desteğiyle, işçi sınıfından milletvekilleri seçtirme yolunda çabalar da kendisini göstermiştir. 1919 yılında Osmanlı Mesai Fırkası tarafından aday gösterilen bir işçi İstanbul Milletvekili olmuştur. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası da genel seçimlerde işçilerden aday göstermiş, ancak başarılı olamamıştır.

İstanbul'da yoğunlaşan ve çoğu ordunun gereksinimlerini karşılamaya yönelik fabrikalarda görülen ilk işçi örgütlenmeleri Avrupa'da gelişen işçi hareketlerinden çok sonra ortaya çıkmıştır. 1872 yılında, Kasımpaşa Tersanesinde üç aydır ücretlerini alamayan işçiler greve çıkmışlar ve taleplerini kabul ettirmişlerdir. Bu önemli grev deneyiminden sonra çeşitli grevler yapılmış, 19. yüzyılın sonlarına doğru demiryolu işçileri, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası işçileri, iskele hamalları, liman işçileri, Şirketi Hayriye işçileri ve tütün işçileri grevler yapmıştır. 1879'da 500 kadar yapı işçisi greve çıkmıştır. Bu grevin özelliği, ilk kez çalışma saatlerinin kısaltılması talebiyle bir grevin yapılmasıdır. 1908 yılının Ağustos ve Eylül aylarında da yaklaşık 30 tane grev yapılmıştır. Ancak bu grevler İttihat ve Terakki tarafından bastırılmış, bu baskıya rağmen demiryolu, tütün, deri, tramvay ve gazhane işçileri tarafından zaman zaman grevler gerçekleştirilmiştir. 1921 ve 1922 yıllarında İstanbul'da 1 Mayıs canlı bir biçimde kutlanmıştır. 1919 ve 1923 yılları arasında gerçekleştirilen başlıca

³ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 473.

⁴ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de İşçi Sendikacılığı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 29.

⁵ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 474.

grevler tütün işçileri grevi, Kasımpaşa Tersanesi işçileri grevi, tünel işçileri grevi, tramvay işçileri grevi, Çatalca Demiryolu İşçileri grevi, Zonguldak Maden İşçileri grevi, Bomonti Bira Fabrikası işçileri grevi, İzmir incir toplama işçileri grevi, Aydın Demiryolu işçileri grevi ve İstanbul matbaa işçileri grevidir. Bu dönemde Şark Şimendiferleri işçilerinin grevine 1400 işçiden 1200'ü katılmış ve grev 10 gün sürmüştür.

2.2. CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN ÇOK PARTİLİ DÖNEME KADAR SENDİKACILIK

Bu dönemde sınıf bilincini uyandıracak örgütlerin kurulması ve yaşaması istenmemiş, bu nedenle işçi örgütlenmelerine izin verilmezken, Esnaf Cemiyetleri Talimatnamesi ile esnaf arasında meslek esasına dayanan cemiyet kurulmasına izin verilmiştir. Sendika biçiminde olmamak üzere kurulan dernekler, mesleğin teknik bakımdan gelişmesi, meslek anlaşmalarının çözümü ve meslektaşlar arasında yardımlaşma ve dayanışma sağlanması gibi işlerle uğraşmış, sınıfsal çıkarlar ardında koşmamışlardır.⁶

1923 yılının ilk aylarında Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'na mensup aydınlar, yurttaki bütün sendikaları temsil eden "Türkiye Dernek Birlikleri İttihadı" adlı bir örgüt kurulmasına ön ayak olmuşlardır. Fakat hükümetin sendikalarla ilgili tutumu nedeniyle bu girişim başarısızlığa uğramıştır. Yine 1923'de dağıttıkları bir bildiri nedeniyle Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası yöneticileri tutuklanmış, daha sonra da serbest bırakılmışlardır. Bu olaydan sonra işçi örgütleri üzerindeki baskı daha da artmıştır. Aynı yıl İstanbul'da Umum Amele Birliği kurulmuş, daha sonra bu örgütün başka şehirlerdeki bazı işçi örgütleriyle birleşmesiyle Türkiye Amele Birliği kurulmuştur. Bu örgüt de kısa bir süre sonra, 1924'te dağılmıştır. 1924'te kurulan Amele Teali Cemiyeti de 1928'de kapatılmıştır.⁷

Cumhuriyetin ilk yıllarında, sosyalist akımların işçi hareketini yönlendirme çabalarının sürmesi hükümeti kuşkulandırmış; bu durum, işçi hareketinin siyasi boyut kazanmasını istemeyen yetkilileri karşı önlem almaya itmiştir. Nitekim Cumhuriyet Halk Fırkası, işçi örgütlerine kendi paralelinde kişiler sokarak onları kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Türkiye Umum Amele Birliği'nin genel sekreterliğine hükümet yanlısı Şakir Rasim, ikinci başkanlığına Halk Fırkası'nın İstanbul mutemedi Dr. Refik İsmail'in

⁶ Ahmet Özkiraz,-Nuray Talu, a.g.e., s. 119.

⁷ Türkiye'de İşçi Sendikaları ve Siyasi Partilerle İlişkileri, Teksif Yayınları, Yayın No:208, Ankara, 1979, s. 13-14.

getirilmesi, iktidarın işçi derneklerini denetim altında tutmasının somut örnekleri olarak gösterilebilir.⁸

1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde kabul edilen "İşçi Grubunun İktisat Esasları" bölümünde "Dernek, dolayısıyla sendika hakkının tanınması, Tatil-i Eşgal Kanunu'nun yeniden işçilerin hakkını tanımak üzere tetkik ve tanzimi" karara bağlanmıştır. Ancak, kısa bir süre sonra sendika hakkı fiilen ortadan kaldırıldığından bu kararın uygulamada hiçbir önemi olmamış; dolayısıyla sendikaların siyasal eyleminden söz etme imkânı da ortadan kalkmıştır.⁹

1924 Anayasası ile dernek kurma özgürlüğü güvence altına alınmış, böylece dernekler ve örgüt kurma bakımından yeni bir devre başlamıştır. İlk olarak İstanbul Amele Birliği, İşçi Tesanüd ve Tevaun Cemiyeti gibi örgütler kurulmuştur. Daha sonra Zonguldak ve Balya-Karaaydın Amele Birlikleri'nin birleştirilmesiyle Türkiye Amele Birliği meydana getirilmiş, ancak bu kuruluş, sonraları işleyemez hale gelmiştir.¹⁰

8 Haziran 1936'da 3008 sayılı İş Kanunu'nun çıkarılmasına kadar işçi haklarıyla ilgili birçok kanun tasarısı meclisin gündemine gelmiştir. Bu tasarılarından 1924 tarihli olanında grev hakkı tanınmış, ancak 1929 yılında hükümet tarafından geri çekilmiştir. CHP, 4. Kurultayı'nın sonunda da programına, "İş anlaşmazlıklarının uzlaşma yoluyla, olmazsa uzlaştırma araçlarının yargıçlığı ile giderilmesi ve grev ve lokavtın yasaklanmasını sağlayacak bir iş kanunu" çıkartılmasını koymuştur. Ayrıca 1924 Anayasası'nın getirdiği toplanma ve dernek kurma hakkı, 1925'te yürürlüğe giren Takrir-i Sükun Kanunu ile kaldırılmıştır. Bu kanun her türlü mesleki ve siyasi örgütlenmenin yanı sıra grevleri de yasaklamıştır. Öte yandan Ceza Kanunu'nda 1933'de yapılan değişikliklerle grev ve lokavt yasakları cezai hükümlerle kuvvetlendirilmiştir. 1938 yılında yürürlüğe giren Cemiyetler Kanunu'nda da sınıf esasına dayalı cemiyetlerin kurulması yasaklanarak işçilerin örgütlenme imkânları elinden alınmış ve bu kanunun yürürlüğe girmesiyle soruşturma ve tutuklamalar arttırılmıştır.

1936 yasasının birincil özelliği, ulus ve halkla kaynaşma temeline dayanan tek parti ideolojisiyle devletçi ekonomi politikası anlayışının, zorunlu öğeleriyle birlikte çalışma ilişkileri alanına yansıtması, dolayısıyla da devletin, çalışma yaşamının tüm sorun ve alanlarına biricik ve düzenleyici aktör niteliğiyle kapsamlı karışmasının simgesi; kısacası "rejimin iş yasası" olmasıdır. İş Kanunu sınıfsallaşmayı engelleyen bir çerçevede kurulmuş, işçilerin dayanışma ve mücadele bilincini geliştirecek sendikal örgütlenmeye izin verilmemiş,

⁸ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 17.

⁹ Alpaslan Işık, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 479.

¹⁰ Kemal Sülker, *Türkiye Sendikacılık Tarihi*, 3.Baskı, Tüstav Yayınları, İstanbul 2004, s. 44.

grev ise sınırlandırılmıştır.¹¹ Grev ve lokavt yasağının olması, kitle hareketlerini yönetecek işçi liderlerinin yetişmesini önlemiş ve genel işçilik bilincinin oluşması geciktirilmiştir.¹²

2.3. 1946'DAN 1960'A KADAR SENDİKACILIK

1938 yılında kabul edilen Cemiyetler Kanunu ile "Aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına veya adına dayanan cemiyetler kurulamaz" hükmü ile sendika kurma hak ve hürriyeti ortadan kaldırılmıştır. 1419 sayılı Cemiyetler Kanunu'nun 1946'da yürürlüğe girmesinden sonra, bu durum son bulmuştur. Yeni Cemiyetler Kanunu, sendikaları veya sınıf esasına dayanan dernekleri, kurulması yasak dernekler arasında saymamıştır. Ayrıca, eski kanunda sendika kurmayı yasaklar mahiyette yer alan 9. madde, sendika kurma hürriyetini sağlayacak yönde değişikliğe uğramıştır. 1946 tarihinde yürürlüğe giren Cemiyetler Kanunu, getirdiği yeni hükümlerle, işçilerin dernekler halinde teşkilatlanmalarına belli bir ölçüde imkân hazırlamıştır. Bunun üzerine birçok büyük şehirde çeşitli sendikalar kurulmuş ve çalışmaya başlamıştır. Böylece sendikaların sayısı, Sendikalar Kanunu'nun kabul edildiği tarihlerde 100'e yaklaşmıştır.¹³ Ancak kurulan sendikaların çoğunluğunun Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi gibi sosyalizmi benimseyen partiler öncülüğünde kurulması dönemin hükümetini kuşkulandırmış; sendikacılığın daha başlangıçta "ideolojik boyut" kazanacağı endişesiyle söz konusu sendikalar 17 Aralık 1946 tarihinde sıkıyönetim kararıyla kapatılmıştır.

1947'de yürürlüğe giren 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun, Türkiye çalışma hayatında bireysel ilişkilerden toplu ilişkiler düzenine; "sendika yasağı" rejiminden Cemiyetler Kanunu ile başlayan "sendika özgürlüğü" rejimine geçişi sağlayan ilk yasal düzenleme olmuştur.¹⁴ Kanun, "Hiçbir kimse herhangi bir sendikaya üye olmaya ya da olmamaya veya üyelikten çekilmeye zorlanamaz" ve "Aynı iş kolunda birden ziyade sendika kurulabilir" ifadeleriyle, sendika özgürlüğüne yönelik olumlu hükümler yanında, siyasi faaliyet ve grev yasağı gibi sendikaların faaliyetlerini büyük ölçüde kısıtlayıcı, ILO normlarıyla çelişen hükümler de içermiştir.¹⁵

Sendikacılığın daha başlangıçta ideolojik boyut kazanmasından kaygı duyan Hükümet yetkilileri, Sendikalar Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1947 sonrasında da bu konunun takipçisi

¹¹ Ahmet Özkiraz, Nuray Talu, a.g.m., s. 119.

¹² Kemal Sülker, Türkiye Sendikacılık Tarihi, a.g.e., s. 80.

¹³ Ahmet Özkiraz-Nuray Talu, a.g.m., s. 120.

¹⁴ Adnan Mahiroğulları, Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de İşçi Sendikacılığı, a.g.e., s. 58.

¹⁵ Adnan Mahiroğulları, Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de İşçi Sendikacılığı, a.g.e., s. 58.

olmuştur. İdeolojik yapılı sendikal örgütlenmeye bir daha fırsat verilmemek için Kanunda yer alan düzenlemelerle yetinilmemiş; ek önlemler alınmıştır. Örneğin, yeni kurulan sendikaların yönetim kurullarında komünist kimlikli kişilerin görev alıp almadıkları İçişleri Bakanlığı görevlilerince yapılan tahkikatlarla tespit edilmeye çalışılmıştır.¹⁶ Bu durum karşısında sendikalar, açık bir şekilde tüzüklerinde mevcut konjonktür doğrultusunda “faşizm, komünizm ve gericilik” akımlarını tasvip etmediklerini, bu akımlara karşı olduklarını belirtme ihtiyacı duymuşlardır.¹⁷

Yeniden işçi sendikalarının kurulmasıyla il sınırları içinde sendikaların birlik kurma isteği belirmiş ve CHP, kontrolü dışında kalan sendikaların bir birlik kurmasından ve bütün işçiler adına konuşmasından kaygılanmıştır. Bunun üzerine İstanbul’da bir birlik kurulması için harekete geçilmiş, partili işçilerle görüşülmüş, kısmen ikna edilmiş ve İstanbul İşçi Sendikaları Birliği kurulduktan sonra diğer illerde de mahalli birlikler kurulmuştur. Birliğin ilk kongresinde başkanlığa bir partilinin getirilmek istenmesi ve buna da önceden karar verilmiş olması, Birlik’te CHP hâkimiyetinin bir delili¹⁸ olmuş, birçok işçinin kongreyi terk etmesiyle Birliğe muhalefet ve protestolar başlamıştır. Bu muhalefet ve protestolar ilerleyen yıllarda Hür İşçi Sendikaları Birliği ve Bağımsız Sendikalar Birliği’nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Birliklerin kurulmasıyla sendikacılık kökleşmeye başlamış ve Ankara, Eskişehir, Bursa, İzmir, İstanbul, Zonguldak, Samsun, Malatya, Diyarbakır, Kocaeli ve diğer il ve bölgelerde birlikler meydana gelmiştir.

İşçiler sendikalar etrafında toplandıktan ve birlikler meydana getirdikten sonra federasyonlar oluşturma gereği de duymuşlar ve böylece ülkenin çeşitli şehirlerinde ve aynı iş kolu içerisindeki sendikaların birleşmesiyle federasyonlar oluşmaya başlamıştır. Türk-İş bu federasyon ve birlikler arasındaki yetki dağınıklığını gidermek istediye de bunda başarılı olamamıştır. Buna rağmen federasyonlar birbirini izleyerek kurulmuş ve ayakta kalmak için gerekli propagandayı ve çalışmayı gösterememekle beraber işçi örgütlenmesinde önemli roller oynamışlardır. İşçi sendikaları yöneticileri sırası ile şu teşekkülleri meydana getirmişlerdir:¹⁹

- Türkiye Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri Federasyonu(TOLEYİS)
- Türkiye Taşıt İşçileri Federasyonu(TİF)
- Türkiye Tekstil ve Örmeye Sanayi İşçileri Sendikaları Federasyonu(TEKSİF)
- Türkiye Deniz İşçileri Federasyonu(Deniz-İş)
- Türkiye Müskirat, Tütün ve Yardımcı İşçiler Federasyonu

¹⁶ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 57.

¹⁷ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 57.

¹⁸ Kemal Sülker, *Türkiye Sendikacılık Tarihi*, a.g.e., s. 137-138.

¹⁹ Kemal Sülker, *Türkiye Sendikacılık Tarihi*, a.g.e., s. 191-192.

- Türkiye Demiryolları İşçileri Federasyonu
- Türkiye Yapı-İş Federasyonu

DP iktidarının ilk yıllarında işçilere grev hakkını vermek üzere bir kanun tasarısının hazırlandığı kamuoyuna açıklanmıştır. Ancak çok geniş kısıtlamalar taşıyan bu tasarı meclise sunulmadan rafa kaldırılmıştır. DP'nin 15 Ekim 1951'de onaylanan programında ise bu haktan ve buna ilişkin olarak toplu sözleşme hakkından söz edilemez. 1952'den sonra DP iktidarının sözcüleri bu hakları vermenin kolay olmayacağını, derin incelemelere ihtiyaç gösterdiğini açıklamaya başlamışlar ve bu konuda öncelikle sendikalardan gelen taleplere karşı gittikçe ağırlaşan baskılar uygulanmıştır. DP iktidarı, bir yandan sendikaların en ilkel fonksiyonlarını bile "siyaset" olarak nitelendirerek yasaklarken diğer yandan sendikaları, kendi çizgisinde politize etmek için büyük çaba sarf etmiştir. Aslında bu dönemde ve genellikle siyaset sayıldığı için siyasal iktidarın karşı çıktığı hareketlerin ortak yanı, siyasal iktidar tarafından karşıt görülmektedir. Sendikalarda siyasal iktidarın görüşlerine ve tercihlerine uygun bir doğrultuda beliren tutum ve eylemler, en koyu bir siyasi nitelik taşıyabilirler bile herhangi bir yasakla karşılaşmadıkları gibi çoğu zaman siyasal iktidarın destek ve zorlamaları sonucunda belirmişlerdir.²⁰ Nitekim, 1953'te Metal İşçileri Birliği'nin ve İzmir'de liman işçilerinin kurduğu bir sendikanın faaliyetleri, siyasetle uğraştıkları gerekçesiyle üçer ay süreyle durdurulmuştur. Bu rağmen, aynı dönemde, siyasal yönü çok açık olmasına karşın sendikaların "komünizmi tel'in" mitingleri düzenlemesinde bir sakınca görülmemiştir. Komünizmi tel'in mitinglerinin dikkat çekici yanı DP'li ve CHP'li sendikacıların bu konuda tam bir fikir birliği içinde hareket etmeleridir.²¹

1946 yılından sonra sendikaların sayısındaki artış ve birçok sendikanın sosyalist hareketle bağının olması, iktidarı harekete geçmeye zorlamış ve Amerikan tipi sendikacılığı gündeme getirmiştir. Türkiye'de bu etki 1951 yılında başlamış, Amerikan İşçi Sendikaları Federasyonu(AFL), Türkiye'deki sendikaları bir konfederasyon bünyesinde toplama girişimlerinde bulunmuş ve konfederasyona kaynak aktarabileceğini söylemiştir. Bu girişimlerin etkisi 1952 yılında Türk-İş'in kurulması olmuştur.

Dönemim sosyo-ekonomik koşulları, ülkenin yapısal özellikleri ve sendikacılığın daha kuruluş aşamasında olduğu göz önüne alındığında, kuşkusuz bu dönem için bir sendikalaşma hamlesi söz konusu olmamış, gerek toplam işçi sayısı gerekse sendikalı işçi sayısı sınırlı kalmıştır.

²⁰ Ahmet Özkiraz-Nuray Talu, a.g.m., s. 122.

²¹ Aziz Çelik, *Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 131.

2.4. 1960'TAN 1980'E KADAR SENDİKACILIK

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrasında Türkiye yeni bir döneme girmiştir. Her şeyden önce bu dönemde temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı bir anayasa hazırlanarak “demokratikleşme süreci” başlatılmıştır. Bu bağlamda sendikacılığın gelişim yollarını tıkayan önemli bazı engellemeler kaldırılmış, işçi haklarıyla ilgili fikirlerin serbestçe savunulduğu ve tartışıldığı bir dönem yaşanmıştır. 1961 Anayasası'nın başlattığı yeni dönemde değişen ekonomik ve siyasal konjonktürün sonucu olarak toplu ilişkiler düzeninin yasal çerçevesinde de köklü değişimler ortaya çıkmış; sendikalar artık şüphe ile bakılan kurumlar olmaktan kurtulmuştur. 1963'te yasalaşan iki önemli kanun; 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve işçilere ilk defa grevli toplu pazarlık hakkını veren 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu sendikal harekete yeni bir yön çizmiştir. Dolayısıyla yasal çerçevedeki söz konusu köklü değişim nedeniyle sendikacılık ve sendikalaşma yeni bir sürece girmiştir.²² Sendikalar, Anayasa teminatı altına girmişler ve özellikle grevli toplu pazarlık hakkıyla üyelerinin hak ve çıkarlarında somut iyileştirmeler elde etmeye başlamaları, işçi kesiminde bu örgütlerin itibarını giderek arttırmıştır.²³

Geniş ölçüde, sanayileşmenin -yavaş da olsa- belli bir gelişim göstermiş olmasına bağlı olarak 1960'tan sonra sendikacılık alanında ve sendikacılık-siyaset ilişkilerinde değişik nitelikte ve boyutlarda bazı hareketlenmeler meydana gelmeye başlamıştır.²⁴ 1960'da başlayan yeni dönemde, mesleki/ekonomik anlayışlı sendikalara oranla yoğun siyasi faaliyette bulunma özellikli doktriner sendikaların kurulması bu dönemde sendika-siyasi parti ilişkilerine yeni boyutlar kazandırmıştır. Diğer taraftan, sendikaların siyasi faaliyetlerini düzenleyen 274 sayılı Sendikalar Kanunu'nun 16. maddesinde sendikalara geniş kapsamlı siyasi faaliyette bulunma fırsatı, keza sendikaların siyasi partilerle organik ve mali ilişki kurmaları dışında tüm ilişkilere izin verilmesi bu dönemde sendika-siyasi parti ilişkilerinin yoğunlaşmasını sağlayan bir başka unsur olmuştur.²⁵

Bu dönemde Türk-İş'e bağlı iken daha sonra DİSK çatısı altında toplanmış sendikalara üye sendikacılar, parlamenter temsil sağlama yönündeki çabalarını, kurucusu ve destekleyicisi oldukları TİP kanalıyla yürüttükleri siyasal faaliyet çerçevesinde gerçekleştirmişleridir. Buna karşılık, Türk-İş'e bağlı sendikalardan seçimlere katılanlar, dağınık bir biçimde çeşitli

²² Adnan Mahiroğulları, “Türkiye’de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, s. 168.

²³ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 145.

²⁴ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 498.

²⁵ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s.270.

partilerin listelerinden aday olmak suretiyle parlamentoda sandalye sahibi olmuşlardır. Bunlardan, TİP listesinden seçimlere girenler hariç, hepsi Türk-İş'e bağlı egemen kadrolar tarafından teşvik edilmiş ve desteklenmişlerdir.²⁶

Türk endüstri ilişkileri sistemi, DİSK'in kurulduğu 1967 yılına kadar bütünleşmeci/uzlaşmacı bir görünüm sergilemişken, bu örgütün benimsediği doktriner sendikacılık anlayışının bir sonucu olarak 1970 sonrası mücadeleciler/çatışmacı boyut da kazanmıştır.²⁷ 1971 Askeri Muhtırası'yla bir ara dönem yaşansa da toplumun giderek siyasallaşması ve öğrenci eylemlerinin artmasına paralel olarak sendikal mücadele de yükselmeye başlamıştır. Ancak 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi toplumsal hareketlere ve sendikal hareketteki bu ilerlemeye ağır bir darbe vurmuş ve olağanüstü döneme girilmiştir.

2.5. 1980'DEN GÜNÜMÜZE SENDİKACILIK

Dünyada meydana gelen değişimin küreselleşme ile uluslararası ilişkileri ve standartları sermaye lehine arttırma yönünde gelişmesi, başta sendikalar olmak üzere piyasaya müdahale eden kural ve kurumların gücünün kırılmasına neden olmakta ve bu yüzyılda sendikaların varlıklarını tartışılır kılmaktadır. Genel olarak ekonomik koşullar ve izlenen ekonomi politikaları, teknolojik gelişmelere bağlı yeniden üretim ve çalışma biçimleri, uluslararası rekabetin yoğunlaşması, devletin ve işverenlerin sendikalara ve endüstri ilişkilerine yaklaşım tarzı, sendikacılığı ve toplu pazarlığı etkileyen başlıca faktörler arasında yer almakta ve sendikalar bu süreçten olumsuz etkilenmektedir. Dünyadaki gelişmelere paralel olmasa da, 1980 sonrasında Türkiye'de ortaya çıkan ekonomik, teknolojik, sosyal, siyasal ve hukuki değişikliklerin sendikaları etkilediği bir gerçektir.²⁸

Türkiye'de sendikacılık gerek iç gerekse dış faktörlerin etkisiyle 1980 sonrasında yeni bir döneme girmiştir. Sendikacılığın, ülkenin siyasi yapısında ve ekonomi politikalarında ortaya çıkan köklü değişimlerle etkileşim içinde olduğu göz önüne alındığında, Türkiye'de sendikacılığın 1980 sonrasında yeni bir döneme girmesiyle sendikacılıkta bazı koşulların değişmesi kaçınılmaz olmuştur. Her şeyden önce, Türkiye'de uzun süredir benimsenen ithal ikameci mantığa dayalı ekonomi politikalarda 24 Ocak 1980'de alınan 24 Ocak Kararları'yla köklü bir değişime gidilmiş; bu tarihten sonra "serbest piyasa ekonomisi" sistemine işlerlik kazandırılmıştır. 12 Eylül sonrasında siyasi ve ekonomik yapıdaki değişimin bir sonucu

²⁶ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 504-505.

²⁷ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 224.

²⁸ Sayım Yorgun, a.g.e., s. 141.

olarak sendikacılığın bir önceki dönemde gelenekselleştirdiği çalışma yöntemleri ve yasal dayanaklar önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır.²⁹

12 Eylül 1980 öncesi yaşanan “kargaşa”da payı olduğuna inanılan sendikacılık, askeri ara dönem ürünü olan 2821 ve 2822 sayılı Yasalarla adeta terbiye edilmek istenmiş; geniş kapsamlı grev ve siyaset yasağı, toplu pazarlıkta çifte baraj sistemi, grev hakkının sadece toplu pazarlık uyumsuzluklarıyla sınırlanması gibi bazı sendikal hakların kullanımında kısıtlamalara gidilmiştir.³⁰ Sendikalara 1997’deki Anayasa Uyum Yasaları yürürlüğe girene kadar geniş kapsamlı siyasi faaliyet yasağı, toplu pazarlık ve grev hakkının kullanılmasını güçleştirici düzenlemeler getirilmiş; bazı işçilerin, bu arada kamu kesiminde sözleşmeli personelin sendikalara üye olmaları yasaklanmış, dolayısıyla sendikalaşmanın kapsamı daraltılmıştır.³¹ 2003’te yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanunu’yla çalışma hayatına getirilen “esnek çalışma biçimleri” de sendikacılıkta koşulları değiştirecek bir başka yasal düzenleme olmuştur.

Sendika-siyasi parti ilişkileri, model bağlamında değerlendirildiğinde, 1980 öncesinde DİSK’in TIP’le, MİSK’in MHP ile ve Hak-İş’in MSP ile kurduğu vesayet odaklı “ara bağımlı” ilişki modeli, 1980 sonrasında yerini “bağımsız” ilişki modeline bırakmıştır. Başka bir deyişle, bir dönem öncesi belirli siyasi partilerle yakınlığı olan sendikaların, artık Türk-İş gibi “partilerüstü” kalmaya özen gösterdikleri görülmektedir. Dolayısıyla sendikalar, 2000’li yıllarda siyasi partilerin etki alanlarından çıkmanın ve baskı işlevli eylemleriyle mümkün olduğu ölçüde siyasi partileri etkilemenin gerekliliğine inanmış görünmektedir.³² Bu dönemde yapılan başlıca sendikal eylemler şunlardır:

- Emek Barış Özgürlük Mitingleri
- Bahar Eylemleri
- 3 Ocak 1991 Genel Uyarı Eylemi
- Emeğe Saygı Yürüyüş ve Mitingi
- Türkiye’ye Sahip Çık Yürüyüş ve Mitingi
- İş Ekmek Gelecek İçin Sendikal Haklar Yürüyüşü
- Mezarda Emekliliğe ve Sefalet Ücretine Hayır Mitingi
- Türkiye’ye ve Haklarına Sahip Çık Eylemi
- Emegın Küresel Eylem Günü Mitingi

²⁹ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 289.

³⁰ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 290-291.

³¹ Adnan Mahiroğulları, “Türkiye’de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar”, a.g.m., s. 171-172.

³² Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 405.

- Savaşa Hayır Mitingi
- “İşine Ekmeğine Haklarına Vatanına Sahip Çık” Mitingleri
- “Hükümet, Tasarını Geri Çek” Mitingi
- “SSGSS’ye Hayır” Mitingleri

Küreselleşme olgusunun hemen her şeyin temel belirleyicisi olmaya başladığı “Yeni Dünya Düzeni” evresine gelindiğinde, öncelikli hedef, gene işçi hareketidir. İşçi hareketini etkisizleştirme yönünde 12 Eylül uygulamalarıyla başlayan baskılar, yasal ve siyasal zemini 12 Eylül ortamında oluşturulmuş bulunan iktisat politikalarıyla bütünlenmiştir. Neoliberal küreselleşmenin dayatmaları üzerinde temellenmiş bulunan 12 Eylül sonrasında iktisat politikalarının belirleyici iki ana unsurunu oluşturan, özelleştirme ve işsizliğin doğurduğu tahribat, en belirgin yansımalarını örgütlü işi hareketi üzerinde göstermiştir.³³

³³ Alpaslan Işıklı, **Gerçek Örgütlenme Sendikacılık**, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s.69.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK-İŞ, MİSK VE HAK-İŞ'İN SİYASETLE İLİŞKİSİ

3. TÜRK-İŞ, MİSK VE HAK-İŞ'İN SİYASETLE İLİŞKİSİ

3.1. TÜRK-İŞ VE SİYASET

5018 Sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun'un Şubat 1947'de yürürlüğe girmesinden sonra, İstanbul, İzmir, Ankara, Zonguldak ve Adana bölgelerinden başlayarak Türkiye'nin, sanayi işçilerinin görece yoğun olduğu merkezlerinde sendikalar kurulmuştur. 1948'den itibaren de, ilki İstanbul İşçi Sendikaları Birliği olmak üzere sendika birlikleri ve ilki TOLEYİS Federasyonu olmak üzere federasyonlar kurulmaya başlanmıştır. Gerek birlikler, gerekse federasyonlar, çok çeşitli merkezlere, işyerlerine, iş kollarına dağılmış bulunan ve 1950'lere gelindiğinde sayıları yüzlerce olan sendikaların bu dağınıklıklarının yol açtığı zaafaların giderilmesi ihtiyacından doğmuştur. Bir yandan, büyük çoğunluğu devlet sektöründe kurulmuş olan sendikaların, en büyük işveren konumundaki devlet karşısında daha birlikli ve uyumlu bir tutum izlemeleri gereği, öte yandan sendikal faaliyet bilgi ve deneyimine sahip kadroların yok denecek kadar az olması ve en basit bürokratik işlemlerin yürütülmesi için bile yardıma ve uzmanlığa ihtiyaç duyulması, en önemlisi de iktidar ve muhalefetteki siyasal odakların işçi hareketlerini denetimleri altında tutabilmek için daha merkezi bir yapıyı zorunlu görmeleri, 1950-1951'e gelindiğinde, birlik ve federasyonların da ötesinde konfederasyon fikrini doğurmuştur.¹

Türkiye sendikal hareketi açısından sendikal örgütlenmede meydana gelen en önemli gelişmelerden biri 31 Temmuz 1952 yılında Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun(Türk-İş) kurulması olmuştur. Uzun bir sürecin ve son derece karmaşık etkenlerin etkisiyle kurulan Türk-İş, ABD'nin de etkisiyle, ilerleyen yıllarda sendikal harekete "milliyetçi" ve "anti-komünist" bir karakter kazandırmada önemli bir rol oynamıştır. Türk-İş'in kurulmasında ABD'nin etkisi son derece güçlüdür. Bu durumun en somut örnekleri olarak, Türk-İş ile ABD sendikalarının arasındaki mali yardım anlaşmaları ve "eğitim" için ABD'ye gönderilenlere ilişkin olarak yapılan programlardır. 1952-1960 yılları arasında Türk-İş'e yüklenen görev, sendikal örgütlenmeden çok "komünizm" ve "kökü dışarıda

¹ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt III, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 325.

ideolojiler''e karşı mücadele etmek ve bu çerçevede ''komünizmi kınama'' mitingleri düzenlemek olmuştur.² Antikomünizm ve milliyetçilik, 1960'lı yıllarda da sınıf eksenli ideoloji ve sendikal anlayışların ve sol siyasetin yükselişine karşı bir ideolojik karşı saldırı ve hegemonya aracı olarak kullanılmıştır. TİP ile Türk-İş arasında yükselen duvarlarda anti-komünist ve milliyetçi hegemonyanın rolü büyüktür.³

Türk-İş'in ilk ana tüzüğünde konfederasyonun amaçları şu şekilde belirlenmiştir:⁴

- Azalarının iktisadi ve içtimai menfaatlerini korumak, ferdi ve toplu olarak bu menfaatlere aykırı hareket edenlerle hiçbir şekilde dini ve felsefi inanç ve siyasi propagandalara alet olmaksızın mücadele etmektir.
- Türk-İş bütün işçilerin her nevi demokratik haklarını müdafaaya, yeni haklar ve menfaatler elde etmek için çalışır.
- Sosyal sigortaların ve iş hukukunun inkişafına çalışır.
- İşçilerinin mesleki umumi kültürlerinin devlet memurları tarafından hususi öğretim müesseseleriyle hiçbir öğretim masrafı ödmeden ve iş kazasıyla ölen işçilerin çocuklarının resmi mekteplerde parasız olarak tahsillerine devamını temin edici kanunların çıkartılmasına ve mevcutların ıslahına çalışır.
- İşçilerin menfaatleriyle alakalı her türlü(resmi veya gayri resmi) teşekküllerde Türk-İş'in tayin ve seçeceği azaların rey sahibi olmasını sağlamaya çalışır.
- Bütün işçilerin sendikalar etrafında toplanmasına çalışır.
- Aynı işte, aynı ehliyetinde çalışacak işçilerin yaş ve cins farkı gözetmeksizin müsavi ücret almalarına çalışır. Konfederasyon çalışmalarında milliyetçi bir teşekkül olma vasfını kaybetmeksizin siyasi partilerle hükümet karşısında mutlak istiklalini muhafaza eder. Konfederasyon gayelerinin tahakkuku için yayın yapar.
- Türk-İş, gayelerine uygun gördüğü milletlerarası mümasili teşekküllere aza olur, temasa geçer, lüzumlu fikir teatilerinde bulunur ve mensuplarını müsavi haklarla temsil eder. Türk-İş'in bu gibi teşekküllere aza olabilmesi için, kongre azalarının üçte ikisinin kararı ve icra vekilleri heyetinin müsaadesi lazımdır.
- Türk-İş siyasi parti yayın ve propagandalarına asla alet olmayacağı gibi, yabancı devlet ideolojilerine de alet ve vasıta olamaz.

² Erkan Aydoğanoglu, a.g.m., s. 52-53.

³ Aziz Çelik, a.g.e., s. 347.

⁴ ''Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi'', Cilt III, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 328.

İktidarın kontrol ve denetiminde faaliyet gösteren Türk-İş ve bağlı sendikaların yöneticileri siyaseti daha çok, milletvekili olmak, bakanlarla görüşmek şeklinde algılamış, sınıfsal bir temelde sendikal politika izlemeyi hiç düşünmemişlerdir. Yer yer dillendirdikleri düşünceler ise daha çok çalışma ilişkileri ve çalışma hayatı ile ilgili olmuştur. Bu tür “siyasal” faaliyetlerden en kayda değer olanı ise 1954 seçimlerinde on sendikacının “İşçi ve İşçi Dostu Milletvekillerini Destekleme Komitesi” oluşturulması olmuştur. Ancak, 40 kadar adayı desteklemek üzere faaliyete girişmesine izin verilmeden komitenin kurucuları ve yöneticileri aleyhinde adli soruşturma açılmıştır. İktidarının son dönemlerinde DP, Türk-İş’i ve bağlı sendikaları, başlıca fonksiyonları devlet ve hükümet büyüklerine bağlılık telgrafları çekmekten ibaret kuruluşlar haline getirirken, sendikacılık ile siyaset ilişkisinin sınırları da belirlenmiş olmuştur.⁵

DP iktidarı, sahip olduğu baskı imkânları sayesinde kendisine bağlı suni ve zoraki bir sendikacılık hareketi yaratma çabasını sürdürmüş ve bunun sonucunda Türk-İş, DP İktidarının son yıllarında iktidara bağlı ve iktidarın adamı sayılan bir başkanın idaresine ve bu yoldan hükümetin nüfuzu altına girme tehlikesi ile karşı karşıya gelince, işçiler ve aydınlar nezdinde itibarını geniş ölçüde yitirmiştir.⁶

Türk-İş Yönetim Kurulu, 27 Mayıs Müdahalesi’nden bir gün sonra, 28 Mayıs’ta olağanüstü toplanarak yeni dönemde sendika özgürlüğü ve grev hakkının sağlanması yönünde Milli Birlik Komitesi nezdinde çaba sarf edilmesi prensip kararı almıştır. Toplantıya katılanlar, gerçekleştirilen askeri müdahale aleyhinde bulunmaksızın söz konusu askeri hareketi onaylayarak koşulsuz destek vermişlerdir.⁷ Türk-İş, yeni Anayasa’nın referandumuna sunulma aşamasında da “anayasaya evet” kampanyasına aktif olarak katkıda bulunmuştur.

10 Ekim 1961’de yapılan genel seçimlerde, AP listesinden Türk-İş üyesi Saim Kaygan milletvekili seçilmiş ve Türk-İş İcra Kurulu üyesi Ömer Ergün, Cumhurbaşkanlığı kontenjanından senatoya seçilmiştir. 1965 seçimlerinde ise TİP, Türk-İş tarafından sert bir biçimde eleştirilmiş ve AP listesinden seçilen milletvekilleri Türk-İş tarafından desteklenmiştir. Türk-İş bu seçimlerde çeşitli partilere üye dokuz milletvekilini seçtirmeme kampanyası başlatmış ve hükümetten sert tepki almıştır. Bunun üzerine, daha sonraki seçimlerde böyle bir girişimde bulunmamıştır.

Türk-İş 22 Aralık 1962’de Ankara, İzmir ve Afyon’da “komünizmi tel’in mitingleri” düzenlemiştir. Türk-İş’in bu mitingleri düzenlemesinin nedenlerinden biri, M. Ali Aybar’ın

⁵ Yüksel Akaya, a.g.m.

⁶ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 494.

⁷ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 127.

Türkiye İşçi Partisi'ne genel başkan seçilmesinden sonra, partinin dayandığı ideolojinin sosyalizm olduğunu ve bu partinin işçi sınıfının gerçek temsilcisi olduğunu açıklamasının sendikal rekabet açısından Türk-İş cephesinde kaygı yaratmış olmasıdır. Dolayısıyla Türk-İş, düzenlediği "komünizmi tel'in mitingiyle", bir anlamda muhafazakâr kimlikli Türk işçisine sosyalizmi referans olarak kabul eden bu partiye itibar etmemesi doğrultusunda bir mesaj vermek istemiştir.⁸

İstanbul'da Kavel Kablo Fabrikasında, fazla mesailerin ve yıllık ikramiyelerin ödenmemesi nedeniyle Türk-İş'e bağlı Maden-İş Sendikası'na üye işçiler 1963'te iş bırakıp oturma eylemi yapmış ve eylemin uzaması üzerine işveren, eyleme katılan işçileri işten çıkarma kararı almıştır. Bu karardan sonra da işyerini terk etmeyen işçiler polis müdahalesiyle karşılaşmış, birçok işçi yaralanmış, bazı işçiler de tutuklanmıştır. İşverenin bu tutumu Türk-İş tarafından eleştirilmiştir.

Türk-İş'in Ocak 1964'te toplanan Genel Kurulu'nda tüzüğüne de geçmiş bulunan "partilerüstü politika" ilkesi, Amerikan sendikacılığına egemen olan "tarafsız" politika ilkesinin bir benzeridir.⁹ İlkenin belirlenmesindeki en önemli etkenler, bir yandan gelişmekte olan TİP'in ve Türk-İş içindeki TİP'li sendikacıların yarattığı tedirginlik, öte yandan iktidar ve muhalefet partilerinin güdümünün 1952'den beri örgütte yarattığı huzursuzluklara son vermek istenmesi ve konfederasyonun birliğinin sağlanması endişesi olmuştur. Ancak, o dönemlerde Türk-İş üzerinde büyük etkisi bulunan Amerikan sendikacılık anlayışı ve ABD'nin üst sendikal örgütlerinin belirleyiciliği partilerüstü politika anlayışının benimsenmesindeki en önemli etkidir.¹⁰

Türk-İş'in, partilerüstü politikayla vurguladığı, siyasetle değil, siyasi partilerle olan ilişkilerdir. Nitekim Türk-İş, sendikacılık hareketinin dar anlamda mesleki faaliyetlerin korunmasıyla yetinemeyeceğini vurgulayarak, "Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmamız Türk işçi hareketini yakından ilgilendirir. Anayasamızın öngördüğü sosyal adalet ve hürriyet içinde hızlı ve planlı kalkınmanın gerçekleştirilmesi, Türk işçisinin temel davasıdır" yaklaşımını savunmuştur.¹¹

Türk-İş Araştırma Merkezi'nde görev yapan aydınların da etkisiyle, Türk-İş bazı hedefler belirlemiş ve bu hedefler "24 İlke" adıyla Genel Kurul'da kabul edilmiştir. Raporda sınıf çatışmalarının ortadan kaldırılması, toprak dağılımında adaletsizliğin önlenmesi, alt yapı

⁸ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 142.

⁹ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 534.

¹⁰ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt III, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 334.

¹¹ Aziz Çelik, a.g.e., s. 421.

ve sanayi yatırımlarının artırılması, yerli sermaye, devletleştirme, sosyal güvenlik ve eğitim konularına değinilmiştir.

1971 yılına gelindiğinde “sosyal demokrat sendikacılık hareketi” gelişim süreci bakımından önemli bir evreye girmiştir. Bu hareketin kökleri, 1966’da CHP’de, aslında TİP’in gösterdiği gelişmenin önünü kesme amaçlı bir politika olan “ortanın solu” hareketinin başladığı ve Bülent Ecevit’in partinin genel sekreteri olduğu yıllara dayanmaktadır. Türk-İş’in 1966’da toplanan 6. Genel Kurulu’nda, yönetim kadrolarının çoğu AP eğilimli sendikacılar tarafından doldurulmuş olmasına rağmen Ecevit, çalışma yasalarının yürürlüğe sokulduğu dönemde çalışma bakanı olmasından kaynaklanan prestijinden de yararlanarak, Türk-İş üzerinde belli bir etkinliğe sahip olmuştur. Ecevit bu etkinliğiyle Türk-İş’in partilerüstü politikasını değiştirmek ve kendi hareketine sendikalardan destek sağlamak yönünde kullanma çabasına girmiştir. Bu yöndeki gelişmelerin sonucu olarak, Türk-İş içinde “Dörtler Hareketi” olarak bilinen oluşum ortaya çıkmıştır.¹²

Türk-İş içinde AP ağırlığının artmasıyla, CHP’nin özellikle “ortanın solu” kanadına dâhil, aralarında Abdullah Baştürk’ün de imzasının bulunduğu sendikacı-milletvekilleri 14 Ocak 1971 günü toplanan Türk-İş Yönetim Kurulu’na sunulan “1971 Türkiye’inde İşçi Hareketi ve Sendikalarımızın Ortak Reform Yolları Üzerine Eleştiriler ve Araştırmalar” adını taşıyan ve kısaca 4’ler Raporu olarak anılan belgeyi yayımlamıştır. Belgede, Türk-İş içindeki bazı sosyal demokrat eğilimli sendikaların ülkenin ve sendika hareketinin karşı karşıya bulunduğu sorunlara dair ortak görüş ve önerileri yer almıştır. Raporda, AP’li sendikacıların Türk-İş üzerinde kurdukları hâkimiyetten duyulan tedirginlik ve Türk-İş yöneticilerinin partilerüstü politikayla, esen rüzgâra göre davrandıkları belirtilmiştir.

4’ler Hareketi’nden sonra, yine bu hareketin ortaya çıkmasında öncülük eden kişiler tarafından “Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen” adını taşıyan rapor, 2 Temmuz 1971’de Yönetim Kurulu’na sunulmuştur. Genelde CHP eğilimli olan on iki yöneticinin onayını alan bu rapora kısaca “12’ler Raporu” da denilmektedir. Raporda sosyal güvenlik, eğitim, kalkınma, sanayileşme, yabancı sermaye ve tarım konularına değinilmiştir. “12’ler Raporu” da 4’ler Hareketi’nde olduğu gibi, CHP içinde Ecevit’in temsil ettiği “ortanın solu” açılımına destek sağlama amacına yönelik ortaya çıkmıştır.

TİP’in kurulması üzerine, Türk-İş’te de “Çalışanlar Partisi” kurulması fikri ortaya çıkmış ve Temsilciler Meclisi’nde oybirliğiyle kabul edilmiştir. Partinin kuruluşunda Yön Dersi öncülük yapmıştır. Bu hareket, TİP’e yönelecek desteği önleme niteliği taşıması

¹² “Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi”, Cilt III, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 74.

açısından TİP'lileri tedirgin etmiş ve TİP kurucuları tek parti altında birleşmeyi teklif etmiştir. TİP'in güçlenmesi karşısında Çalışanlar Partisi kurma fikrinden vazgeçilmiştir.

14 Ekim 1973 seçimlerinde, Türk-İş'e bağlı sendikalardan seçimlere katılanlar, dağınık bir biçimde çeşitli partilerin listelerinden aday olmak suretiyle parlamentoda sandalye sahibi olmuşlardır. Bunlardan, TİP listesinden seçimlere girenler hariç, hepsi Türk-İş'e egemen kadrolar tarafından teşvik edilmiş ve desteklenmiştir.¹³ Türk-İş yöneticileri, "partilerüstü" politikalarına uygun düşen böyle bir yolla, TİP dışında kalan ve özellikle iktidar olan veya sermayeyi temsil eden partileri işçi çıkarmalarına paralel bir tutuma sürükleyebileceklerini sanmışlar veya böyle bir çaba içinde oldukları izlenimini vermek istemişlerdir. Fakat bu yolun, sermayenin temsilcisi olan partilerden Türk-İş'e gelen yol olduğu kadar, Türk-İş'ten, sermayenin temsilcisi olan partilere giden yol olduğu ve daha çok bu ikinci yönde işlediği görülmüştür. Çünkü bu, bir niyet ve bilinç sorunudur. Siyasal alanda güçlü bir biçimde örgütlenerek geniş halk kitlelerini de kazanmasını bilmiş olan sermaye temsilcisi güçlerin, işçiler adına siyasal örgütlenmeyi reddeden Türk-İş ile ilişkilerinden nasıl bir sonuç doğacağı daha başlangıçta bellidir.¹⁴ 1973 seçimlerinde Türk-İş üyesi sendikacılar AP listesinden milletvekili seçilmişler ve bu dönemde iktidara karşı bir faaliyette bulunmamışlardır. Nitekim Mayıs 1973'de yapılan 9. Genel Kurul'da CHP'li sendikacılar yönetimden uzaklaştırılmış ve yerine AP'li kadrolar getirilmiştir.

Türk-İş 1977 1 Mayıs'ının Taksim'de kutlanmasına tepki göstermiş ve DİSK'in bu tutumunu eleştirmiştir. DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler Türk-İş'e bağlı sendikalara 1 Mayıs çağrısı yapmış, Türk-İş yöneticileri, mitingin anayasa ve yasalara aykırı olduğunu söyleyerek DİSK'e karşı çıkmıştır.

Türk-İş 1980'de askeri müdahaleye karşı çıkmamış, "Milletin bağrından çıkan ordumuzun tam bir bütünlük içinde milletimize huzur ve güven veren bu davranışının milletimiz ve memleketimiz için hayırlı olmasını temenni ile Türk-İş topluluğu adına" memnunlukla karşılamıştır.¹⁵ Her zaman hükümetler ve yönetenler ile iyi ilişkiler kurmak isteyen Türk-İş, 12 Eylül 1980 askeri yönetimi ile de bu türden ilişkiler kurmuş, oluşturulan yeni hükümete genel sekreterini Sosyal Güvenlik Bakanı olarak vermiştir. Türk-İş ve bağlı sendikaların büyük bir bölümü, özellikle gıda, tekstil ve metal işkollarında, işçilerin DİSK'e kayışından etkilenen sendikalar, askeri müdahaleyi, rakipleri kolay yoldan tasfiye etmenin bir

¹³ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 505.

¹⁴ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 505.

¹⁵ Yüksel Akaya, a.g.m.

aracı olarak değerlendirmişlerdir.¹⁶ Türk-İş Genel Başkanı İbrahim Denizci, 12 Eylül Harekâtını niçin destekledikleriyle ilgili geniş bir açıklamayı 12. Genel Kurul açılış konuşmasında yapmıştır:

“Türkiye’de 12 Eylül Harekâtı bir darbe değil, bir kurtuluş harekâtıdır. Bu harekâtın felsefesinde, sarsılan demokratik rejimin ve devletin temel yapısının sağlam temellere oturtulması fikri yatmaktadır. Bu felsefeye sahip çıkanlara destek olmak hepimizin borcudur.”¹⁷

Türk-İş kuruluş ve gelişme dönemlerinde benimsediği iktidarı gücendirmeme politikasını, 1980’li yıllarda iktidarda olan partinin uzlaşmaz ve sendikaların gücünü de kırıci politikalarının etkisiyle terk etmiş ve işçi tabanından gelen hareketleri sahiplenmiştir. 1990’lı yıllarda iktidar partisi yerine diğer işçi konfederasyonları ile de işbirliğine giderek daha aktif ve yapıcı sendikacılık anlayışı benimsemeye başlamıştır.¹⁸ Türk-İş, 1980 sonrası dönemde, başlangıçta hükümetle geçmişte olduğu gibi iyi ilişkiler kurmaya çalışmış, ancak sendikalara karşı izlediği politikalar nedeniyle, kurulduğu tarihten bu yana ilk defa 1986 yılında hükümete karşı tavır almış¹⁹ ve 1987 yılında ANAP’a oy verilmemesi çağrısı yapmıştır. 6 Eylül 1987’de, siyasi yasaklara af getirmeyi öngören anayasa değişikliği için yapılan halk oylamasında “evet” oyu kullanılması yönünde çalışmalar başlatmış, 33 ilde düzenlenen “Yasaksız Demokrasi” konferanslarıyla ilk kez iktidara karşı bir kampanya yürütmüştür. 24 Ocak kararlarına karşı çıkmış ve bunun üzerine “Sosyal Önlemler Paketi”ni hazırlamıştır. Pakette işsizlik, toplu sözleşme, vergi adaleti konularına değinilmiştir.

Türk-İş’in “bağımsız siyasallaşma” projesi olan siyasi parti kurma düşüncesi, 1980 öncesinde olduğu gibi 1980 sonrasında da bir süre gündemde tutulmuştur. 12 Eylül Askeri Müdahalesi’yle kapatılan siyasi partilerin yerine, demokratik parlamenter düzene yeniden geçiş arifesinde, ülke genelinde yeni siyasi partilerin kuruluş çalışmaları başlayınca, Mayıs 1982’de yapılan Türk-İş’in 12. Genel Kurul’unda Basın-İş sözcüsü bu konuyu yeniden gündeme getirmiştir.²⁰ 1993’ten sonra Türk-İş’in siyasi parti kurma tasarısı bir süre beklemeye bırakılmış; 1 Ocak 1994’te Trakya Bölgesi İşçi Kurultayı’nda “mevcut siyasi partilerin son defa denenmesi” kararlaştırılmıştır. Dolayısıyla Türk-İş yetkililerinin 1996 sonrasında parti kurma konusunu pek gündeme getirmediği görülmektedir.²¹

Türk-İş Yönetimi, 1992 yılından itibaren Hak-İş ve DİSK ile 1 Mayıs’ta “güç birliği ve ortak eylem” bildirisi yayımlayarak konfederasyonlar arası somut işbirliği ve gözle

¹⁶ Yüksel Akaya, a.g.m.

¹⁷ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 324.

¹⁸ Aysen Tokol, *Türk Endüstri İlişkileri Sistemi*, Genişletilmiş 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, 2005, s. 233.

¹⁹ Aysen Tokol, *Türk Endüstri İlişkileri Sistemi*, a.g.e., s. 225.

²⁰ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 410.

²¹ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 411.

görülür yakınlaşma başlatmıştır.²² Türk-İş 28 Ekim 1993'de de DİSK, Hak-İş, kamu çalışanları sendikaları, meslek örgütleri ve bazı sivil toplum kuruluşları ile birlikte "Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu"nu oluşturmuştur. Platform Sosyal Güvenlik Yasası, IMF politikaları ve özelleştirmelere karşı faaliyetlerde bulunmuştur.

Türk-İş, 1994 yerel seçimleri sonrası hükümetin açıkladığı 5 Nisan İstikrar Programı'na tepki göstermiş, yayınladığı bildiride işçileri DYP ve SHP'den istifa etmeye çağırmıştır. Ardından 9 Nisan 1994 tarihinde Zonguldak'ta geniş katılımlı bir miting, 20 Temmuz'da da genel uyarı eylemi düzenlemiştir.²³

Türk-İş, 1995 Genel Seçimleri öncesi, yayınladığı bildiri ile diğer bildirilerden farklı olarak açıkça DYP ve CHP'ye oy verilmemesi çağrısında bulunmuştur. 1997 ortalarında Refah Yol Koalisyon hükümetinin parlamentodan düşürülmesinden sonra 55. Koalisyon Hükümeti'nin kurulması aşamasında DİSK ve bazı meslek örgütleri ile birlikte etkin rol oynamış, kurulan yeni hükümetin uygulamaları karşısında ise tabandan gelen yoğun baskı üzerine tepki göstermek zorunda kalmıştır. 1999 genel seçimleri sonrasında oluşturulan hükümetin hazırladığı sosyal güvenlikle ilgili çalışmalara karşı çıkmış ancak başarılı olamamıştır.²⁴

Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan ekonomik kriz karşısında Hükümet'in gerekli önlemleri almaması ve IMF eksenli politikaları terk etmemesi üzerine Türk-İş, Emek Platformu'nu oluşturan kuruluşlarla birlikte IMF programlarına karşı geniş katılımlı kampanya başlatmıştır. Bu dönemde IMF karşıtı eylemler Türk-İş'in gündeminde önemli yer tutmuş İstanbul, Adana, İzmir, Bursa, Samsun Erzurum ve Van'da mitingler düzenlenmiştir.

Türk-İş, 2002 seçimleri öncesinde yaptığı açıklamada, çalışma yaşamına önem veren ve listelerinde işçi kökenli adaylara yer veren siyasi partilere oy vereceklerini açıklamıştır. Seçimlerde Türk-İş Genel Başkanı Bayram Meral CHP listesinden milletvekili seçilmiştir. 2003 tarihinde yapılan 19. Genel Kurul'da İş Güvencesi Kanunu ile ilgili olarak AKP eleştirilmiştir. 20 Kasım 2004'te Emek Platformu'na üye kuruluşlarla birlikte "Sosyal Devlet ve Sosyal Adalet İstiyoruz" mitingi yapılmıştır. Türk-İş Başkanlar Kurulu, 2005 tarihinde özelleştirmeye karşı yaptığı açıklamada, özelleştirmelere karşı olduklarını söylemiş ve Tüpraş, Pektim, Telekom, Erdemir ve Tekel'in özelleştirilmesine karşı çıkmıştır. 2007 yılında ise, SSGSS Yasa Tasarısı'na tepki göstermiş ve içinde bulunduğu Emek Platformu ile birlikte yasa tasarısını protesto mitingleri ve basın açıklamaları gibi birçok eyleme katılmıştır. 2010

²² Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 331.

²³ Aysen Tokol, *Türk Endüstri İlişkileri Sistemi*, a.g.e., s. 226.

²⁴ Aysen Tokol, *Türk Endüstri İlişkileri Sistemi*, a.g.e., s. 226.

yılında yapılan referandumla ilgili olarak da Türk-İş Genel Başkanı Mustafa Kumlu, anayasada yapılacak değişikliklerin beklentilerini karşılamadığını söylemiş, tabana “evet” ya da “hayır” oyu kullanması yönünde bir sınırlama getirilmemiş, Türk-İş topluluğunu oluşturan her bireyin kendi özgür iradesi ve doğru bulduğu şekilde oy kullanacağı yönünde açıklama yapmıştır.

3.2. MİSK VE SİYASET

Sendikal hareketin DİSK aracılığıyla siyasallaşmaya başladığı dönemde, 1970 yılında Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu(MİSK) kurulmuştur. 1960’lı yıllar boyunca işçileri “bir milleti oluşturan zümrelerden biri” olarak görüp, bu çerçeveden değerlendiren MHP, “işkollarında kuvvetli sendikalar”ın Türk-İş içinde oluşturulabileceğini düşünmüştür. 1960’lı yıllar için ayrı bir sendikal örgütlenme gereği duymayan MHP, işçilerin “15-16 Haziran Eylemleri” nedeniyle, milliyetçi hareketin ortaya çıkışında olduğu gibi, bu kez de tepkisel olarak DİSK’e karşı 23 Haziran 1970 tarihinde MİSK’i kurmuştur. 1971 yılında 4.766 üyesi olduğu belirtilen ve I. Genel Kurulu’nu 1972 yılında yapan MİSK’in genel başkanlığına Ömer Faruk Akıncı seçilmiştir. MİSK’in 1975 yılına kadar faaliyetlerine rastlanmamıştır.²⁵

1975 yılından sonra MHP’nin hükümette olması MİSK’in de etkinliğinin artmasına neden olmuştur. Kamuya ve özel sektöre ait birçok işletmede DİSK’e bağlı sendikalara üye işçiler işten çıkarılmış ve yerine MHP’li işçiler işe alınmıştır. Bu dönemde DİSK ve MİSK üyesi işçiler arasında çatışmalar meydana gelmiştir. 1975 ve 1976 yılları arasında, MHP’nin de dahil olduğu MC(Milliyetçi Cephe) hükümeti döneminde MİSK’e bağlı sendikaların üye sayısı artış göstermiştir. 1977 yılına gelindiğinde ise MİSK üye sayısını Çalışma Bakanlığı’na 225.571 olarak bildirmiştir. MİSK, 1977 seçimlerinde MHP’yi desteklemesinin gerekçesini, MHP’nin sınıf devletinden değil, milliyetçi devletlerden yana olmasıyla ve her iş kolunda tek sendika ve mecburi üyeliği kabul etmesiyle açıklamıştır.

1975-1978 arası, MİSK’in özellikle DİSK’e bağlı sendikaların güçlü ve örgütlü olduğu bölgelerde ve işyerlerinde, MHP yandaşı Ülkü Ocakları militanlarına, alternatif sendikalar kurdurarak, işçi kesimine hâkim olduğu dönem olmuştur. Öte yandan yine aynı dönemde “milliyetçi” olduklarına iddia eden başka sendika ve konfederasyonlaşma girişimlerine de rastlanmıştır. Özellikle MHP kadrolaşmasının güçlü, “milliyetçi hareket”

²⁵ Yüksel Akaya, a.g.m.

içindeki bölünmelerin de şiddetli olduğu İskenderun, Malatya, öte yandan Aydın, Denizli gibi bölgelerde güçsüz de olsa, aynı ideoloji çerçevesinde ve MİSK dışında yeni oluşumlara da rastlanmıştır.²⁶

MİSK, imalat sanayinde olduğu gibi, sanayinin geliştiği tüm illerde örgütlenmeye çalışmıştır. Şube kuramadığı yerlerde, aynı kişilere de olsa temsilcilikler açtırarak varlığını duyurmaya çalışmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, MİSK'in, MHP'nin oy kaynağı olan Orta Anadolu'daki kentlerden çok, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Kayseri, Bursa, Mersin, İskenderun, Konya, Samsun gibi Türkiye'nin sanayileşmiş ama MHP'nin oldukça zayıf olduğu (Adana, Kayseri hariç) kentlerinde örgütlenmiş/örgütlenirilmiş olması ve bölge temsilcilikleri kurmuş olması daha büyük anlam taşımaktadır. MİSK'e bağlı sendikaların üye sayısı, 1979 sonunda da 285.496 olarak belirtilse de bu sayının da gerçeği yansıttığını söylemek zordur.²⁷

MİSK'in kurulmasının temel amacı DİSK'in örgütlenmesinin önüne geçmek olsa da, diğer bir amacı da, Türk-İş'in DİSK'le mücadelesinde, Türk-İş'in sola kaymasının önlenmesi olmuştur. Bu nedenle MHP, Türk-İş'e bağlı Türk Metal Sendikası'na hâkim olmaya çalışmıştır.

12 Eylül'le birlikte MİSK'in faaliyetleri durdurulmuş, MİSK, 15-16 Eylül 1984'te Olağanüstü Genel Kurulu'nu yapıp tüzük değişikliğine giderek yeniden faaliyete geçmiştir. 1985 yılına gelindiğinde ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından MİSK'in üye sayısı 4.750 olarak açıklanmıştır.

Konfederasyon, 1984 tarihinde yaptığı olağanüstü genel kurulda tüzüğünü, yeni çıkmış olan 2821 sayılı Sendikalar Yasasına uyarlamıştır. Yeni tüzükte MİSK'in temel amaçları:²⁸

- Türk çalışma hayatında huzur ve güvenliğin sağlanması, emek-sermaye barışını gerçekleştirmek için gerekli çabayı göstermek;
- Milli üretimi arttırmak ve işçilerin adil şekilde ücret almasını sağlamak;
- İrk, cins, aile, inanç, mezhep ve siyasi fark gözetmeksizin çalışma ve iş ahlakı ile iş barışının değerini ve millet üzerindeki rolünü müdrük bir işçi topluluğu meydana getirmek için çaba göstermek, en etkili tedbirleri almak, kudretli ve milli yapıya uygun bir iş gücü yaratmak;

²⁶ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 424.

²⁷ Yüksel Akkaya, a.g.m.

²⁸ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 424.

- Bağlı kuruluşların üyeleri adına kurmuş oldukları sandıkları, kooperatifleri, sağlık ve spor tesis ve kuruluşlarını desteklemek veya bizzat kurarak çalışmak;
- Hukuki münasebetlerle ilgili hususlarda ve benzeri hakların kullanılmasında üye kuruluşlar adına her türlü çalışmayı yapmak;
- Bağlı kuruluşların üyelerinin sağlık, ekonomik, kültürel refahlarını sağlayacak ve mesleki menfaatlerini ilgilendirecek her konu hakkında incelemeler, araştırmalar yapmak; amaçlarının gerçekleşmesi için her türlü kanuni faaliyeti göstermek;
- Ekonomik, sağlık ve milli kültür şuralarının toplanmasına çalışmak ve bu şuralara temsilci göndermek;
- İlgili resmi ve özel kuruluş, komite ve toplantılarda temsilci bulundurmak, buralarda gayesine uygun çalışmalar yapmak;
- MİSK'in bu amaçlarına engel teşkil edecek komünizm, faşizm, gericilik, yoksulluk, cehalet ve sefaletle mücadele etmek;
- Bu çalışmalarında her türlü siyasi organizasyonlara karşı bağımsız kalmak olarak tanımlanmıştır.

MİSK'in 19-20 Aralık 1987'de yapılan 5. Genel Kurul'unda, ismi Yurdumuz İşçi Sendikaları Konfederasyonu(Yurt-İş) olarak değiştirilmiştir. Konfederasyonun isminin değiştirilmesine, MİSK'in MHP'yle birlikte düşünülmesi gerekçe gösterilmiştir.

1988 yılının sonunda konfederasyona üye sendikaların sayısı dörde düşmüş, sendikalar yasasına göre konfederasyon kurmak için an az beş sendikanın bir araya gelmesi gerektiği için MİSK kapatılmıştır.

Yurt-İş'in tasfiye işlemi sürerken, 1993 yılında beş sendika bir araya gelip, MİSK'in devamı olan Birleşik İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu kurmuştur. 22-23 Ocak 1994'te yapılan 1. Genel Kurul'da ise konfederasyonun ismi MİSK olarak değiştirilmiştir. MİSK gerek bağlı sendika sayısı, gerekse üye sayısı bakımında kâğıt üzerinde bir konfederasyon haline gelmiştir.

MİSK, 1970 – 1980 arasında Türkiye işçi hareketinin sola yönelişine, sınıf bilinci ve siyasal bilinç kazanmaya başlamasına, milliyetçi radikal sağdan gelen bir önleme hareketi ve MHP'nin işçi hareketini bir yandan ideolojik, öte yandan zor yoluyla denetimi altına alma çabası olmuştur. 1980 sonrasının yeni koşullarında ise işlevini kaybetmiştir.²⁹

²⁹ “Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi”, Cilt II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 426.

3.3. HAK-İŞ VE SİYASET

Milli Selamet Partisi'nin MC Hükümeti'nin ortağı olduğu 1976 yılında, Erbakan'ın da büyük çabalarıyla kurulan Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu(Hak-İş), İslamcı bir sendikacılık hareketi yaratmak amacı taşımaktaydı. Böylece, dönemin Çalışma Bakanı olan MSP'li Ahmet Tefvik Paksu, "Milli Selamet zihniyetindeki işçi sendikalarını bünyesinde barındıran bir konfederasyon kurulması için ön çalışmaların başladığı" dediği konfederasyon kurulmuş oluyordu. Hak-İş'in Genel Başkanı Mustafa Taşçı ise konfederasyonumuz "İslamın inanç ve yaşayış çemberi içinde yeni bir sendikacılık anlayışını yerleştirmeye ve tatbika çalışmaktadır" derken amacı açıkça ortaya koymuştur. Bu nedenle söylemine ve siyasi davranışına hep İslamcı hedefler egemen olmuştur.³⁰

Hak-İş, kuruluşunda amblem olarak kırmızı zeminde bir hilal içinde fabrika bacası ve minareyi birleştiren bir figür benimsemiştir. Konfederasyon'un ana tüzüğünde ise amaç şöyle tanımlanmıştır: "HAK-İŞ Konfederasyonu manevi değerlere bağlı, hak ve hukuk kaidelerine uymayı temin, işçi-işveren kardeşliğini suretiyle iş barışını tesis, mevcut nüfusun kardeşliğine dayalı, 'yeniden büyük Türkiye'yi kurmak', adil ücret sistemini getirip alın terini değerlendirmek, saygın ve süratli sanayileşme çalışmalarıyla birlikte işyeri ortaklığına imkân vermek için her türlü gayreti sarf etmeyi ana gaye ittihaz etmiştir".³¹ Yine ana tüzükte, bu amaçların yerine getirilmesi için şu ilkeler benimsenmiştir:³²

- Hak-İş manevi değerlere saygılı, hak ve hukuka bağlı fertler yetiştirmek için her türlü imkânı kullanır. Komünizmi, siyonizmi ve faşizmi aynı derecede tehlikeli görür. Kökü dışarıda olan bu üç zulüm sistemine karşı mücadeleye kararlıdır. Mücadelede manevi değerlerden, bin yıllık tarihinden, milli birlik ve beraberlikten destek alır.
- Hak-İş iş barışını sağlayıp bu suretle hem verimi arttırmak hem de içtimai huzuru temin etmek için işçilerle işverenler arasında kardeşliğin tesisine gayret eder.
- Hak-İş sınıf mücadelesine fırsat veren gayri adil ücret sistemini, bölgeler arası rekabete vesile olan iltimasları, topyekûn fukaralığı bertaraf etmek için gayret sarf eder.
- Hak-İş alın terine hürmetkâr işveren, ibadet aşkı ile yanan işçi yetiştirmek için her türlü eğitim ve öğretim imkânlarını hazırlar, şümullendirilmesine çaba gösterir.

³⁰ Yüksel Akaya, a.g.m.

³¹ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 527-528.

³² "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 527.

- Hak-İş işçi aidatlarını alın terine eş sayarak, israf ve keyfi harcamadan kurtarıp yatırımlara tevcih eder. Bu yola kurulacak tesislere işçileri ortak yapmak suretiyle kârdan hisse almalarını sağlayıp güçlenmelerine imkân hazırlar.
- Hak-İş faiz sistemi ile çalışan müesseselerin yerine kar ortaklığı esasını ikame edip maliyeti düşürmek, hayat standartlarını yükseltmek, sermayeyi istismar vasıtası olmaktan kurtarmak için gerekli çabayı sarf eder.
- Hak-İş memleketimizin kalkınmasını da bağımsızlığını da ağır sanayinin kurulmasında görür. Bu inançla konfederasyonumuz bütün imkânlarını bu yolda kullanır.
- Hak-İş adil vergi sisteminin gerçekleştirilmesi, verginin servetten alınması, vergi kaçakçılığının kesinlikle önlenmesi için ilgili merciler nezdinde müessir teşebbüslerde bulunur.
- Hak-İş ülkelerin itibarını ciddi ve şahsiyetli bir dış politika takip etmelerinde görür. Bu ise dışa muhtaç olmamayı gerektirir. Kendine yeter olmayı da geçerek, sanayi malları ihraç eden bir ülke haline gelmenin zaruretine inanır. Bu yolda bütün imkânlarını seferber eder.
- Hak-İş devlet sektörü ile özel sektörü kardeş kuruluşlar sayar, tercihe şayan olanı milli hâsılaya en çok katkısı olandır. Devrini doldurmuş bir takım iktisadi görüşten hareketle emek-sermaye ayrımı yapılmasına karşıdır.
- Hak-İş ülkemizi uydu olmaktan kurtarıp lider ülke haline getirmek için milli, güçlü, yaygın ve süratli kalkınmaya destek olur. Yer altı, yer üstü zenginliklerimizin değerlendirilmesinde, kendi beyin-emek sermaye gücümüzün kullanılmasını zaruri görür. Kendi imkân ve kaynaklarımızın akıbetlerinin yabancı uzmanların keyif ve arzularına terk edilmesine şiddetle karşıdır.
- Hak-İş yabancı ülkelerle iyi münasebetler kurulmasından yanadır. Tarihi ve manevi bağlarla bağlı bulunduğumuz ülkelerle münasebetlerimiz kardeşlik münasebeti seviyesine çıkarılmalıdır. Esasen ciddi ve akıllı dış politika bunu gerektirmektedir. Konfederasyonumuz bu uğurda, hukukun bahşettiği bütün imkânları kullanır.

Hak-İş, 1976-1980 döneminde MSP'nin desteğini de alarak güçlenmeye çalışsa da kayda değer önemli gelişmeler gösterememiş, işçi sınıfı içinde İslamcı düşüncüyü savunan bir sendikal hareket olarak yer almıştır.³³ Hak-İş'in ilk genel sekreteri Zübeyir Yetik, 1976 yılında yaptığı bir açıklamada, Türkiye'de işçi sınıfının bulunmadığını, Türk tarihinde sınıflar

³³ Yüksel Akaya, a.g.m.

olmadığını ve sınıf kavramının batı ideolojilerinin eseri olduğunu söylemiştir. Hak-İş'in 20 Mayıs 1979'da yapılan 2. Genel Kurul'una sunulan çalışma raporunda da şu görüşler yer almış: "Dünyada ve Türkiye'de işçi hareketleri Hak-İş Konfederasyonu'nun kuruluşuna kadar, Masonların ve Siyonistlerin dümen suyunda, akışını devam ettirmek mecburiyetinde kalmıştır", söz konusu raporda, 1 Mayıs konusunda da şu değerlendirme yapılmıştır:³⁴

"Bu bayram komünist Yahudi bayramıdır. Yahudilik tarafından bütün dünyaya bir 'işçi bayramı' sıfatıyla tanıtılan bir müşrik bayramıydı. Milletimizi bu ve benzeri bayramlarla en küçük alakasının olmadığı muhakkaktır(...) Hak-İş camiası ve bütün Türk işçileri 1 Mayıs Yahudi bayramını lanetlemekte ve 1 Mayıs'ta hiçbir hal-ü karda bayram yapılmamasını, 1 Mayıs'ın tatil günü olmamasını istemektedir."

1980'e kadar geçen bu dört yıllık dönemde, konfederasyon daha çok MSP'nin etkili olduğu bakanlıklara bağlı kamu kuruluşlarında örgütlenmiştir. MC Hükümeti'nin düşmesiyle birlikte konfederasyonun gelişmesi de yavaşlamıştır. Hak-İş 1980'deki kapatma kararından sonra 1981 yılında yeniden faaliyete geçmiş ve 12 Eylül'den sonra güçlenmeye başlamıştır.

12 Eylül 1980 darbesiyle bazı Hak-İş yöneticileri gözaltına alınmış, ancak kısa bir süre sonra serbest bırakılmışlardır. Hak-İş'in bloke edilen malvarlığı ve belgeleri de 19 Şubat 1981 tarihli kararla serbest bırakılmıştır. Hak-İş'in 19-20 Aralık 1980'de toplanan genel kurulunun açılış konuşmasında "12 Eylül yönetiminin gerek ülkemiz içindeki, gerekse uluslararası münasebetlerdeki kesin ve kararlı tavrını gönülden destekliyoruz" görüşü dile getirilmiştir. Hak-İş'in siyasal çizgisi, konfederasyonun genel başkanı Necati Çelik'in 24 Aralık 1996 seçimlerinde RP'den milletvekili seçilmesiyle tam bir netlik kazanmıştır.³⁵

1980'li yılların ortasına doğru Hak-İş, toplumsal muhalefetin sol kanadı ile yakın ilişki içine girmeye başlamış, 1980 öncesinde "Yahudi Bayramı" ilan ettiği 1 Mayıs'ı 1989 yılından itibaren kutlamaya başlamıştır. 1989 yılında amblemini değiştirmiş ve yeni amblemi, cami ve fabrika bacası figürleri terk edilerek; çark, zeytin dalı ve hilalden oluşmuştur. Bu dönem Hak-İş'in İslami renklerini saklayarak, örgütlenmede daha geniş bir kesime hitap etmeye çalıştığı bir dönem özelliği taşımaktadır. DİSK'in kapalı olduğu bu dönemde DİSK'e bağlı bazı sendikaların üyelerinin Hak-İş'e katılması, bu süreçte önemli adımlar atıldığını göstermektedir. Hak-İş daha sonra Demokrasi Platformu gibi kuruluşların içinde de yer alarak geniş kesimlere yönelik faaliyette bulunduğunu göstermeye çalışmıştır. Ancak uygulamalarda islamcı öğeler ağır basmaya devam etmiştir.³⁶

³⁴ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 527.

³⁵ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt III, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 76.

³⁶ Yüksel Akaya, a.g.m.

1990'lı yıllarda Refah Partisi'nin yerel yönetimlerde yönetime gelmesi Hak-İş'i güçlendirmiş ve özellikle laiklik tartışmalarında Refah Partisi'ni açıkça desteklemiştir. 2002 seçimlerinde iki Hak-İş yöneticisi AKP listesinden milletvekili seçilmiştir. Hak-İş'in 2008 yılında SSGSS Yasa Tasarısına karşı tepkisi, "hükümeti uyaran" bir açıklama yapmakla sınırlı kalmıştır. 2010 yılına gelindiğinde ise Hak-iş Başkanı Saim Uslu, yapılan referandumda, anayasa değişikliklerinin sendikalara ileri kazanımlar getireceği gerekçesiyle anayasa paketini destekleyeceklerini açıklamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİSK'İN SİYASETLE İLİŞKİSİ

4. DİSK'İN SİYASETLE İLİŞKİSİ

4.1. DİSK'İN KURULUŞU

Türkiye tarihinde 1960 sonrası dönem gerek siyasal tarih ve gerekse sendikal-siyasal mücadeleler açısından önemli deneyimlerin, başarı ve başarısızlıkların yaşandığı bir dönem olarak bilinmektedir. Yaklaşık 40 yıl baskı altında tutulan, en önemli işlevlerini yerine getiremeyen birer meslek örgütü, birer dernek haline getirilmeye çalışılan sendikalar ve sosyalist hareketler için bu dönem “altın yıllar” olarak nitelendirilmektedir. Bu yıllar, sadece işçi hareketinin ve onların sendikalarının gelişmesini sağlamamış, öğretmenlerin, köylülerin ve geniş gençlik kesimlerinin örgütlenmesinde de büyük bir sıçramanın yaşandığı bir dönem olarak ortaya çıkmıştır.¹

1960'dan sonra Türkiye kapitalizmi yeni bir gelişme dönemine girmiştir. Aynı yıllarda dünya çapında da işçi hareketlerinin ve sınıf mücadelesinin yükseldiği, işçi sınıfının demokratik örgütlenme gücünün arttığı görülmektedir. Türkiye’de 1960 sonrası yaşanan gelişmeler, büyük ölçüde sanayileşmenin ve onun ekonomik-sosyal etkilerinin bir sonucu olarak gelişmiştir. Büyük kentlere doğru başlayan göç, insanların yaşam standartlarında meydana gelen değişiklikler, siyasal alanda yaşanan değişimler, artık kapitalizmin gerek ekonomik gerekse toplumsal anlamda Türkiye topraklarında kök salmaya başladığının bir göstergesi durumundadır.²

Türkiye’de sendikal mücadelede devlet sendikacılığına karşı çıkmada ve işçi sınıfının bağımsızlaşma eğilimine etkide bulunan en önemli gelişme TİP’in kuruluşu olmuştur. TİP, 13 Şubat 1961’de, Avrupa’da sendikaların etkili olduğu İngiliz İşçi Partisi gibi örneklerden esinlenerek 12 sendikacı tarafından kurulmuştur. TİP’in kuruluşunda Türk-İş’in izlediği partilerüstü politikaya karşı çıkma ve işçi sınıfının sendikal mücadelenin yanı sıra siyasal olarak da güçlenmesi etkili olmuştur. TİP’in ilk genel başkanı Avni Erakalın, ilk başkan vekili ise Kemal Türkler olmuştur.

¹ Erkan Aydoğanoglu, a.g.m. s. 54.

² Erkan Aydoğanoglu, a.g.m., s. 54-55.

TİP içindeki bu tavrın doğal uzantısı, sendikal alandaki örgütlenme olmuştur. TKP, o yıllarda, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik politikasına da uygun olarak Türk-İş dışında ayrı örgütlenmelere karşı çıkmış ve sendikal birliği savunmuştur. O tarihe kadar Sovyetler Birliği'nin ve TKP'nin teorik tezlerini benimseyerek Türk-İş içinde etkili olduğu sendikaların Türk-İş'ten ayrılmasına karşı çıkan TİP yönetimi, Malatya Kongresi'yle birlikte, ayrı bir konfederasyon kurulmasını gündemine almıştır. TİP'in 20-24 Kasım 1966 günleri toplanan Malatya Kongresi'nde resmen alınan kararlar arasında yeni bir konfederasyonun kurulması bulunmamakla birlikte, bu doğrultuda bir kararın daha önce oluştuğu ve kongre sırasında bu konuda çeşitli görüşmelerin yapıldığı bilinmektedir. Nitekim DİSK'in kuruluş tarihi, TİP'in kuruluş tarihine denk getirilmiştir(13 Şubat). 1969 yılında iktidara yürüyeceğine inanan TİP, bu süreçte kendi denetimindeki bir konfederasyonun önemli olduğuna inanmıştır.³

DİSK, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinden sonra yürürlüğe giren 1961 Anayasası'nın getirdiği görece demokratik hak ve özgürlükler ortamında, 274 Sayılı Sendikalar ve 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt kanunlarının 24 Temmuz 1963'de çıkmasıyla sendikal mücadelenin önünün açıldığı koşullarda, politik alanda yurtsever, devrimci, sol ve sosyalist akımların hızla serpildikleri bir dönemde kurulmuştur. Mehmet Alpdündar'ın dışındaki tüm DİSK kurucuları, 13 Şubat 1961'de TİP'i kurmuş olan sendikacıların arasında yer almıştır. 1960 ortalarının sosyo-politik ortamının, işçi sendikacılığı alanındaki bir ürünü olmasının yanı sıra, DİSK'in kurulmasının ana nedeni, Türk-İş yönetiminin bir bölümüyle DİSK'i kuran sendikalar arasında anlayış ve mücadele konusundaki görüş ayrılıkları olmuştur.⁴

DİSK Genel Başkan Yardımcısı Ali Camcı'ya göre, Türkiye'de özellikle 1961 anayasasının getirmiş olduğu özgürlükler ve bu özgürlüklerle birlikte Sendikalar Kanunu ve Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nun çıkmış olması ve başta üniversite gençliğinin solun ve sosyalist hareketin güçlenmesinde önemli katkıları olmuştur. Bu, 1967 yılında kurulan ve kurulduğu tarihte 30 000 üyesi olan DİSK'in, 12 Eylül 1980 tarihine gelindiğinde 500 000 üyeli bir konfederasyon olmasını sağlamıştır. 1961 Anayasası ve o dönem işçi sınıfının daha dinamik ve sola daha açık olması böyle bir örgütlülük sürecini meydana getirmiştir. Türkiye'deki tek işçi konfederasyonu olan Türk-İş, Türkiye işçi sınıfının taleplerine cevap veremez ya da vermek istemeyen bir noktada olduğu için DİSK, böyle bir

³Canan Koç-Yıldırım Koç, **DİSK TARİHİ Efsane mi Gerçek mi? 1967-1980**, Epos Yayınları, Ankara 2008, s. 69.

⁴“Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi”, Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 307.

ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. DİSK, devletten ve sermayeden bağımsız, tabanın söz sahibi olma ilkesine dayanarak kurulan bir yapıdır. Bunun için başlangıçta 30 000 üyeye kurulan DİSK, 1980 yılına gelindiğinde 500 000 üyeye kavuşmuştur.⁵

Yaşanan ekonomik büyüme, küçük bütçe açıkları ve bir sonraki yılda yapılacak genel seçimler sayesinde, 1964 yılında kamu kesiminde imzalanan başarılı toplu iş sözleşmeleri özel sektör işçileri üzerinde de özendirici bir etki yaratmıştır. Ancak o tarihlerde Türk-İş'te hâkim olan anlayışla yeni kapitalistleşen, örgütlü işçiyi muhatap görmeyen ve kabul etmeyen, işyerini istediği gibi yönetebileceğine inanarak kâr azamileştirmeye çalışan özel sektörde başarılı sendikacılık yapmak olanaklı değildi. Kamu kesiminde uzlaşmacı ve diyaloga dayalı sendikacılık istenilen sonuçların elde edilmesini sağlarken, aynı anlayış özel sektör sendikacılığında teslimiyetçilik ve başarısızlık anlamına geliyordu. Türk-İş'in uzlaşmacı ve barışçı söylemi, TİP'lilerin sınıf mücadelesini temel alan söylemi karşısında zayıf kalıyordu. Bu koşullarda sendikal anlayış farklılıkları oluşmuş, bu anlayış farklılığı belirli tarihsel koşullarda, iki ayrı örgütlenmeyi gündeme getirmiştir. TİP'te ve bazı sendikalarda meydana gelen anlayış ve politika değişikliği, böylece maddi bir zemine de kavuşmuştur.⁶

Türkiye işçi sınıfı tarihinde önemli bir yeri olan, ilk kez örgütsel yol ayrımının yaşandığı Paşabahçe Grevi DİSK'in kurulmasında etkili olmuştur. Grevci işçilerin ve Kristal-İş'in karşı olmasına rağmen Türk-İş yönetimi tarafından TİSK ile anlaşarak grevin bitirilmesine tepki olarak, Petrol-İş'ten Ziya Hepbir, Maden-İş'ten Kemal Türkler, Lastik-İş'ten Kemal Ayav, Basın-İş'ten İbrahim Güzelce ve Tez Büro-İş'ten Muzaffer Gökçeoğlu bir grev destekleme komitesi kurmuş ve grev sürmüştür. Türk-İş'e bağlı Kristal-İş Sendikası'nın başlattığı greve Türk-İş'in destek vermemesi üzerine Kristal-İş, Maden-İş, Lastik-İş ve Basın-İş yöneticileri Türk-İş'i eleştirmişler ve bunun üzerine TİP'li sendikacılardan kurtulmak isteyen Türk-İş, bu eleştirileri gerekçe göstererek, bu sendikaları onur kuruluna sevk etmiştir. Onur kurulunun kararına göre; Kristal-İş Sendikası 15 ay, Maden-İş Sendikası 6 ay, İstanbul Basın-İş Sendikası 3 ay ve Lastik-İş Sendikası ise 3 ay süreyle Türk-İş'ten geçici olarak ihraç edilmiştir. Türk-İş'in bu kararından önce söz konusu sendikalar 15 Temmuz 1966'da Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşmasını(SADA) imzalamış, ancak bu anlaşma sadece kâğıt üzerinde kalmıştır.

Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikaları'nda Kristal-İş tarafından yürütülen grevi destekleyen sendikaların 1966 yılı sonlarında Türk-İş'ten geçici olarak ihraç edilmesi, DİSK'in doğuşunu hazırlayan sebepler içinde bardağı taşıran son damla olmuştur. Türk-İş'ten geçici

⁵ Ali Camcı ile görüşme.

⁶ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 71.

olarak ihraç edilen sendikalar, ayrılma kararı almış olmasalar bile, kısa bir süre sonra devamlı ihraçlarına yol açabilecek şekilde, Türk-İş'e egemen olan sağ kanat ile aralarında ciddi ve uzlaşmaz bir görüş ayrılığının belirdiği anlaşılmaktadır. Geniş ölçüde siyasal nitelik taşıyan bu görüş ayrılıklarının temelinde ideolojik nedenlerin yattığı da açıkça görülmektedir.⁷

DİSK'i kuran sendikaların hemen hepsi daha önce TİP'in kurucuları arasında yer almış bulunuyordu. DİSK 12 Şubat 1967'de; Türkiye Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Türkler, Lastik-İş Genel Başkanı Rıza Kuas, Türk Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Mehmet Alpdünder, Türkiye Gıda-İş Genel Başkanı Kemal Nebioğlu, Basın-İş Genel Başkanı İbrahim Güzelce tarafından kurulmuştur. Merkezi Zonguldak'ta bulunan Türk Maden-İş bir süre sonra DİSK'ten ayrılmış ve silinmek zorunda kalmış; Bank-İş ise mali yükümlülüklerini yerine getirmediği gerekçesiyle DİSK'ten çıkarılmış, buna karşılık DİSK'e bağlı olarak çeşitli iş kollarında çeşitli tarihlerde, Turizm-İş, Devrimci Yapı-İş, Tersane-İş, Emsis(daha sonra Mensucat-İş olmuştur), Hürcam-İş gibi sendikalar kurulmuştur.⁸ İlk Genel Kurula kadar görevlendirilen kurucu yürütme kurulu Kemal Türkler(başkan), İbrahim Güzelce(genel sekreter), Kemal Ayav(Lastik-İş), Macit Karabulut(Gıda-İş) ve Şinasi Şengün'den(Türk Maden-İş) oluşmuştur. Yönetim kurulunda ise bu sendikacıların dışında Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu, Mehmet Alpdünder, Şinasi Kaya ve Ehliiman Tuncer de yer almıştır.

DİSK kurucuları tarafından hazırlanmış bulunan "Türk-İş Üyeliğinden Ayrılma Hakkında Rapor"da ayrılma nedenleri açıklanırken örgütsel ve salt iktisadi mücadeleye ilişkin sebeplerin yanı sıra, siyasal nitelikte olanlara da yer verilmiştir. DİSK kurucularına göre, "Türk-İş, milli bir kuruluş olmaktan çıkmış, Amerikan yardımlarıyla ayakta duran bir kuruluş olmuştur. Ayrıca, "Türk-İş, hangi iktidar iş başında ise, onun paralelinde bir yol izlemeyi kendisi için baş ilke saymış, bu yüzden önemli hiçbir işçi sorununu çözümlenememiştir".⁹ Raporda, bu sendikaların Türk-İş'ten ayrılmalarının nedeni olarak, Türk-İş'in kendi ilkelerini uygulayamaz hale gelmiş olması, işkolu yönetmeliğinin uluslar arası normlar bir kenara bırakılarak düzenlenmesine göz yumması, hangi iktidar işbaşındaysa onun paraleline gitmesi, toplumun gerçeklerine aykırı düşen bir politika izlemesi, birbiriyle çelişen ve birbirleriyle sahte dostluklar kuran bir yönetici kadro tarafından yönetilmesi, milli bir kuruluş olmaktan çıkıp Amerikan yardımlarıyla ayakta durur hale gelmesi, aidat gelirlerinin kendi memurlarının aylıklarını bile karşılamaya yetmez duruma gelmesi, yurt gerçeklerine ve Türkiye şartlarına aykırı bir eğitim politikası gütmesi, tam bağımsız, kişiliği

⁷ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 574-575.

⁸ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 575.

⁹ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 575-576.

olan, onurlu bir politika izlenmesini isteyenlere karşı yalnız Amerikalıların çıkarına göre ayarlanan bir düzen kurma eğiliminde olması, işçileri uyutucu ve işçi haklarının alınmasını güçleştirici bir oylama politikası gütmesi, bütün haklı grevlere karşı çıkması, yasaları işçilerin aleyhine yorumlayıp kanunsuz işler peşine düşmesi, Türk-İş yöneticilerinin işçilerin topluca işten çıkarılmalarını insanı hayrette bırakacak bir şekilde savunmaları, Maden-İş'in gelişmesini önlemeye, Maden-İş'e karşı sarı sendikalar kurulmasına ve işçinin gücünü parçalamaya büyük önem vermeleri gösterilmiştir.¹⁰

DİSK Kuruluşu Hakkında Rapor'da ise, yeni bir işçi konfederasyonu kurulmasının gerekçesi, işçilerin ortak çıkar elde etmesi için yürütecekleri mücadelenin sendikalar arası ortak bir yönetimi gerekli kılması olarak gösterilmiş, kurulacak konfederasyonun yalnız işçi aidatları ve işçilerin bağışlarıyla çalışacağı; işçi haklarının ayaklar altına alınmasına göz yummayacağı, iç ve dış sömürücülerin Türkiye'de diledikleri gibi at oynatmalarına karşı çıkacağı; sömürü düzeni yerine sosyal adaletin gerçekleştirilmesini sağlamaya çalışacağı; işçi sorunları ile ilgili politikasını kendi ilkelerine uygun olanlarla eşit işbirliği esasına göre yürüteceği; işçi sınıfının yurt yönetimine ağırlığını koymasını ve kula kulluk yerine her yönden eşitlik ve kardeşlik düzenini kurmayı amaç edineceği; Türkiye'nin bir an önce geri kalmışlıktan kurtulmasını en başta gelen görevi sayacağı; işçilerin insanlık onuruna yaraşır bir yaşama ulaşmasını değişmez amaç bileceği; konfederasyonun yöneticilerin çıkar ocağı değil, kendilerini işçi sınıfının yararına adanmış kişilerin görev yeri olacağı; bilimi en geçerli önder ve emeği en yüce değer bileceği; 1961 Anayasası'nda öngörülen köklü dönüşümlerin gerçekleştirilmesiyle Türkiye'nin ve emekçi Türk halkının yüzünün güleceğine inandığı; bu amaçlara ulaşmak için bilimi en etkin mücadele aracı yapacağı; anayasanın sözü ve özüyle uygulanmasını ısrarla savunacağı dile getirilmiştir.¹¹

Konfederasyonun ilk tüzüğünde amaç olarak "işçi sınıfının ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan kalkınması ve yücelmesi için, öncelikle, Türkiye'nin her bakımdan bağımsız olmasını ve hızlı bir kalkınma yoluna girmesini zorunlu görür. Bundan ötürü de Türk işçi hareketinin, anayasada öngörülen köklü dönüşümlerin gerçekleşmesini sağlayacak bir devrimci öze kavuşmasını şart sayar" ifadesi ve daha sonra DİSK'in ilkeleri olarak adlandırılan şu temel ilkeler yer almıştır:¹²

¹⁰ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 307.

¹¹ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 307-308.

¹² "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 308.

- İşçi sınıfının meseleleri tam bağımsızlığa kavuşmuş toplumcu bir düzende çözümlenir. Bunun ekonomik alanda birinci adımı, emekten yana, emekçilerin demokratik yoldan yönetim ve denetimine doğrudan doğruya katıldığı planlı bir devletçilik sistemidir. Bu sistemde kamu sektörü ağır basar ve itici yönetici rol oynar.
 - Bu, çelik ve makine sanayi ile enerji kaynakları gibi sanayinin, madenciliğin ve büyük ulaştırma, ihracat, ithalat işleriyle bankacılık ve sigortacılığın devlet eliyle yürütülmesi ile mümkün olur. Bu alanlarda özel sektör yardımcı durumdadır.
 - Emekçilere insan onuruna uygun bir hayat seviyesi sağlamak ve bu seviyeyi devamlı olarak yükseltmek, işsizliği ortadan kaldırmak ancak devlet eliyle yürütülecek hızlı bir sanayileşme ile mümkündür. Ancak devlet eliyle yürütülecek bu sanayileşmede, işletmelerin devletleştirilmesi ve en ileri teknolojilerin kullanılması işçilerin yararına olur.
 - İşçi sınıfının devrimci bir niteliğe erişmesi ve bilinçlenmesi ancak yurt ve dünya olaylarının emekçiler açısından ve bilimsel yoldan değerlendirilmesine bağlıdır. Bilim, işçi sınıfının en önemli mücadele aracıdır.
 - Köylümüzü uygar yaşama koşullarına kavuşturmak ve sanayileşmemize temel ve destek olmak üzere, köklü bir toprak reformu zorunludur. Bunun aynı zamanda işsizliği önleyici bir yararı da vardır.
 - Emekçilerin tüm haklarını alabilmesi yalnız mesleki mücadele ile mümkün değildir. Bunun yanı sıra, anayasadaki demokratik haklarını da kullanarak, politik yoldan mücadele yapmaları da gereklidir. Bu mücadele, işçi sınıfını varlığının tam bilincine kavuşturarak, insanın insanı sömürmesi esasına karşıt bir amaç güder.
- Tüzükte DİSK'in başlıca görevleri şöyle sıralanmıştır:¹³
- Bütün işçilerin kendi ana işkolları sendikalarında toplanmasını ve bunların da DİSK'te bir araya gelmelerini sağlamak, DİSK'i Türkiye'nin en güçlü ve etkili meslek örgütü haline getirmek;
 - Türk işçi hareketinin izleyeceği politikanın ana çizgilerini saptamak ve hareketin birlik ve beraberliğini sağlamak;
 - Toplu sözleşme ve grev düzeninin, anayasada yer aldığı biçimde uygulanmasını ve bunların başarı ile yürütülmesi için gerekli sendikalar arası dayanışma ve birliği sağlamak;

¹³ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 308-309.

- Çalışma hayatını ve sosyal güvenliği düzenleyen yasaların, işçilerin yararına olmayan hükümlerini değiştirmek ve yeni yasalarla bunları daha da iyileştirmek için çaba harcamak;
- İşçilerin çıkarlarıyla ilgili çeşitli toplantı, kurul, konferans ve örgütlere katılarak, bunların DİSK'in ilkelerine uygun biçimde kararlar almalarına çalışmak;
- Türkiye dışında olup da işçi sınıfı yararına çalışan ve DİSK'in ilkelerine uygun doğrultuda görüş sahibi olan uluslar arası işçi örgütleriyle işbirliği yapmak, bu gibi kuruluşlara üye olmak suretiyle işçi dayanışmasının ürünlerinden yararlanmak;
- İşçilerin mesleki bilgilerini artıracak ve genel kültürlerini geliştirecek her türlü eğitici eylemlerde bulunmak, sağlık ve spor tesisleri, kütüphane, basımevi ve benzeri kültürel tesisler kurmak, işçilerin boş zamanlarını değerlendirmeleri için olanaklar sağlamak;
- İşçilerin refahını veya mesleki çıkarlarını ilgilendiren konular üzerinde bilimsel incelemeler yapmak ve bu amaçla bir araştırma bürosu kurmak;
- İşçiler için her çeşit kooperatifler veya şirketler, tatil siteleri kurmak, bu girişimlere yardım etmek ve görevlerini yerine getirebilmek için her türlü mülk edinmek ve işletmek

4.2. 1967-1971 DÖNEMİ

DİSK'in kurulduğu tarihten itibaren, TİP ile doğal bir dayanışma halinde olduğu bir gerçektir. DİSK yöneticilerinin çoğu TİP'in kuruluşuna katılmış olmakla ve onu takiben, TİP'in önemli sorumluluk mevkilerinde görev almakla bu dayanışmanın temelini atmışlardır. DİSK kurulduktan sonra da bu tür ilişkiler devam etmiştir. Öte yandan, TİP listesinde 1965'te parlamentoya üye seçilen sendikacıların çoğunun DİSK'in kurucuları ve yöneticileri arasında yer aldığı, 1969'da parlamentoya seçilen DİSK Genel Başkan Vekili Kuas'ın ise uzun süre aynı zamanda TİP'in genel sekreterliğini de yürüttüğünü belirtmek gerekir.¹⁴ Bu dönemde TİP ile sosyalistlerin ve emekten yana olan aydınların katkıları işçi sınıfına dışarıdan bilinç götürme sürecini hızlandırmış, işyeri ile sınırlı mücadeleyi sınıfsal perspektiften bir mücadeleye yönlendirmeye başlamıştır.¹⁵

DİSK'in sosyalizm vurgusu 1971 yılında yayımlanan bir kitapçıkta şöyle ifade edilmiştir: "İşçi sınıfının ideolojisi Sosyalizm'dir. Bu nedenle sendikalar bir yandan ekonomik mücadeleyi sürdürürken, öte yandan da işçi sınıfını kendi ideolojisine sahip

¹⁴ Alpaslan Işık, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 577.

¹⁵ Yüksel Akaya, a.g.m.

çıkarmak eğitimi yapmak zorundadırlar. Buna inana DİSK topluluğu, Türk-İş yöneticilerinin sosyalizme iftiralar atmak suretiyle geniş kitleleri şartlandırmalarına karşı çıkmış ve işçilerimizin bu şartlardan arındırılmaları gerektiğini belirtmişlerdir.”¹⁶ Ayrıca 15 Haziran 1967’de yapılan DİSK Genel Kurulu sonrasında DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler şunları söylemiştir:

“DİSK Kongresinde delegeler yurt sorunlarına bilgiyle ve cesaretle eğildiler. Kongremiz toplum sorunlarımızın çözümlenmesi, demokratik sosyalist hukuk devletinin kurulması yolunda, işçi sınıfımızla emekçi halkımız yanında yer aldıklarını sevinçle izlediğimiz ilerici gençlik ve toplumcu güçlerle Konfederasyonumuzun fikir ve eylem sahasında işbirliği yapmasını kararlaştırmıştır.”¹⁷

Konfederasyonun ilk genel kurulu 15 Haziran 1967 günü İstanbul-Nuruosmaniye’deki Bank-İş salonunda 19 delegenin katılımıyla yapılmıştır. Kongrede, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı’nın açmış olduğu Açlığa Karşı Savaş kampanyasına katılınması; işçi parasıyla sağlanmış olması ve belirli bir gelişme aşamasından sonra alınmaması kaydıyla dünyadaki kendi doğrultusundaki konfederasyonlardan nakit ve teknik yardım alınması; tarım ve orman işçilerinin örgütlenmesi için çaba sarf edilmesi; eğitim kadroları ve eğitim programı oluşturulması, burada ders vereceklerin sosyal eğilimlerine göre tespit edilmesi; teşkilatlanma ekibi kurulması ve “yeni kurulacak ve yeni katılacak sendika yöneticilerinin konfederasyon ilkelerine kıskançlıkla bağlı olması”; sanayi işçilerinin milli gelirden aldıkları payın araştırılması, yıpranma ve iş kazası ile ilgili araştırma yapılarak bu konularda önlemler alınması için mücadele edilmesi; DİSK Hukuk Dairesi’nin güçlendirilmesi; ilerici gençlik ve toplumcu güçlerle fikir ve eylem sahasında işbirliği yapılması doğrultusunda kararlar alınmıştır. DİSK bünyesindeki zayıf sendikalara yardım amacıyla güçlü sendikaların yapacakları bağışlardan oluşacak bir fon oluşturulması kararlaştırılmıştır. Yapılan seçimlerle Kemal Türkler genel başkanlığa, İbrahim Güzelce genel sekreterliğe, Şinasi Kaya genel başkan vekilliğine, Mehmet Alpdündar, Rıza Kuas, Kemal Nebioğlu, Kemal Ayav, Necat Akbay(Kimya-İş), Avni Erakalın(EMSİS), Binali Ökçe(TADSİS), Ehliiman Tuncer, Nusret Önsüer(Bank-İş) ve Nurettin Tezel(Turizm-İş) yönetim kurulu üyeliğine getirilmiştir.¹⁸

24-25 Şubat 1968’de yapılan 2. Genel Kurul’da sunulan Çalışma Raporunda da DİSK sadece ücret zammı ve toplu pazarlıkla sınırlı bir sendikacılık anlayışını reddetmiş, iç ve dış sömürünün ortadan kalkmasını, Amerikan karşıtlığını ve “kapitalist olmayan yol”u savunmuştur. Yeni sömürgeciliğe karşı, NATO’dan çıkılması ve bu konuda devrimci

¹⁶ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 100.

¹⁷ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 108.

¹⁸ “Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi”, Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 309.

örgütlerle ilişki kurulması ve yasalar dâhilinde direnme hareketlerine katılınması; bir komisyon kurularak bütün partilerin tüzük ve programlarının incelenmesi ve uygun görülen partinin desteklenmesi yetkisinin yönetim kuruluna verilmesi; yığınları uyutmaya yarayan irticaya karşı aydınlarla işbirliği yapılarak broşürler hazırlanıp bunların işçi ve öteki emekçilere dağıtılması; demokratik direnme için güç birliği kurulması ve buraya bütün ilerici gençlik örgütleri ve aydınların katılmasının sağlanması; haklı davalarında öğretmenlerin desteklenmesi konularında kararlar alınmıştır. Yapılan oylamalarda Kemal Türkler genel başkanlığa, Kemal Sülker(Basın-İş) genel sekreterliğe, Ehliiman Tuncer, Necat Ökten(Kimya-İş) ve Kemal Ayav yürütme kurulu üyeliklerine, Rıza Kuas, Mehmet Alpdündar, Nurettin Tezel(Turizm-İş), Remzi Çakar, İbrahim Atılal(Basın-İş), Celal Beyaz(EMSİS), İmam Ateş(TADSİS), Cavit Şarman(Türkiye Maden-İş), Kemal Nebioğlu ve Salih İrge(Bank-İş) yönetim kurulu üyeliklerine seçilmiştir.¹⁹

DİSK'in 3.Genel Kurulu ise 13-15 Şubat 1970'de yapılmış ve Kemal Türkler, "ileri demokrasi" kavramını kullanmıştır. Seçimlerde genel başkanlığa Kemal Türkler, genel sekreterliğe Kemal Sülker, yürütme kurulu üyeliklerine Rıza Kuas, Ehliiman Tuncer, Kemal Nebioğlu, yönetim kurulu üyeliklerine Necat Ökten, Erdoğan Özen, Celal Beyaz, Mustafa Baştan, Rremzi Çakır, Şinasi Kaya, Salih İrge ve Turgut Gökdere seçilmiştir.

Bu dönemde DİSK, aynı dönemde Türk-İş'in izlediği etkisiz ve yer yer uzlaşmacı çizgi karşısında aktif, militan ve sınıf çıkarlarını öne çıkaran sendikal mücadele tarzıyla, umulmadık bir gelişme göstermiş, kamu sektöründe örgütlenmesinin önü çeşitli yöntemlerle kesilmeye çalışılsa da özel sektörün en önemli işyerlerinde hızla örgütlenmiştir. Bu dönemde işçilerin akın akın DİSK'e katıldıkları ve DİSK sendikalarına katılabilmek için referandum uygulaması talebinin pek çok işçi olayının nedeni olduğu görülmüştür.²⁰

DİSK'in yabancı devletlerden, işverenlerden ve partilerden para almamasına ilişkin politikası da doğrudu; ancak üye kazanmada etkili bir özellik değildi. DİSK kuruluşundaki ilkeyi daha sonraki yıllarda da sürdürdü. DİSK yönetimi 1970 yılında da Türk-İş'i eleştirdikten sonra da şunları belirtiyordu: "DİSK hiçbir yabancı devletten ve hiçbir işverenden, hiçbir partiden, içinde işçilerin parasından başka birilerinin katkısı olan hiçbir kaynaktan yararlanmayı kabul etmez, reddeder."²¹

¹⁹ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 309.

²⁰ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 309-310.

²¹ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 101.

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin geleneğinde işyeri işgali 1968 yılına kadar önemli bir yer tutmamıştır. İlk önemli işgal, üniversitelerdeki boykot ve işgal olaylarından kısa bir süre sonra başlayan Derby işgali olmuştur. 1968-1969 yılları arasında Derby Lastik, Kavel Kablo, Güven Boya ve Apre, Singer, Türk Demir Döküm, Yarımca Seramik, Tekel Çamaltı Tuzlası, Krom Manyezit, Emayetaş, Deniz Nakliyat, Çelik Halat, Gabriyel Gavriyelolu, Akiş Dokuma, Altinel Pres, Bell Kimya, Alpagut Kömür İşletmesi, Diyarbakır Belediyesi, Perşembe Fındık Tarım Satış Kooperatifi, Executor Gemisi, Şehzadebaşı Sineması ve Şişli'deki Ekmek Fabrikası işçilerce işgal edildi. İşgallerin amacı, işyeri sorunlarının çözümlenmesi ve işyerinde sendikal hak ve özgürlüklerin önündeki engellerin kaldırılmasıydı. İşgallerin siyasal bir amacı yoktu.²²

DİSK, 24 Haziran 1967 tarihinde Ankara'da İş Kanunu Protesto Mitingi düzenlemiş ve 8 Temmuz 1967 günü üniversite öğrencileri tarafından düzenlenen Uyanış Mitingi'ne katılmıştır. Ayrıca Amerikan 6. Filosunun İzmir'e gelişini protesto amacıyla gençlik kuruluşlarıyla birlikte miting düzenlenmiştir.

Bu dönemin önemli gelişmelerinden biri, Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki radikal subayların, Doğan Avcıoğlu'nun Yön ve Devrim dergilerinden de etkilenecek giriştikleri ilerici nitelikte bir darbe hazırlığı olmuştur. Bu hazırlığın bir unsuru da, demokratik kitle örgütlerinin bu sürece katılmasıdır. Diğer taraftan, milli demokratik devrim tezini savunan örgütlenmeler de anti-emperyalist, anti feodal bir cephe oluşturmaya çalışmışlardır. Doktor Hikmet Kıvılcımlı grubu da bu nitelikte bir cepheye sıcak bakıyordu. Türkiye Devrimciler Güç Birliği(DEV-GÜÇ) girişimi, bu iki ayrı ve ancak bağlantılı çabanın bir ürünüydü. DİSK kısa bir süre bu girişim içinde yer almış; ancak hemen çekilmiştir.²³

4.2.1. 1969 Genel Seçimleri

Türkiye'de 1965-1969 döneminde Adalet Partisi iktidardaydı. 1969 genel seçimleri 12 Ekim tarihinde yapılacaktı. TİP 1969 genel seçimlerinde iyi bir sonuç alma konusundaki tutumlarını sürdürüyordu. DİSK yönetimi de TİP'i destekleme kararı aldı. Ancak TİP' in desteklenmesine karşın, bu konuda kampanyalar düzenlenmemiş; TİP'e önemli bir kaynak aktarılmamıştır.²⁴

²² Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 101.

²³ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 117.

²⁴ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 125.

Diğer taraftan, TİP' i destekleme kararı açıklanırken özellikle CHP'ye yöneltilen eleştiriler, DİSK'in CHP ile ilişkilerinin daha da bozulmasına neden olmuş ve 1970 yılında 274 sayılı Sendikalar Yasası ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası'nın DİSK aleyhinde değiştirilmesi sırasında CHP'nin ilk aşamada DİSK karşıtı bir tavır benimsemesinde etkili olmuştur.²⁵

4.2.2. 15-16 Haziran Olayları

1968-1970 işçi eylemlerinin bir bölümü DİSK'e bağlı sendikaların kararı ve desteğiyle gelişmiş, ancak 16-17 Haziran 1970 olayları ise DİSK'in kararı olmaksızın gerçekleşmiştir. DİSK'in etkisizleştirilmesine yönelik yasa değişikliklerinin gündeme gelmesi üzerine, Türkiye tarihinde ilk kez İstanbul ve İzmit'te değişik konfederasyonlara bağlı sendikalara üye ve farklı iş kollarında çalışan yaklaşık 100 bin işçi, doğrudan işyeriyle ilgili olmayan sendikal hak ve özgürlükler için sendikal örgütlenmeyi aşarak eyleme geçmiştir.²⁶ 15 Haziran'da 115 işyeri ve yaklaşık 75 bin işçiyle başlayan eylem, 16 Haziran günü 168 işyerine ve 100 bin işçiye ulaşmıştır.

15-16 Haziranın diğer bir özelliği, işçilerin, kendi destekledikleri partilerin tavrını reddederek, ortak sınıf tavrında birleşmeleriydi. Millet Meclisi'nde temsil edilen siyasi partilerden TİP dışındakiler(CHP dâhil), 12 Haziran 1970 günü yapılan oylamada DİSK'i etkisizleştirmeye yönelik yasa tasarısı lehinde oy kullandı. Türk-İş'in de katkılarıyla, 274 sayılı Sendikalar Yasasını ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasasını değiştiren iki tasarı hazırlandı. Bu konuda TİSK ile de görüş birliği sağlandı. Amaç DİSK'i ve bağlı sendikaları fiilen iş yapamaz duruma getirmek ve ortadan kaldırmaktı.²⁷

Türk-İş'in beklediği değişikliklerle ilgili yasa tasarılarını (sendikacılık kökenli milletvekilleri) AP'den Hasan Türay, Enver Turgut, Şevket Yılmaz, Orhan Sorguç; CHP'den Burhanettin Asutay, Emir Postacı ve Bahir Ersoy savunmuş, CHP'den Abdullah Baştürk ve Osman Soğukpınar karşı çıkmış, TİP milletvekili ve DİSK Genel Başkan Vekili Rıza Kuas'ı yoğun bir çaba ve çalışma içine girerek engellemeye çalışmışlardır. Tasarının oylanması sırasında oylamaya 234 milletvekili katılmış, tasarı, dört red oyuna karşılık 230 oyla kabul edilmiştir. Red oyu kullanan milletvekilleri ise; MP Ankara Milletvekili Suna Tural, Sinop

²⁵ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 125.

²⁶ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 102.

²⁷ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 138.

Milletvekili Hilmi İşgüzar, CHP İzmir Milletvekili Şeref Bakışık ve TİP İstanbul Milletvekili Rıza Kuas'tır.²⁸

1317 sayılı Yasayla; sendika üyeliğinden ayrılma noter kanalıyla olma koşuluna bağlanmış, sendika ve şube genel kurullarının toplanma süresi azami iki yıldan üç yıla çıkarılmış, sendika kurucularına ilgili iş kolunda en az üç yıl fiilen çalışma koşulu getirilmiş, işçi sendikalarının Türkiye çapında faaliyet gösterebilmesi için o işkolunda çalışan sigortalı işçilerin en az üçte birini örgütlemesi şartı getirilmiştir ve uluslararası sendikal örgütlere üye olma hakkı en çok üyeye sahip konfederasyona tanınmıştır.

Çıkarılan yasayla ilgili olarak DİSK, 12 Haziran 1970'de bir bildiri yayınlamıştır.²⁹

- Sendikalar Kanunu'nu değiştiren yeni tasarı ekspres sürati ile Millet Meclisi'nde 3,5 saat görüşülüp kabul edildi.
- AP, CHP, GP oylarının birleştiği yeni tasarı işçilerin serbestçe sendika seçme özgürlüğünü yok etmektedir. Memleketimizde faşist sendikacılığı getirmenin temelleri atılmaktadır. Bundan sonra, Türk-İş'e aidat ödemek zorunda bırakılacaktır.
- Türk-İş'e tanınan sendika diktatörlüğü, çalışma hayatına baskı, terör ve ızdırap getirecektir. Bu kanunun işçinin doğal hakkı olan sendika seçme özgürlüğünü, Anayasa'nın 46. maddesine rağmen ortadan kaldırmaktadır. Meclisten çıkan yeni kanun tasarısı, getirdiği ilkeler açısından, tümü ile anayasaya aykırıdır. Bunu hükümet, partiler ve Türk-İş de bilmektedir. Ancak, ne var ki, Anayasa Mahkemesi kanunu iptal edinceye kadar, iş işten geçmiş olacaktır. Zira işçilerin sendikalardan istifa hakkı kullanılamayacak kadar ağır ve güç işleyecek hükümlere bağlanmıştır.
- Bu suretle amaç olan, devrimci sendikaları ve DİSK'i bertaraf etmeyi kanunla sağlamayı düşünmektedirler; esas plan budur.
- Kanun zoruyla Türkiye'de tek konfederasyon ve her iş kolunda sendika tekeli kanunla kurulmaktadır. Örnek olarak gösterilen memleketlerin hiçbirinde, kanun zoruyla sendika sayısı azaltılmamıştır. Eğer talebimiz olan işçiye sendika seçme bakımından referandum hakkı tanınırsa, güçlü sendika ilkesi gerçekleşir. Oysa hükümet ve işbirlikçisi Türk-İş ve diğer sömürücü güçler, referanduma yanaşmamaktadırlar. Onların demokrasiye olan bağlılıkları da bu kadardır. Bunlar, farkında olmadan bindikleri dalı kesecek kadar gaflet içindedirler.

²⁸ Kamil Ateşoğulları, "29. Yıldönümünde 15-16 Haziran İşçi Direnişi", Devrimci Maden Arama ve İşletme İşçileri Sendikası Yayını, 1999, s. 7.

²⁹ Kamil Ateşoğulları, a.g.m., s. 7.

➤ DİSK, bu meselenin anayasa çizgisi içine sokulması mücadelesi verecektir. Bunun için de kesin eylem biçimlerini tespit etmek üzere, bugün saat 15.00'de DİSK Genel Yönetim Kurulu olağanüstü; yarın saat 14.00'de ise DİSK'e bağlı sendika yönetim kurulları; pazar günü ise sendika yöneticileri ile işyeri temsilcileri saat 10.00'da Merter Sitesi'ndeki Lastik-İş binasında toplantıya davet edilmişlerdir.

15 Haziran 1970'de işçiler işbaşı yapmış, ancak üretime başlamamış ve işyeri temsilcileriyle görüşerek yasa değişikliğini protesto etme kararı almışlardır. İş bırakmayan işçilere de çağrı yapılmıştır. İstanbul, İzmir, Ankara ve İzmit'te yürüyüş yaygınlaşmış ve kanunlar büyük gösterilerle protesto edilmiştir.

İkinci gün eylemler sürerken DİSK Yönetim Kurulu 1. Ordu Komutanlığına çağırılmış, DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler, Genel Başkan Vekili Kemal Nebioğlu ve Genel Sekreter Kemal Sülker görüşmeye gitmişlerdir. DİSK yöneticileri daha sonra İçişleri Bakanı Haldun Mentemşoğlu ile İstanbul Valiliği'nde görüşme yapmış, her iki görüşmede tartışmalı geçmiştir.³⁰

16 Haziran 1970 tarih ve 7/810 sayılı karar ile sıkıyönetim ilan edilmiş, sıkıyönetim Komutanlığı'na da 1. Ordu Komutanı Orgeneral Kemal Atalay atanmıştır. Sıkıyönetim üzerine İstanbul ve İzmit'te grev ve gösterilerin durdurulmasına karşın, işçiler protesto eylemlerini İzmir, Ankara, Adana ve Gaziantep gibi illerde sürdürmüşlerdir. Sıkıyönetim Mahkemesi kurulduktan sonra çok sayıda işçiye Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'na aykırı davranmaktan ceza verilmiş, DİSK yöneticilerinin yargılanması üç ay sürmüştür. Sıkıyönetimin sona ermesiyle dava İstanbul 4. Ağır Ceza Mahkemesi'ne gönderilmiş ve mahkeme tutuklu olarak yargılanan tüm sanıkların tahliyesine karar vermiştir. 1971'de yeniden sıkıyönetim ilan edilince, dosya yeniden Sıkıyönetim Mahkemesi'nce istenmiş, görev konusunda uyuşmazlık çıktığında dosya Uyuşmazlık Mahkemesi'ne gönderilmiştir. Bu sırada 1803 sayılı yasayla genel af çıktığından dava düşmüştür.³¹

Sıkıyönetim tarafından 180 kişi gözaltına alınmış, 67 kişi tutuklu olarak yargılanmış ve 5090 işçi işinden atılmıştır. 12 Eylül'den sonra DİSK Davası'nda 15-16 Haziran olayları yeniden gündeme alınıp suçlama konusu yapılmıştır.

15-16 Haziran amacına tam olarak ulaşamamış; 274 sayılı Sendikalar Yasası, 29 Temmuz 1970 günü kabul edilen 1327 sayılı yasayla istenilen biçimde değiştirilmiştir. Ancak, 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası'na ilişkin değişiklik önergesi geri çekilmiştir. Yasa değişikliğinin Millet Meclisi'nde kabulünden sonra, Ankara Üniversitesi

³⁰ Kamil Ateşoğulları, a.g.m., s. 10.

³¹ Kamil Ateşoğulları, a.g.m., s. 12.

Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Hukuk Fakültesi'nden 12 profesör, 12 doçent ve 38 asistan, 18 Haziran 1970 günü kamuoyuna yaptıkları açıklamada DİSK'e destek vermiştir. Ayrıca CHP de bu konudaki tutumunu değiştirmiş ve sorunun çözüme kavuşturulmasını istemiştir. Bunun üzerine tasarıda bazı değişiklikler yapılmış ve 1317 sayılı yasa 12 Ağustos 1970 günü Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

1978 yılına gelindiğinde, 15-16 Haziran olayları DİSK Dergisi'nde şöyle değerlendirilmiştir:

“Türkiye işçi sınıfı 15-16 Haziran 1970'te ilk kez bu denli yığınsal bir çıkış yapıyordu. Ve eyleme neden olan özünde “sendikal hak ve özgürlükler”di. 15-16 Haziran, işçi sınıfı hareketinin ekonomik ve demokratik alanla sınırlı olamayacağını, hareketin özünde siyasi mücadele olduğunu ortaya koyacaktı. Bu anlamda 15-16 Haziran Türkiye işçi sınıfının devrimci mücadelesinde politik arenaya yükselişinin bir dönemeç noktası olması itibariyle bir “prova”ydı.(...) 15-16 Haziran, Türkiye’de, toplumu dönüşüme uğratabilecek biricik öncü güç olan işçi sınıfının politik arenaya toplumu derinden sarsarak yükseldiği bir dönemeç noktasıdır.³²

4.2.3. 12 Mart Muhtırası ve DİSK

1970 yılı ve 1971 başlarında, sosyalist hareketin kendi içindeki bölünmelere ve “devrim stratejisi” tartışmalarının sertleşmesine rağmen, anti-emperyalist, anti-Amerikan ve anti-kapitalist akımlar güç kazanmıştır. Solun bir kesimi “milli demokratik devrim” tezini savunarak tüm ilerici demokrat güçlerin desteğinde, ordunun müdahalesiyle iktidara el koyacağını önerir ve düşünürken, 12 Mart 1971’de Silahlı Kuvvetler, Genel Kurmay Başkanı ve ordu komutanlarının muhtırasıyla iktidara el konmuştur. Bazı DİSK yöneticileri, aydınlar, sosyalistler tutuklanmış, idamlar ve yargılamalar olmuştur.³³

12 Mart Muhtırası DİSK üzerinde de etkili olmuş, bu dönemde DİSK’in faaliyetlerinde yavaşlama söz konusu olmuştur. DİSK başlarda 1960’taki gibi bir müdahale olacağı beklentisine girmiş ve muhtırayı desteklemiştir. DİSK yöneticileri askeri müdahaleden iki saat sonra bir basın bildirisini yayımlayarak 12 Mart Muhtırası’nı desteklediklerini açıklamışlardır.

Muhtıranın ilanının hemen ardından toplanan DİSK Yürütme Kurulu’nun bildirisinde “Türk Milletinin Bağından oluşan Silahlı Kuvvetlerin bu vahim durum karşısında aldığı kararlar işçi sınıfımızın devrimci kesiminde büyük bir ferahlık yaratmıştır” denilmiştir. Buna karşılık, 12 Mart rejiminin hızla uygulamaya koyduğu, Başbakan Erim’in deyişiyle “balyoz

³²“ DİSK Dergisi”, Sayı:4, Tüstav Arşivi, Kutu:155, Zarf: 603.

³³ “Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi”, Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, Cilt I, s. 310-311.

harekâtî''nın başta gelen hedefi, DİSK ve DİSK yöneticileri olmuştur. 18 Mayıs 1971'de, İsrail Başkonsolosu'nun İstanbul'da kaçırılıp öldürülmesi, yani Elrom Olayı bahane edilerek tutuklananlar arasında DİSK yöneticileri de bulunmaktaydı.³⁴

Müdahaleden sonraki uygulamalar DİSK'in beklediği gibi olmamış, DİSK yöneticilerine baskı uygulanmış, bazı DİSK yöneticileri yasa dışı örgütlere üye oldukları gerekçesiyle gözaltına alınmışlardır. Müdahale sonrasında DİSK hakkında dava açılmamıştır.

4.2.4. DİSK'in Uluslararası İlişkileri

Disk bu dönemde herhangi bir uluslararası sendikal merkeze üye olmamış ve üyelik başvurusunda bulunmamıştır. Ancak çeşitli ülkelerin sendikal merkezleriyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. DİSK Genel Başkan Vekili ve Gıda-İş Sendikası Genel Başkanı Kemal Nebioğlu ile DİSK Yürütme Kurulu üyesi ve Basın-İş Sendikası Genel Başkanı Ehliiman Tuncer, 1970 yılı mayıs ayı başlarında Bulgar Sendikaları Merkez Konseyi'nin Varna'da düzenlediği Uluslararası Sosyalist Sendikalar Kollegyum'una gözlemci olarak katılmış ve daha sonra da Roma'ya geçerek görüşmeler yapmıştır.³⁵ Genel Kurul'da ise sosyalist ülkelerdeki sendikalarla ilişkinin devam edeceği kararı alınmıştır.

4.3. 1971-1975 DÖNEMİ

12 Mart döneminin sona ermesinden sonra, solun güçlü olduğu siyasal ortamın canlanmasıyla ve çok sayıda yeni sendikanın katılımıyla birlikte, DİSK içinde solun çeşitli renkleri ve fraksiyonları belirgin hale gelmiştir. O zamana kadar belirli bir disiplin altında ve dengede tutulabilmiş farklılıklar konfederasyonun iç yaşamına damgasını vurmaya başlamıştır. Bu durumu DİSK 5. Genel Kurulu'nda gözlemlemek mümkündür.³⁶

DİSK'in siyasi tavrı 1971'den itibaren değişmeye başlamış ve 1973 yılından itibaren CHP'ye açık destek verilmiştir. Bunun sonucunda bağımsız birçok sendika DİSK'e üye olmaya başlamıştır. TKP'nin Maden-İş'de önemli bir güç elde etmesinin ardından ise, TKP'nin DİSK'teki etkisine bağlı olarak, DİSK'in legal olarak kurulan patilere karşı olumsuz tavır ortaya çıkmıştır.

³⁴ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt III, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 74.

³⁵ Canan Koç-yıldırım Koç, a.g.e., s. 171.

³⁶ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 31.

1974 yılında TSİP'in kurulması, 1975 yılında da TİP'in kurulacağı yönündeki haberler DİSK yönetimini oldukça rahatsız etmiş, bu nedenle de V. Kongre raporunda tutumunu açıkça ortaya koymasını gerektirmiştir. DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in raporda yer alan "DİSK'in bu yeni kurulan ve bir başkasının da kurulacağı söylenen parti ile uzaktan ve yakından hiçbir ilişkisi yoktur.(...) DİSK Genel Yönetim Kurulu, genel doğrultudaki politikasını yeniden görüşmüş ve kararlaştırmıştır. Bu kararlar DİSK'in politikası 14 Ekim seçimlerinden önce yayınladığı çağrı bildirisini doğrultusunda daha belirgin ve kesin hale gelmiş bulunmaktadır"³⁷ ifadesiyle konuya açıklık getirilmiştir.

Başbakan Nihat Erim 22 Ağustos 1971 tarihinde Türk-İş yöneticileriyle bir görüşme yapmış, DİSK bu görüşmeye çağırılmamasını, Nihat Erim'e gönderdiği bir mektupla eleştirmiştir. Bu mektupta ilgi çeken bir nokta, DİSK'in sendikacılık hareketini "sol" ve "sağ" olarak bölmesi, DİSK'in "sol"u, Türk-İş'in "sağ"ı temsil ettiğini iddia etmesidir. DİSK bu politikasını daha sonraki yıllarda da ve özellikle 1975 yılından sonra daha da sertleştirerek sürdürmüş ve sendikal örgütlülüğünü geliştirmede bu saflaşmadan yararlanmışır.³⁸

1972 yılında hükümet bir anayasa değişikliği tasarısı hazırlamış, tasarıda TBMM'nin çalışmasının hızlandırılması için değişiklikler yapılması, Danıştay'ın yürütmeyi durdurma kararı verme yetkisinin kaldırılması ve devlet güvenlik mahkemelerinin kurulması öngörülmüştür. DİSK Genel Sekreteri Kemal Sülker, bu değişikliklere karşı çıkmış, değişikliğin, anayasanın demokratik gelişmelere ve kalkınmanın demokratik ilkelerine aykırı olduğunu söylemiştir. Ayrıca CHP ve TİP'in başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi 1317 sayılı Sendikalar Kanunu'nun bazı maddelerini iptal etmiştir. Bunun üzerine Kemal Türkler yaptığı açıklamada, DİSK'in Anayasaya olan bağlılığının ve Anayasa Mahkemesi'ne olan inancının pekiştiğini söylemiştir.

DİSK'in 12-13 Şubat 1973'de yapılan 5.Genel Kurulu'nda genel başkanlığa Kemal Türkler ve genel sekreterliğe Kemal Sülker seçilmiştir. Kongre'de Kemal Türkler'in CHP yanlısı tavrı, DİSK'i sosyalist bir çizgiye çekmek isteyen delegelerin tepkine yol açmıştır. Genel Kurul'a TSİP ve TİP davet edilmemiştir.

DİSK'te bu dönemde ABD ve emperyalizm karşıtlığı yükselmiş ve ABD sendikacılığına sert bir karşı çıkış başlamıştır. Ayrıca DİSK, Ortak Pazarı ve Avrupa Ekonomik Topluluğunu da birer emperyalist merkez olarak görmüştür.

³⁷ Yüksel Akkaya, a.g.m.,

³⁸ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 177.

4.3.1. 1973 Genel Seçimleri ve DİSK

Bu dönemde CHP de ülkedeki anti-emperyalist mücadelelerden etkilenmiş, özellikle gençlik kollarında emperyalizme ve kapitalizme karşı mücadele edileceği yönünde söylemler gelişmeye başlamış ve Sovyetler Birliği'ne karşı özellikle düşmanlıktan kaçınan bir çizgi izlemeye başlamıştır.

Bu gelişme DİSK yönetimi için bir çıkış yolu olmuştur. TİP'in kapatıldığı ve solun büyük darbe yediği 12 Mart döneminden çıkışta, CHP ile yakınlaşma(veya yakınlaşmış gözükme) DİSK yönetimi için yeni olanaklar yaratmıştır. Bu yaklaşım, DİSK'e önemli bir meşruiyet sağlarken, DİSK'in TİP'le ilişkileri nedeniyle DİSK'ten uzaklaşmış ve ancak Türk-İş'in politikalarından da rahatsız bazı sendikaları DİSK'e yakınlaştırmıştır. Bazı kişilere göre, "umudumuz Ecevit" sloganını ilk kez Maden-İş ortaya atmıştır. Bu tutum, önce Maden-İş'te, ardından da DİSK yönetiminde TKP'nin etkin olma çabalarıyla zamandaş ve uygundur.³⁹

DİSK yönetimi 14 Ekim 1973 genel seçimlerinde ve 9 Aralık 1973 yerel seçimlerinde CHP'yi destekleme kararını açıklamıştır. Bu tavır, 12 Ekim 1969 seçimleri öncesinde DİSK'in çeşitli siyasi partilerle ilgili olarak yaptığı değerlendirmede CHP'ye yönelttiği eleştirilere ters düşmektedir. Ancak bu değişiklik Ecevit'in başkanlığıyla yakından ilgilidir. DİSK, CHP'yi destekleme kararı almasına rağmen, CHP desteğinin üyelere ulaştırılması için bir çaba harcamamış, CHP'li adaylara kaynak aktarmamış ve somut bir destek sağlamamıştır. DİSK genel seçimlerden sonra da CHP'ye verdiği desteği sürdürmüş, ancak bu destek sadece açıklamalarla sınırlı kalmıştır.⁴⁰

DİSK Yönetimi, 1973 seçimlerinden önce yayımladığı bir bildiriyle CHP'ye oy vermenin gerekçesini şu şekilde açıklamıştır:⁴¹

- Çünkü (CHP) özellikle 12 Mart sonrası dönemde, parlamento içinde ve dışında demokrasinin, tüm özgürlüklerin ve işçi haklarının savunmasını yapmış, bunlara karşı tüm girişimlere karşı çıkmış ve mücadele etmiştir.
- Anayasa ve demokratik hayata aykırı düşen yasaların iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurma kararı almıştır.
- Çalışanları ezerek, sömürerek, yoksullaştırarak kalkınma ve sanayileşme anlayışını çağın gerisinde bulmuş, insanca ve demokratik bir çalışma hayatını gerçekleştirecek bir düzen değişikliği anlayışına yönelmiştir.

³⁹ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 188.

⁴⁰ Alpaslan Işıklı, *Sendikacılık ve Siyaset*, a.g.e., s. 581.

⁴¹ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 191.

➤ Grevleri yasaklayan, lokavtları serbest bırakan devlet politikasına karşı çıkmıştır.

DİSK yöneticileri bu “açıklama desteği”nin siyasal gelişmeleri etkilemeyeceğini, DİSK’in böylesi bir talebi nedeniyle siyasal partilerin veya Cumhurbaşkanı’nın tavrının değişmeyeceğini gayet iyi biliyordu. Ancak hiçbir somut adımla veya eylemle desteklenmeyen bu açıklamalar, DİSK yöneticilerinin basın organlarında yer almalarını sağlamış ve Türk-İş’ten rahatsızlık duymasına karşın DİSK’ten ürkmeye devam eden sendikacıların görüşlerinin değişmesine katkıda bulunmuştur.⁴²

Bu tavır, DİSK Yürütme Kurulu adına Genel Başkan Kemal Türkler ve Genel Sekreter Kemal Sülker’in imzasıyla 10 Aralık 1973 günü Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’e gönderilen mektupta açıkça görülmektedir. Mektupta, “CHP’nin hükümet kurması”, bu olmazsa, “yakın bir gelecekte milletvekili ve kısmi senato seçimlerinin yenilenmesi” istenmiştir. DİSK’in bu talebinin doğal sonucu, 1973 genel seçimlerinden sonra Sadi İrmak Hükümeti’nin görevi bırakması isteğiydi. Kemal Türkler, DİSK Temsilciler Meclisi toplantısından sonra yaptığı konuşmada bu talebi dile getirmiştir. Bu açıklamada dikkati çeken bir nokta, Sovyetler Birliği ve TKP’nin “kapitalist olmayan yol” anlayışının Kemal Türkler’in konuşmalarına yeniden girmesi olmuştur.⁴³

4.3.2. Kıbrıs Harekâtı’nda DİSK’in Tutumu

Bu yılların önemli olaylarından biri, Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesiydi. DİSK yönetimi, TKP’nin denetimi ve hatta etkisi altında bulunmadığı bu dönemde, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Kıbrıs’a çıkışını onaylamış ve desteklemiştir. DİSK üyesi sendikaların genel başkanları 20 Temmuz 1974 günü Kemal Türkler ile yaptıkları toplantıda şu kararları almışlardır:⁴⁴

- Kıbrıs olayı ve savaş hali konusunda, birlikte hareket etmek amacıyla Türk-İş’e işbirliği çağrısında bulunulması
- Devletin Savaş Fonu’na asgari birer yevmiye ile işçilerin katılması için DİSK olarak kampanya açılması
- Gerektiğinde, Devletin Savaş Fonu’na toplanması amacıyla işçilerin günde bir saat fazla çalışma yapmaları için hükümetin hukuksal bir uygulamaya gitmesinin DİSK’in inanisına uygun ve mümkün olduğu

⁴² Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 201.

⁴³ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 201.

⁴⁴ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 204.

DİSK bu tutumuyla, geçmişteki tavrıyla ve ileride TKP'lilerin yönetime geldiğinde oluşacak tavrıyla çelişmiştir. 1975 yılında TKP'nin DİSK üzerinde etkili olmaya başlamasıyla, DİSK'in Kıbrıs konusundaki tavrı TKP'nin Kıbrıs politikasına uygun hale gelmiştir. DİSK 1977 yılında yaptığı 6. Genel Kurul'da Kıbrıs konusyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Konfederasyonumuz Kıbrıs sorunun gerçek sorumlusunun emperyalizm ile onun Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'taki Türk ve Rum gerici faşist işbirlikçileri olduğunu birçok kez belirtmiştir. Örgütümüz sürekli olarak, Kıbrıs'ta her iki toplumun karşılıklı çıkarlarını ve eşitliğini, kardeşliğini, adanın bağımsızlık ve bağlantısızlığını gözeten barışçı bir çözümden yana olmuştur. Bu amaçla, bir yandan Kıbrıslı Türk emekçilerinin Türk işverenleri ve faşistleri tarafından sömürülmesine, baskı altında tutulmasına karşı verilen savaşı desteklerken, aynı zamanda iki toplum ile halkımızla Yunan halkı arasında zayıflayan dostluk ve dayanışma ilişkilerinin yeniden kurulması ve güçlendirilmesi için çaba harcamıştır. 1 Mayıs 1977 gösterimize Yunanistan'ın ESAK sendikal örgütünden bir temsilcinin gelmesi ve Kıbrıs PEO Konfederasyonunun 1 Mayıs katliamını protesto etmesi ile Maden-İş grevlerini desteklemesi, uluslararası toplantılarda kurulan içten ilişkiler bu olumlu gelişmelerin somut kanıtlarıdır.”⁴⁵

4.4. 1975-1977 DÖNEMİ

Bu dönemde DİSK'e damgasını vuran örgütlenme TKP olmuştur. TKP, Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile ilişkileri konusunda geliştirdiği stratejiye de uygun olarak 1973 yılında başlattığı atılımını önce Maden-İş'in 1974 yılı Eylül ayındaki 21. Genel Kurulu'nda elde ettiği mevzilerle ve ardından da Maden-İş'ten aldığı destekle DİSK'in 5. Genel Kurulu'nda DİSK yönetiminde belirleyici güç haline gelerek, DİSK'i yeni bir aşamaya sıçratmıştır. TKP, özellikle Kemal Türkler üzerindeki etkisi ve nitelikli uzman ve sendikacı kadroları sayesinde, çok az sayıda üyeyle, DİSK'in politikalarını iki buçuk yıl süreyle belirleyen siyasal güç olmuştur.⁴⁶ TKP'nin üst düzey yöneticisi olan Aydın Meriç, iki yıl süreyle DİSK Genel Sekreter Yardımcılığı görevini yürütmüştür.

Bu dönemde TKP'nin “Toplumsal İlerleme” hareketi DİSK'te etkinlik kazanmaya başlamıştır. 1976 1 Mayıs'ıyla birlikte bu hareket DİSK içinde daha da güçlenmiştir. DİSK başkanı Kemal Türkler'in Ulusal Demokratik Cephe Çağrısı yapması ve DİSK'in sahip olduğu Politika gazetesinde çıkan bir yazıda bu çağrıyı DİSK'in değil, “işçi sınıfının öz partisi”nin yaptığını söylenmesi, bunu hareketin desteklediğini kanıtlamaktadır.

Sosyal demokrat eğilimli sendikaların Türk-İş içinde başarılı olamamaları, Türk-İş'ten ayrılarak DİSK'e katılmaları sonucunu doğurmuştur. Çağdaş Metal-İş ve Genel-İş 1976'da,

⁴⁵ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 208.

⁴⁶ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 229.

Ges-İş Kasım 1975'te, OLEYİS 1978'de DİSK'e katılmıştır. Sosyal demokrat sendikaların DİSK'e katılması, Toplumsal İlerleme hareketinin DİSK içinde gerilemesine de neden olmuştur. Bu sonucun doğmasında özellikle Genel-İş'in rolü belirleyici olmuştur. DİSK'in 22-26 Aralık 1977 tarihinde yapılan genel kurulunda Kemal Türkler başkanlığındaki kadronun yerine Genel-İş Başkanı Abdullah Baştürk'ün başkanlığında yeni bir yönetimin seçilmesi Toplumsal İlerleme hareketini konfederasyon içinde zaafa uğratmıştır.⁴⁷

DİSK'in 1975 yılı mayıs ayındaki 5. Genel Kurulu öncesinde TİP'in yeniden kurulması gündeme gelmiştir. Behice Boran, DİSK'le bu konuyu görüşmek için girişimlerde bulunmuş ve bir mektup yazmış, Kemal Türkler mektuba yanıt vermemiştir. Bunun üzerine Cemal Hakkı Selek, Kemal Türkler'le görüşmek istemiş, kendisine randevu verilmemiştir. Nihat Sargın'ın Kemal Türkler'le görüşme girişimleri de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Türkler'in TİP karşıtı bu tavrı daha sonraki aylarda da devam etmiştir.⁴⁸ 5. Genel Kurul'dan sonra yeni yönetimle birlikte DİSK içindeki TİP yanlısı sendikacılar da büyük ölçüde tasfiye edilmiştir. DİSK bu dönemde TİP'in yanı sıra Sovyetler Birliği yanlısı olmayan, Devrimci Yol, Devrimci Sol, Kurtuluş, Halkın Kurtuluşu, Halkın Birliği, Halkın Yolu, Aydınlık, Acilciler, TKP/ML vb. siyasi yapılanmalara da karşı çıkmıştır.

DİSK'i hafızalardaki DİSK yapan, öncelikle TKP olmuştur. Bugün DİSK'in sahip çıkılan en önemli kitle eylemlerini büyük bir özveriyle gerçekleştiren, DİSK'in sendikal politikalarına ilişkin en kapsamlı programları oluşturan ve DİSK'in örgütsel yapısının kurumsallaşmasına ve güçlenmesine en büyük katkıyı yapanlar, TKP'nin DİSK'te ve DİSK'e bağlı bazı sendikalarda çalışan uzman ve sendikacı kadroları olmuştur. Bu dönemde DİSK'te, TKP'li kadroların etkisiyle toplu sözleşme ve grev mücadelelerinin yanında siyasal mücadelenin de yükseldiği de görülmüştür. TKP'nin bu dönemde sendikal terminolojiye soktuğu bazı kavramların(sınıf ve kitle sendikacılığı, işçi sınıfı bilimi, toplumsal ilerleme, ileri demokrasi, ileri demokratik düzen, savaşım v.b.) bir bölümü, daha sonraki yıllarda sendikalar ve diğer siyasal gruplar tarafından da kullanılmıştır.⁴⁹ "Sınıf ve kitle sendikacılığı" kavramı Türkiye'de ilk defa TKP tarafından kullanılmış ve Abdullah Baştürk'ün genel başkanlığı döneminde de bu kavrama sahip çıkmıştır. DİSK bu yıllarda, aynı zamanda anti-faşist mücadeleyi de ön plana çıkarmıştır.

DİSK 1975 yılından itibaren ülkenin çeşitli bölgelerinde mitingler düzenlemiştir. 6 Eylül 1975 günü İzmir'de ve 20 Eylül 1975 günü İstanbul'da Demokratik Hak ve Özgürlükler

⁴⁷ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt III, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s.76.

⁴⁸ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 240.

⁴⁹ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 250.

İçin Mücadele Mitingleri yapılmıştır. DİSK'in İzmir mitingine Türkiye'nin çeşitli illerinden gelen 20.000 kişi katılmıştır. Mitingde ilk konuşmayı yapan DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler "Faşizm, yurdumuz Türkiye için güncel bir tehlikedir. Ülkemizde bütün ilericiilere, demokratik hak ve özgürlüklerden yana olanlara karşı ağır baskılar vardır.(...) İşçi sınıfımızla birlikte köylü, memur, esnaf, uyanan tüm emekçi halkımız oyunu bozacak. Bu oyun sökmeyecek, oynanmayacaktır. Asla ve asla faşizme geçit vermeyeceğiz" demiş, faşizme karşı uluslararası dayanışmanın gerekliliği üzerinde durmuştur.⁵⁰

İstanbul Taksim Meydanı'ndaki "Faşizme Karşı Büyük İşçi Mitingi"ne DİSK'e bağlı sendikalara üye işçilerin yanı sıra Türk-İş'e ve bağımsız sendikalara üye işçiler de katılmıştır. Mitingde ayrıca TÖB-DER, TÜTED, TÜMDER, İKD ve çeşitli meslek kuruluşlarının üyeleri de yer almıştır. DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler mitinde yaptığı konuşmada faşizme karşı birlik konusuna değinmiş ve şöyle demiştir:

"Faşizme karşı mücadelenin yükselmesini sağlayacak ana etkenlerden en önemlisi olan işçi sınıfının örgütlü birlik ve bütünlük mücadelesi, en azından sendikal planda hızla geliyor. DİSK dün olduğu gibi bugün de gelişimini hızlandırmak ve işçi sınıfımızı merkezi, tek bir çatı altında birleştirmek doğrultusunda kavga veriyor. Demokrasi mücadelemizin güçlenmesini sağlayacak diğer bir unsur da tüm ilerici demokratik ve ulusal güç ve örgütlerin demokratik güç ve eylem birliğinin sağlanmasıdır. Kitlelerin istekleri eylemde buluştukça, işçi sınıfımızın etrafında ve onun öncülüğünde saflaşma gerçekleştikçe faşizmin yerleşmesi zorlaşacaktır."⁵¹

1 Mayıs, 51 yıllık bir aradan sonra, 1976 yılında DİSK tarafından Taksim'de düzenlenen bir mitingle kutlanmıştır. Bursa'da Maden-İş üyesi Muammer Çetinbaş'ın öldürülmesi üzerine, Maden-İş'in Bursa'da örgütlü olduğu işyerlerinde iş durdurulmuş, daha sonra da 10 Temmuz 1976 günü DİSK tarafından Bursa'da bir miting düzenlenmiştir.⁵² Ayrıca 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü, Türkiye'de ilk kez 1976 yılında, TKP'nin kurduğu İlerici Kadınlar Derneği(İGD) tarafından kutlanmış ve DİSK de bu eyleme katılmıştır.

4.4.1. DİSK'in 4. ve 5. Genel Kurulu

DİSK 4. Genel Kurulu 12-13 Şubat 1973'te 67 delegenin katılımıyla toplanmıştır. Genel Kurul'da genel başkanlığa Kemal Türkler, genel sekreterliğe Kemal Sülker, yürütme kuruluna Hilmi Güner, Dinçer Doğu ve Turgut Gökder, yönetim kurulu üyeliklerine Rıza

⁵⁰ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 320.

⁵¹ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 320.

⁵² Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 233.

Kuas, Cevat İyigün, Cavit Şarman, Remzi Ersoylu, Salih Özbek, Macit Karabulut, Rıza Erdoğan ve Nusret Köksal seçilmiştir.

DİSK 5. Kongresi 21-24 Mayıs 1975 tarihleri arasında 137 delegenin katılımıyla toplanmıştır. Toplantıda konuklardan Tabii Senatör Ahmet Yıldız, CHP milletvekili Deniz Baykal, Bahir Ersoy ve Sabri Tıgılı, Tekgıda-İş Genel Başkanı İbrahim Denizcier, Bulgaristan İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Federal Almanya Ulusal Kimya Keramik Kağıt İşler Sendikası, CGIL(İtalya Genel İşçi Konfederasyonu), SSCB işçi sendikaları, Uluslararası Arap İşçi Sendikalar Konfederasyonu ve Yugoslavya İşçi Sendikaları Birliği temsilcileri konuşmacı olarak söz almışlardır. Kongrede DİSK'in yeni bir parti kuracağı söylentileri yalanlanmıştır. Kadın hakları, cumartesi günlerinin bütün işyerleri için tatil kabul edilmesi, kıdem tazminatının yılda otuz gün üzerinden hesaplanması ve istifa halinde de ödenmesi, İş Kanunu'nun demokratikleştirilmesi, grev hakkının toplu sözleşme düzenine bağlı olmaksızın tanınması ve genel grev, dayanışma grevi, uyarı grevi, süreli grev gibi grevlerin de serbest olması, lokavtın suç sayılması, sendika seçme konusunda referandumun yasal bir zorunluluk haline getirilmesi, kamu ekonomik kuruluşlarının işveren örgütlerine üye olmalarını önleyecek yasal önlemlerin alınması, işçi-memur ayrımının kaldırılması, DİSK Eğitim Vakfı'nın kurulması, halkın çalışma saatleri dışında öğrenim görmesini kolaylaştıracak yasaların çıkartılması, genç işçilerin korunması, asgari geçim indiriminin asgari ücret düzeyi olarak saptanması, işsizlik sorununun hafifletilmesi için yasal çalışmalar yapılması, doğal kaynakların devletleştirilmesi, ulusal bir enerji politikası izlenmesi, faşizme karşı ilerici ve demokratik güçlerle işbirliği yapılması konularında karar alınmıştır.⁵³ Seçimlerde Kemal Türkler genel başkanlığa, İbrahim Güzelce genel sekreterliğe, Mehmet Kılınç, Celal Küçük, Rıza Güven, Kemal Nebioğlu ve Mehmet Karaca yürütme kuruluna, Hakkı Öztürk, Şükrüözbayrak, Mehmet Mıhlacı, Kenan Akman, Mustafa Karadayı, Niyazi Arslan, Erol Yalçın, Mülayim Güdücü, Fuat Pınarbaşı, Cevat Özhasırcı, Selahattin Sayın, Halil Hayta, Tuncer Kocamanoğlu, Nihat Öztürk, Ali Samet, Kemal Yılmaz, Yurdakul Gözde, Ali Şahin ve Mehmet Akıncı yönetim kuruluna seçilmiştir.

4.4.2. DGM Direnişi

DİSK Yönetimi, Devlet Güvenlik Mahkemeleri Yasası'nın çıkmasını önlemek amacıyla bir direniş örgütlemiş, ancak işçileri açıkça direnişe çağırmamıştır. DİSK, 16-19

⁵³ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 311-312.

Eylül 1976 günleri genel yas ilan etmiş ve üyeleri serbest bırakmış, böylece eylemin cezai sorumluluğundan kurtulmaya çalışmıştır. DGM direnişi 20 Eylül günü sona erdirilmiş, çok sayıda işçi önderinin işten atılmasıyla sonuçlanan bu eylemler, Devlet Güvenlik Mahkemesi Yasası'nın çıkmasını engellemiştir.⁵⁴ Böylece DGM Direnişi, sendikal hareketler literatürüne periyodik süreli, genel grev nitelikli ve kısa sürede somut sonuçlar alınan eylemlerden biri olarak geçmiştir.⁵⁵

27 Eylül 1976'da demokratik kitle örgütleri DİSK'in DGM direnişine destek vermek amacıyla bir miting düzenlemiştir. Ayrıca Federal Almanya'da da DİSK'e destek mitingi yapılmıştır. Bunun yanında birçok uluslararası kuruluş ve bazı ülkelerin işçi sendikaları gönderdikleri bildirimlerle DGM direnişini desteklediklerini açıklamıştır.

DGM direnişinin ardından DİSK yeni bir atılıma girme ihtiyacı hissetmiştir. Direnişte işten atılan işçilerle dayanışma amacıyla ve yeni örgütlenmeler için tüzük değişikliğine gitme kararı almıştır. Bunun üzerine 5 Ekim 1976'da yapılan DİSK Genel Yönetim Kurulu ve Başkanlar Konseyi toplantısında DİSK Genel Kurulu'nun olağanüstü toplanması kararı alınmıştır. 24 Ekim 1976'da yapılan Genel Kurul'da, divan başkanlığına Genel-İş Genel Başkanı Abdullah Baştürk seçilmiştir. DİSK Yürütme Kurulu, Sosyal-İş'in DİSK üyeliğinin düştüğünü söyleyerek, yönetiminde TIP'lilerin bulunduğu Sosyal-İş Sendikası'nın delegasyonunun genel kurula katılmasını engellemiştir.

4.4.3. 1975 Ara Seçimleri ve DİSK

DİSK 1975 ara seçimlerinde, TKP'nin de izlediği politikaya uygun olarak CHP'yi desteklemiştir. Ancak CHP'nin seçimlerde başarılı olması için çalışma yapmamış, CHP'ye kaynak aktarmamış ve desteği basın açıklamasıyla sınırlı kalmıştır. DİSK seçimlerle ilgili yaptığı açıklamada, CHP' ye oy vermeyi, ileri demokratik bir düzen kurulmasının ön şartı olarak saymıştır.

4.4.4. DİSK'in Referandum Talebi

DİSK bu dönemde, işyerindeki yetkili sendikanın belirlenmesinde referandum talebinde bulunmuştur. Bu yıllarda yürürlükte bulunan çalışma mevzuatına(274 ve 275 sayılı

⁵⁴ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 233.

⁵⁵ Adnan Mahiroğulları, Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de İşçi Sendikacılığı, a.g.e., s. 243.

Yasalar) göre, işçilerin aynı anda birden fazla sendikaya üye olması mümkündür ve üyelik için üyelik formunun doldurulup sendikaya verilmesi yeterliydi. Sendika üyeliklerinin merkezi olarak izlenebildiği bir veritabanı da yoktu. Bu koşullarda, toplu iş sözleşmesi için gerekli olan yetki sürecinde sürekli olarak sahtekârlıklar yapılıyor, buna itirazlar yetki sürecini çok uzatıyor, çıkmaza sokuyor ve birçok durumda toplu sözleşme görüşmelerini geciktiriyor ve hatta engelliyordu. Bu uygulamadan en fazla rahatsız olansa, DİSK ve bağlı sendikalar olmuştur.⁵⁶

DİSK bu konuyu 1973 yılında kamuoyunun gündemine taşımıştır. DİSK tarafından 1973 yılı Temmuz ayında yayımlanan kitapçıkta, mevcut uygulamanın olumsuzlukları anlatıldıktan sonra, en demokratik yolun referandum olduğu belirtilmiştir. Yasada böyle bir uygulama olmamasına karşın, yaşanan büyük sıkıntılar, yargıçların referandum kararı vermesine yol açmıştır. 1974 yılının son aylarından başlayarak çeşitli işyerlerinde referandumlar yapılmıştır.⁵⁷ Ancak bazı sendikalar referandum uygulamasına itiraz etmiş ve yapılan itirazlar sonucunda bu uygulama kaldırılmıştır.

4.4.5. 1 Mayıs 1976

TSİP'in 1975 yılındaki kitlesel katılımının ardından, 1 Mayıs'ın büyük bir mitingle kutlanması, DİSK'in Türkiye'ye armağanlarının başında gelmektedir. Bu kutlamanın yapılmasına DİSK'in ikna edilmesini sağlayan güç ise TKP'dir. TKP, böylece, DİSK aracılığıyla 1 Mayıs'ın kutlanması konusunda çok cesur bir adım atarken, bu sayede gücünü ve etkisini de artırmıştır.⁵⁸

DİSK ve bağlı sendikalar, 1 Mayıs kutlamasına geniş bir katılımın gerçekleşmesini sağlamak amacıyla etkili bir çalışma yapmış, yüz binlerce DİSK Ajansı özel sayısı ve broşür dağıtmış, yaygın bir afişleme ve yazılama yapmışlardır. Diğer kitle örgütleri de DİSK'in girişimiyle başlatılan bu sürece katılmıştır. 20 Nisan 1976 günü DİSK Genel Merkezi'nde yapılan toplantıya katılan ve DİSK'in ilkeleri çerçevesinde Taksim'de 1 Mayıs kutlamasına katılacağını belirten örgütler şunlardır: Tüm İktisatçılar Birliği(TİB), Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği(TÖB-DER), Tüm Memurlar Birleşme ve Dayanışma Derneği(TÜM-DER), İlerici Kadınlar Derneği(İKD), Tüm Teknik Elemanlar Derneği(TÜTED), İlerici Gençler Derneği(İGD), Tüm Yüksek Tekniker ve Teknikerler

⁵⁶ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 278.

⁵⁷ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 278-279.

⁵⁸ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 288.

Derneği(TYTDD), Halkçı Devrimci Gençlik Derneği(HDGD), İstanbul Kıbrıslılar Öğrenim ve Kültür Derneği(İKÖK), Tüm Sağlık Personeli Derneği(TÜD-DER), Genç Sosyal Devrimciler Birliği Derneği(GSB), Pahalılık ve İşsizlikle Mücadele Derneği(PİM), İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği(YÖKD), Özgür Düşünce ve Dayanışma Derneği(ÖZ-DER).⁵⁹

DİSK'in hazırladığı "1 Mayıs" broşürü de kutlamanın daha bilinçli bir zemine oturmasına katkıda bulunmuştur. Broşürün kapağında TKP'li ünlü ressam Orhan Taylan'ın çizimi yer almıştır. Kırmızı renkli bir dünyayı iki elinin avuçlarının içinde gösteren bu çizim daha sonraki yıllarda da yaygın olarak kullanılmıştır.⁶⁰

DİSK Genel Sekreteri İbrahim Güzelce 11 Nisan 1976'da ölmüş ve sağlığında göremediği 1 Mayıs kutlamaları öncesinde hazırlanan broşürdeki yazısında şöyle demiştir:

"1976'nın 1 Mayıs'ı sosyalizmden yana değişen böyle bir dünyada kutlanacak. Türkiye işçi sınıfını 1 Mayıs'tan koparmak, emek dünyasından koparmak demektir. Kimsenin gücü yetmez buna. 1 Mayıs grev değildir. 1 Mayıs tüm dünya emekçilerinin uluslararası birlik ve dayanışmalarını gösterdikleri bir gündür. 1 Mayıs bahar ve çiçek bayramı değildir. O gün kırlarda eğlenmeyi, çiçek toplamayı biz burjuvaziye ve sınıf uzlaşmacısı sendikalara, Türk-İş'e bırakıyoruz."⁶¹

Kemal Türkler miting konuşmasına 1 Mayıs'ın tarihini, anlamını ve önemini anlatarak başlamıştır. Daha sonra, dünyada emperyalizme karşı verilen mücadelenin başarılarından, sosyalizmin yeni kazanımlarından söz etmiştir. Dünyada siyasal güçler dengesinin bağımsızlık, demokrasi, barış ve toplumsal ilerlemeden yana güçler ve halklar lehine hızla değiştiğini söylemiştir. Ancak, gerileyen emperyalist sistemin saldırganlığının arttığına dikkat çekerek, emperyalist güçlerin sosyalist sisteme ve halkların mücadelesine karşı silahlanmayı ve soğuk savaşı kışkırttığını ileri sürmüştür. Şili'deki darbede ABD'nin rolünü hatırlatmıştır.⁶²

4.4.6. 1977 Genel Seçimleri

TKP'nin stratejisinin ilk aşamada ana hedefi, TKP için daha fazla özgürlük sağlayacağı ve Sovyetler Birliği ile ilişkileri önemli ölçüde geliştireceği umudunda olduğu CHP'nin iktidara gelmesi olmuştur. DİSK yöneticileri açısından da CHP'nin iktidara gelmesi olumlu bir gelişme olacaktı. DİSK Genel Yönetim Kurulu, 20-21 Aralık 1976 günleri yaptığı

⁵⁹ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 289-290.

⁶⁰ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 291.

⁶¹ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 313.

⁶² Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 292.

açıklamada 1977 genel seçimlerinin mutlaka yapılması ve MC'nin iktidardan düşürülmesi konusunda çağrı yapmıştır.⁶³ DİSK 1977 genel seçimlerinde CHP'yi destekleme kararı almış, ancak seçimler için CHP'ye somut bir destek sağlamamıştır.

4.4.7. 1 Mayıs 1977

DİSK, 22 Nisan 1977 günü, "1 Mayıs İşçi Sınıfının Birlik-Mücadele-Dayanışma Günü"ne DİSK'in ilkeleri doğrultusunda katılmayı kabul eden demokratik kitle örgütleri" ile bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıya katılan örgütler şunlardır: TÖB-DER, İM-DER, TMMOB, KÖY-KOOP, İKD, TÛS-DER, TÛM-DER, TÛTED, Çağdaş Hukukçular Derneği, Barış Derneği, GİB-DER, İGD, PİM, DHKD, DEV-GENÇ ve DDKD.⁶⁴

Kemal Türkler 1 Mayıs mitinginde yaptığı konuşmada öncelikle 1 Mayıs'ın tarihini anlatmıştır. Daha sonra faşizmi durdurmak için genel seçimlerin önemini anlatmış, emperyalist ülkelerin politikalarını eleştirmiş, DİSK'in taleplerini dile getirmiş, Türkiye'deki gelişmeleri ele almış, grev ve sendikalaşma hakkının tüm çalışanlara tanınması gerektiğini, siyasi cinayetlerin aydınlanmasını söylemiş ve Taksim alanının adının 1 Mayıs alanı olarak değiştirilmesi önerisini mitinge katılanlara sormuştur. Sözlerini bitirmek üzereyken provokasyon başlamıştır. Miting alanına çevredeki binalardan ateş açılmış ve yaşanan panikle birlikte 37 kişi hayatını kaybetmiştir. Büyük ve coşkulu bir kalabalığın katılımıyla başlayan 1 Mayıs kanlı bir olayla bitmiştir.

Kemal Türkler provokasyonla ilgili olarak, olayın iki sol grup arasındaki olay olarak gösterilmek istendiğini, sosyalist çizgideki insanların halka rastgele ateş açmak istemeyeceğini ve Maocuların kullanılıp alet edildiklerini söylemiştir.

Camcı'ya göre, Türkiye kapitalizmi, DİSK'in öncülüğünde yükselen sınıf hareketini engellemek ve yok etmek için bu provokasyonu yapmıştır.⁶⁵

DİSK 1 Mayıs Merkez Tertip Komitesi tarafından belirlenen 1 Mayıs sloganlarında TKP'nin damgası vardı: Faşizme geçit yok; işçiyiz güçlüyüz, devrimlerde öncüyüz, ileri demokratik bir düzen, genel grev hakkımız, söke söke alırız; bağımsız Türkiye; DGM'yi ezdik, yaşasın DİSK; hak verilmez alınır; referandum hakkımız, söke söke alırız; bu alan, 1 Mayıs alanı; DİSK'in sesi bu; işçiler birleşin; işçiler geliyor; barış-birlik-dayanışma; 1 Mayıs emeğin bayramı; 1 Mayıs, işçi sınıfının uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günü;

⁶³ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 340.

⁶⁴ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 353.

⁶⁵ Ali Camcı ile görüşme.

bütün ülkelerin işçileri, birleşiniz; yaşasın bağımsızlık, demokrasi, barış ve toplumsal ilerleme savaşımı; yaşasın 1 Mayıs; ya hep beraber ya hiçbirimiz, kurtulmak yok tek başına.⁶⁶

4.4.8. Ulusal Demokratik Cephe Çalışmaları

TKP 1960'lı yıllardan itibaren Ulusal Demokratik Cephe(UDC) stratejisini savunmaya başlamıştır. İşçi sınıfının öncülüğünde köylüler, orta tabakalar, aydınlar ve gençlerin oluşturacağı bu cephenin amaca ulaşmada etkili bir rol oynayacağı düşünülmüştür. Bu düşüncenin DİSK'e yansması ise 1977 yılında başlamıştır.

Ulusal Demokratik Cephe çağrısı önce İzmir'de, 19 Mart 1977 günü DİSK 3. Bölge Temsilciliği'nin açıklamasında yer almıştır. DİSK 3. Bölge Temsilciler Kurulu İzmir'de, DİSK Bölge Başkanı(TKP'li) Cemal Kırıl'ın başkanlığında toplanmıştır. Toplantıda 3. Bölge Temsilciler Kurulu'nun yaptığı açıklamada şu değerlendirme yer almıştır:

“Dönem dönem ininden çıkamaya heveslenen faşist tehlikeyi tamamıyla yok etmek ancak tekellerin ve onların siyasi iktidarlarının halka uyguladığı baskı, zulüm ve zorbalığa geçit vermemekle mümkündür. Ülkemizde bunu başaracak anti-faşist, anti-emperyalist güçler vardır. Faşizme karşı utkunun güvencesi bu güçlerin kuracağı 'ileri demokratik bir iktidar'dır. Bilelim ki, emekçi halkımızın oluşturacağı, işçi sınıfının başına çektiği Ulusal Demokratik Cephe ile işbirlikçi tekelci burjuvazi ve büyük toprak ağalarının oluşturduğu halkımızın bütününe yönelik gerici-faşist cephe arasında bir orta yol yoktur. Tekelci burjuvaziye doğru uzlaşmacı yalpalamalar ya da ulusal demokratik güçlerin birliğini zayıflatan Maoocu, goşist provokasyonlar, 'oportünist' ve revizyonist akımlar karşı devrime hizmet etmektedir.”⁶⁷

Kemal Türkler de 1977'de CHP'ye ve meslek örgütlerine ulusal demokratik cepheye birleşme çağrısı yapmıştır.

Bursa'da DİSK 8. Bölge Temsilciliği ile 24 sendika ve demokratik kitle örgütünün Bursa şube başkanları ve bölge temsilcileri, yaptıkları ortak açıklamada, DİSK'in ulusal demokratik cephe çağrısını desteklediklerini bildirmişlerdir.⁶⁸

Yönetiminde TKP'lilerin yer almadığı DİSK'e bağlı bazı sendikalar TKP'ye karşı tavır almış ve Ulusal Demokratik Cephe çağrısına karşı çıkmıştır. CHP de UDC'nin TKP açılımı olmasından kaynaklı bu çağrıyı kabul etmemiştir.

1977 genel seçimlerinden sonra DİSK Yönetim Kurulu içinde TKP'ye bir başkaldırı başlamış ve TKP'li uzmanların DİSK'ten uzaklaştırılması gündeme gelmiştir. Yürütme Kurulu'ndaki bu başkaldırı DİSK'in alt kadrolarına da yansımıştır. DİSK'in başından TKP'liler uzaklaştırılmış ve Ulusal Demokratik Cephe girişimi sona erdirilmiştir. TKP ile

⁶⁶ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 352.

⁶⁷ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 377.

⁶⁸ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 381.

ilişkiler konusundaki gerginliğin üzerine Kemal Türkler, DİSK'in ne TKP ne de başka bir illegal yapıyla hiçbir ilgisinin olmadığı açıklamasını yapmıştır.

4.4.9. DİSK'in 6. Genel Kurulu

DİSK'e bağlı 27 sendikanın genel başkanları 14 Ekim 1977 günü Abdullah Baştürk'ün çağrısı üzerine İstanbul'da bir araya gelmişleridir. Yapılan görüşmeler sonucunda DİSK Genel Kurulu'nun 22 Aralık 1977 tarihinde toplanması kararlaştırılmıştır. Bu karara, TKP'lilerin yönetime hâkim olduğu Turizm-İş, Maden-İş, Teknik-İş ve Bank-Sen karşı çıkmıştır.⁶⁹

Genel kurul için hazırlanan çalışma raporuna TKP tezleri belirgin bir biçimde yansımıştır.

Kongreye, 5. Genel Kuruldan farklı olarak, sosyalist partilerin genel başkanları da davet edilmiştir. TİP Genel Başkanı Behice Boran, SDP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar ve yardımcısı Uğur Cankoçak, TSİP Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz, TEP Genel Başkanı Mihri Belli ve VP Genel Başkanı Mehmet Özler⁷⁰ kongreye katılmıştır.

Genel Kurulda, genel başkanlığa Abdullah Baştürk, Genel Sekreterliğe ise TKP'lilerin safında yer alan Fehmi Işıklar seçilmiştir. Abdullah Baştürk, uzun yıllar Genel-İş'in genel başkanlığını yapmış ve CHP milletvekili olarak parlamentoda görev almıştır. Abdullah Baştürk'ün genel başkan seçilmesiyle DİSK, TKP çizgisinden sosyal demokrat bir çizgiye kaymaya başlamıştır.

4.4.10. DİSK'in Uluslararası İlişkileri

Disk bu dönemde Dünya Sendikalar Federasyonu ile ilişkilerini geliştirmiş, ancak üyelik başvurusunda bulunmamıştır. DİSK'e bağlı bazı sendikalar, üyesi oldukları uluslararası işkolu federasyonlarından ayrılarak, Dünya Sendikalar federasyonuna bağlı sendika enternasyonallerine üye olmaya başlamışlardır. Kemal Türkler başkanlığındaki dört kişilik heyet çeşitli sendikalarla görüşmek üzere yurt dışına çıkmış, ICFTU, Alman Sendikalar Birliği(DGB) ve İngiliz Sendikalar Konfederasyonu(TUC) ile görüşme yapılamamıştır.

⁶⁹ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 417.

⁷⁰ Canan Koç-yıldırım Koç, a.g.e., s. 424.

Diğer taraftan, DİSK'in sosyalist ülkelerin sendikal merkezleriyle ikili ilişkilerinde önemli bir gelişme yaşanmıştır. Örneğin, DİSK Yürütme Kurulu üyesi Fehmi Işıklar, 21-25 Mart 1977 tarihlerinde Sovyetler Birliği Sendikalar Birliği'nin genel kuruluna katılmış ve genel kurulda Sovyetler Birliğini öven bir konuşma yapmıştır.⁷¹ Ayrıca, 1977'de DİSK yürütme kurulu üyesi Celal Küçük, Ekim Devrimi'nin 60. yıl kutlamaları için Moskova'ya gitmiştir.

4.5. 1978-1980 DÖNEMİ

6. Kongreden sonra DİSK yönetimine gelenlerin bir bölümü CHP'lilerden, bir bölümü ise sosyalistlerden oluşmaktaydı. DİSK içinde yer alan sosyalistlerin de 1975-1977 dönemindeki TKP ile ilişkilerde olduğu gibi güçlü örgütlenmelerle bağları olmamıştır. Yine bu dönemden farklı olarak sosyalistlerden de DİSK'e destek sağlanmamıştır. Bu dönemdeki uzmanların bir bölümü "Birlik Dergisi" ile bağlantılıdır.

Bu yıllarda Türkiye'de sol hareket parçalanmış, ayrışmalar yaşanmış ve bu parçalanmalar DİSK'e de yansımıştır. Ayrıca, bu dönemde genel başkanlık görevini yürüten Abdullah Baştürk ve Genel Sekreter Fehmi Işıklar'ın sosyalist bilinçten ve sol içindeki ayrışmaları kavramaktan uzak olmaları da DİSK içindeki kargaşayı arttırmıştır. Geçmişte CHP içinde bulunan ve CHP'den milletvekili seçilmiş olan Abdullah Baştürk, DİSK Genel Başkanı olduktan hemen sonra Marksizmi savunmaya başlamış, aynı zamanda TKP dönemindeki politikaları da sürdürmeye çalışmıştır. Daha sonra ise diğer sol örgütlerle işbirliği yaparak TKP'nin yönetiminde olduğu sendikalarda, TKP'nin etkisini kırmaya çalışmış ve CHP ile yakın ilişkiler geliştirmiştir. DİSK bu dönemde TKP, TİP, Devrimci Yol, Halkın Kurtuluşu, Kurtuluş ve TEP gibi birçok örgütün eleştiri ve suçlamalarına maruz kalmıştır.

Abdullah Baştürk, Soğuk Savaş döneminde Türk-İş gelenekleriyle yetişmiş bir sendikacıydı; komünistlerle birlikte çalışmaya ve Marksist gibi gözükmeye ve davranmaya alışkın değildi. Baştürk'ün bir Marksist gibi gözükmeye sorunu, DİSK'e alınmış yeni uzmanlar, yazdıkları açıklamalar ve konuşmalarla çözmüşlerdir. Ancak bir Marksist gibi davranmak ve komünistlerle birlikte çalışmak, iktidarını koruyabilmek için onlarla anti-komünizme düşmeden mücadele etmek kolay bir şey değildi. Nitekim bunda da pek başarılı olduğu söylenemez. Baştürk'ün DİSK genel başkanlığı dönemi çelişkili ve tutarsız kararlarla geçmiştir.⁷²

⁷¹ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 339.

⁷² Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 438.

DİSK'te kargaşanın olduğu dönem, dünyada soğuk savaşın yeniden canlandığı yıllardı. 1975-1978 döneminde dünyada yaşanan yumuşama, Türkiye'yi süper güçler arasındaki mücadelenin en önemli alanlarından biri yapmıştır. İran ve Afganistan'daki gelişmelerle birlikte dünyada gerginliğin yeniden soğuk savaşa tırmanması, Türkiye'deki kavgayı daha da şiddetlendirmiştir. İyice heterojenleşmiş DİSK'e bile sahip olamayan DİSK yönetimi, uzmanlarının yaptığı birçok doğru ekonomik, siyasal ve toplumsal tepite karşın, kargaşayla birlikte çaresizliğe sürüklenmiştir. Baştürk yönetimi, "bindik bir alamete, gidiyoruz kıyamete" durumuna gelmiştir.⁷³

Bu dönemde DİSK üzerindeki TKP etkisi devam etmiştir. DİSK'in en mücadeleci sendikaları TKP'nin yönetimi ve denetimi altındadır. DİSK Yönetimi, bu etkiyi kırmak amacıyla TKP'lilerin hâkim olduğu Bank-Sen, Baysen ve Maden-İş'i geçici olarak ihraç etmiş, ancak bu DİSK'teki TKP gücünün kırılmasını engelleyememiştir. DİSK yeni bir siyasi parti kurma girişiminde bulunmuş, ancak başarılı olamamıştır. Bunun üzerine tekrar TKP ile uzlaşma yoluna gidilmiştir. 1980 yılındaki 7. Genel Kurul'da uzlaşma sağlanmıştır. TKP'nin bu dönemde DİSK'e yönelik stratejisi ise DİSK'ten dışlanmamak ve DİSK'e bağlı sendikalarda yönetime gelmek olmuş ve bu strateji başarıyla uygulanmıştır.

Bu dönemde DİSK üzerindeki TKP etkisini ortadan kaldırılma çabalarından biri de DİSK'in, İGD ile ilişkilerini askıya alma kararı olmuştur. DİSK'in bu kararına ilişkin İGD yönetimi yaptığı bir basın açıklamasıyla şunları dile getirmiştir:

"DİSK'in ilkelerini ve devrimci sendikal birliğini her zaman savunan, girişilen ortak eylemlerde alınan karar ve disiplin kurallarına uymaya herkesten çok özen gösteren örgütümüze karşı, bu en duyarlı olduğumuz noktalar açısından suçlamalar getirilmesini Yürütme Kurulumuz büyük bir üzüntüyle karşıladı. Faşist güçlerin ağır saldırılara giriştiği, karanlık oyunların peş peşe sergilendiği bir dönemde DİSK Yürütme Kurulu'nun böylesine bir karar almasını, ilerici demokratik güçler arasında daha da güçlendirilmesi gereken birliği zedeleyen, bu açıdan demokrasi güçlerini üzen ve burjuvaziyi ise sevindiren bir tavır olarak nitelendiriyoruz.(...) Fakat "Yolumuz işçi sınıfının yoludur" belgisini bayraklaştıran örgütümüz, saldırıların DİSK'i ve özellikle sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerini hedef aldığı şu sırada, tahrikler nereden gelirse gelsin, DİSK'e zarar verici, demokrasi güçleri arasındaki birliği zedeleyici davranışlara asla girmeyecektir. Bize yönelik saldırılar ne kadar akıl dışı olursa olsun örgütümüz İGD soğukkanlılığını elden bırakmayacaktır.(...) Merkez Yürütme Kurulumuz, bunalımlı günlerin yaşandığı şu günlerde tüm ilerici güç ve örgütlerin birbirlerine karşı daha hoşgörülü olması gerektiği inancındadır. Amaç, birliği güçlendirmekse, buna zarar verici çabalardan kesinlikle uzak durmak herkes için kaçınılmaz bir ulusal, demokratik görevdir."⁷⁴

⁷³ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 434.

⁷⁴ "İGD Merkez Yürütme Kurulu'nun DİSK'in İGD ile İlişkileri Askıya Alma Kararına İlişkin Basın Açıklaması", Tüstav Arşivi, Kutu: 401, Zarf: 2142.

Görüldüğü gibi TKP bir yandan DİSK'in bu tutumunu eleştirirken, diğer yandan da DİSK'e sahip çıkmaya devam etmiş ve demokratik güçlerin birliğinin önemini vurgulayıp DİSK'e yeniden ortak hareket etme çağrısı yapmıştır.

Abdullah Baştürk ve DİSK Yürütme Kurulu üyeleri 1978 yılında Başbakan Bülent Ecevit'i ziyaret etmiş ve DİSK'in kuruluşundan beri CHP'ye verdiği desteğin devam edeceğini söylemişlerdir. Bu ziyaretten sonra Bülent Ecevit DİSK yöneticileriyle görüşmüş ve görüşmeden sonra ortak açıklama yayınlamıştır. Açıklamada, demokrasi ve sosyal adalet için hükümet ve DİSK'in işbirliği ve dayanışma içinde olacağı söylenmiştir. Ancak Abdullah Baştürk'ün Marksist söylemleri CHP'yi rahatsız etmiştir. Nitekim Bülent Ecevit, Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç ile 20 Temmuz 1978 tarihinde "Toplumsal Anlaşma"yı imzalamış ve DİSK bu anlaşmaya çağırılmamıştır. Anlaşmada, yasa dışı eylemlere ve toplumda barışı ve huzuru bozacak davranışlara karşı çıkılmıştır. DİSK bu anlaşmayı sert bir biçimde eleştirmiş, krizin yükünü emekçilere yükleyen bir uzlaşma olduğu gerekçesiyle anlaşmaya karşı çıkmıştır.

12 Eylül 1980 öncesinde Baştürk ile Ecevit arasında gerginleşen ilişkiler, CHP-DİSK dayanışmasını çökme noktasına getirmiştir. Baştürk 1977 seçimlerinde İstanbul'daki aday listelerinin tanziminde Ecevit'in haksızlığa uğradığı kanaatini taşımıştır. Ancak 12 Eylül öncesi sıkıyönetim ortamında 1 Mayıs töreni düzenlemekte direnen Baştürk'e karşı Ecevit'in "kimseye diyet borcumuz yok" açıklamasını da içeren konuşmasını yapması, bu gelişmenin son halkasını oluşturmuştur.⁷⁵

Abdullah Baştürk, 1980 öncesi sıkıyönetim yasası uyarınca DİSK Genel Sekreteri Fehmi Işıklar'a ve bazı DİSK üyelerine verilen tutuklama kararıyla ilgili Bülent Ecevit'e gönderdiği bir mektupta şunları söylemiştir:

"Yukarıda adı geçen konfederasyonumuzun mensupları ile aynı suçlamadan hakkında gıyabi tutuklama kararı alınmış bulunan Genel Sekreterimiz Fehmi Işıklar için yapılan itiraz, yasaya uygun olmayan yollarla engellenirken öteden beri uygulana gelmekte olan keyfi cezalandırmanın Genel Sekreterimize de uygulanacağı ihsas ettirilmiştir.(...) Başbakan olarak Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığındaki bu uygulamada size de sorumluluk düşmektedir. Geçmiş Sıkıyönetim dönemlerinde yapılmış yasa dışı uygulamalar konusunda gösterdiğiniz duyarlılığı şimdi de gösterme durumundasınız."⁷⁶

Abdullah Baştürk'ün 1979 yılında CHP Genel Sekreteri Mustafa Üstündağ'a gönderdiği bir mektupta da şu ifadeler yer almaktadır:

⁷⁵ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt III, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 76.

⁷⁶ "Abdullah Baştürk'ün 1978 Yılında Bülent Ecevit'e Gönderdiği Mektup", TÜSTAV Arşivi, Kutu: 564, Zarf: 3042.

“Demokratik sınıf ve kitle sendikacılığını benimsemiş olan DİSK, bu kimliği ile kapitalizme, emperyalizme, faşizme, ırkçılığa ve savaşa karşıdır. Buna karşılık DİSK ülkemizin ekonomik, sosyal ve kültürel tüm sorunlarının ancak bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm ve barış içinde çözülebileceğine inanır.(...) Mektubunuzda, Genel Yönetim Kurulumuzun açılışında yaptığım konuşmayı üyelerimizin çoğunluğunun tasvip etmedi kanısında olduğunuzu söylemişsiniz. Böylece, işçi sınıfımızdan, onun gelişmelerinden ne kadar kopuk ve habersiz olduğunuzu ortaya koymuş bulunuyorsunuz. Şu gerçeği size hatırlatmak isterim ki, işçi sınıfımız tarihin akışına koşut olarak bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm doğrultusunda hızla bilinçlenmekte ve gelişmektedir. Ben de diğer yönetici arkadaşlarım gibi bu hareketin içinde her geçen günün, olayın ve kararın getirdiği aydınlatıcı deneyimlerin içindeyim. CHP Genel Yönetimi içinde olduğum günlerde de böylesi yapının dışında olmadığımı bildiğinizi sanırım. Buna göre gerçekleri dikkate almayan değerlendirmeler, sosyal temelden yoksun, günümüz ve tarihin akışına karşı düşen soyut ve soluksuz düşün biçimleri olarak kalmaya mahkûmdur.”⁷⁷

12 Eylül yaklaştığında DİSK-CHP ittifakı sona ermiş, buna rağmen, 12 Eylül’ün kapıyı çaldığını gören Ecevit, bazı DİSK yöneticileri ile birlikte muhtemel bir askeri müdahaleye karşı Demokrasi Mitingleri başlatmıştır. Ancak, birkaç gün sonra darbe gerçekleşince, çok geç kalındığı görülmüştür.⁷⁸

DİSK’in yeni yönetimi 1978 yılından başlayarak daha geniş bir siyasal yelpaze içindeki eylemlere katılmıştır. 1975-1977 döneminde “goşist” olarak veya başka biçimde suçlanan hareketlerle eylemlerde daha yakın bağlar kurulmuştur. 16 Mart 1978 günü İstanbul Üniversitesi’nde öğrencilere yöneltilen saldırıda 7 kişinin ölmesi üzerine, 20 Mart 1978 günü sabah 8-10 arasında iki saatlik iş durdurma eylemi yapılmıştır. 1978 yılında da 1 Mayıs Taksim’de kutlanmıştır. Kahramanmaraş katliamını protesto etmek amacıyla 5 Ocak 1979 günü Faşizmi Lanetleme Eylemi adıyla beş dakikalık saygı duruşu gerçekleştirilmiştir. 26 Ocak 1980 günü İzmir’de, 9 Şubat 1980 günü Antalya’da, 23 Şubat 1980 günü Ordu’da ve 22 Mart 1980 günü de İzmit’te İşçi Kıyımına, Zamlara, Pahalılığa, Anti-Demokratik Baskı ve Uygulamalara, Faşist Saldırılarına Karşı Demokrasi Mitingleri yapılmıştır. 30 Nisan 1980 günü bazı işyerlerinde iş durdurulmuştur. Yeni Çeltik Linyit İşletmesi’nin zarar ediyor gerekçesiyle kapatılmak istenmesi üzerine, Yeraltı Maden-İş üyesi işçiler ocağı işgal etmişler ve üretimi sürdürmüşlerdir. Bu eylemler tarihimizdeki politik amaçlı genel eylemler olması açısından da önemlidir.⁷⁹

⁷⁷ “Abdullah Baştürk’ün DİSK Genel Sekreteri Mustafa Üstündağ’a Gönderdiği 24.04.1979 Tarihli Mektup”, TÜSTAV Arşivi, Kutu: 318, Zarf: 1601.

⁷⁸ “Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi”, Cilt III, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 76.

⁷⁹ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 443.

4.5.1. 1 Mayıs 1978

1978 1 Mayıs'ı 1977'deki katliamın ardından son derece gergin bir ortamda yapılmıştır. 1 Mayıs'ta DİSK'in beklentilerinin aksine, TKP'nin, bir ölçüde de Devrimci yol ve Devrimci Sol'un gücü ağırlıkta olmuştur. Cumhuriyet gazetesinin haberine göre mitinge yüz bini aşkın kişi katılmıştır.

1 Mayıs 1978, DİSK Dergisinde şu şekilde değerlendirilmiştir:

“İktidarları döneminde güvenlik önlemi almayarak saldırının düzenlenmesinin koşullarını yaratanlar, 1978 1 Mayıs'ında emekçi halkımızın demokratik haklarını hiçbir olaya meydan vermeden kullanmasından rahatsız olmuşlardır.(...) 1 Mayıs 1978 işçi sınıfımızın devrimci sorumluluğunun yüz akıdır. DİSK bu sınavı başarı ile bitirmiştir. Ancak işler bitmemiştir. Aksine yeni mücadeleler önümüzdedir. İçinde yaşadığımız dünya koşullarında kapitalist emperyalist sistem ekonomik açmazlarla çatırdarken, kendi güdümüne aldığı ülkemiz ekonomisini de etkilemekte ve beraberinde çöküntüye çekmektedir... İşsizlik artmakta fiyatlar yükselmektedir. Ekonomik açmazın faturaları başta işçi sınıfı olmak üzere emekçi halk kesimlerine ödettirilmek istenilmektedir. İşte önümüzdeki dönem, özellikle işçi sınıfına yönelen “kemer sıkma” isteklerine karşı uyanık olacağımız ve göğüs gereceğimiz bir dönem olarak önümüzde duruyor. Şimdi 1 Mayıs'ın yüz akıyla ve coşkusuyla dolu olan işçi sınıfının bu alanda da başarılı olacağından kimsenin kuşkusu olmasın.”⁸⁰

4.5.2. Demokratik Platform Girişimi

DİSK'e bağlı sendikalar, DİSK içindeki güçlerini arttırmak amacıyla “Demokratik Platform” kurma girişiminde bulunmuşlardır. Platformun temelini faşizme, emperyalizme ve tekellere karşı mücadele etme düşüncesi oluşturmuştur. 16 Ekim 1978'de Demokratik Platform Sürekli Komitesi oluşturulmuştur.

Demokratik Platform Sürekli Komitesi, Demokratik Platform'a katılacak örgütleri belirlemiş ve bu örgütlerle 25 Kasım 1978 tarihinde Ankara'da Genel-İş Sendikası genel Merkezi'nde bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıya katılan örgütler şunlardır: DİSK, TÖB-DER, TMMOB, Halkevleri, TRT-DER, TÛMÖD, TÛMAS, Barış Derneği, İM-DER, Türk Tabipleri Birliği, Çağdaş Hukukçular Derneği, TÛM-DER, Görsel Sanatçılar Derneği, DSDF, TÛm-Or-Der, TÛTED, TÛm Teknikerler Derneği, AKD, İKD, TÛs-Der, DKD, PİM, SGB(Sosyalist Gençlik Birliği), TSİP, DHKD, Genç Öncü, Dev-Genç(Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu), DÖB, DEV-GÖR, Genç Emekçiler Birliği, GENÇ-GÜÇ, İGD ve Tİ-SAN.⁸¹

⁸⁰“ DİSK Dergisi”, Sayı: 4, 1978, TÛSTAV Arşivi, Kutu: 155, Zarf: 603.

⁸¹ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 492-493.

DİSK'in bir araya getirmeye çalıştığı bu örgütlerin hepsi farklı siyasal yapılanmalardan geldiği için, DİSK bu örgütlerle ittifak oluşturmakta başarısız olmuştur ve Demokratik Platform girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. DİSK Genel Başkan Vekili Kemal Nebioğlu, yaptığı bir konuşmada sosyalist güçlerin yeniden birleşmesi çağrısını yapmış ve Demokratik Platform girişimi ile ilgili şunları söylemiştir:

“Faşizme ve emperyalizme karşı olan tüm güçleri birleştirmede, Demokratik Platform çalışmalarında bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bazıları böylesi önemli görevlerin gerektirdiği esnekliği gösterememektedirler. Sıkıyönetimin ilanı koşulları değiştirmiştir. Demokratik Platformun yeni koşulların da dikkate alınarak oluşması ve işlerliğe kavuşması görevi önümüzde durmaktadır. İnaniyoruz ki, sorunlar aşılacak, anti-faşist, anti-emperyalist güçleri birleştirecek ve somut programlar doğrultusunda harekete geçirecek güç ve eylem birliği gerçekleştirilecektir.(...) Sosyalist hareketin birliği yolunda önemli adımlar atmak zorundayız. İlkeli birliğin koşullarının tartışılmasını gündemlerimizin baş maddesi haline getirmeliyiz.⁸²

4.5.3. 1 Mayıs 1979

DİSK, 1979 1 Mayıs'ının İstanbul'da Taksim Meydanı'nda kutlanmasını istemiş, ancak sıkıyönetim koşullarında buna izin verilmemiştir. Bu rağmen DİSK bu tutumunda kararlı davranmıştır. DİSK 1 Mayıs'ın Taksim'de kutlanması için İstanbul Valiliği'ne başvurmuş, İstanbul Valiliği, kutlama yapılacak alanların arasında Taksim Meydanı'nın olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine Abdullah Baştürk, 1 Mayıs'ın yalnızca İstanbul'da 1 Mayıs Alanı'nda yapılacağı ve DİSK'in Türkiye'de başka hiçbir yerde 1 Mayıs kutlamayacağı açıklamasını yapmıştır.

TKP'lilerin denetimindeki Maden-İş Sendikası, 1979 yılı 1 Mayıs'ını İzmir'de kutlamak için bazı girişimlerde bulunmuştur. Abdullah Baştürk ise, 1 Mayıs'ı İstanbul'da kutlamamanın ihanet olduğunu ileri sürmüş, ancak diğer taraftan, 1 Mayıs'ta miting için Valiliğe başvurmuştur. İzmir'deki tertip komitesi, “DİSK'in 1 Mayıs'ı İzmir'de kutlaması halinde tüm yetkilerini DİSK'e devretmeye, DİSK'in talimatlarına önkoşulsuz uymaya hazır olduğunu” DİSK Genel Merkezi'ne bildirmiştir. Baştürk, bu öneriyi kabul etmemiştir. Bunun üzerine Oleyis, Lastik-İş, Tümka-İş, Pektim-İş, Devrimci Toprak-İş, ASİS, Tekges-İş, Aster-İş ve Yeni Haber-İş Sendikaları, DİSK yönetiminin 1 Mayıs politikasına karşı çıkmışlardır. Diğer bazı örgütlerde İzmir'e yönelmiştir. Böylece İzmir'de yaklaşık 300 bin kişinin katıldığı bir kutlama yapılmıştır.⁸³

⁸²“DİSK Genel Başkan Vekili Kemal Nebioğlu'nun Vatan Partisi 3. Genel Kurulu'nda Yaptığı Konuşma”, TÜSTAV Arşivi, Kutu: 318, Zarf: 1601.

⁸³ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 529.

DİSK'in bu karalı tutumu karşısında, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 28 Nisan 1979'da DİSK Merkezi'nde ve DİSK'e bağlı 16 sendikanın genel merkezlerinde arama yapmış, içlerinde Abdullah Baştürk, Fehmi Işıklar, 1 Mayıs Kutlama Komitesi üyeleri Yücel Top ve Hüseyin Ekinci'nin de aralarında bulunduğu birçok DİSK yöneticisi ve yaklaşık 90 işçi gözaltına alınmıştır. Bunun üzerine Abdullah Baştürk, gözaltına alınmalarının 1 Mayıs'ı kutlamalarına engel olamayacağını açıklamıştır. Sıkıyönetim Komutanlığı 30 Nisan günü saat 24'ten 2 Mayıs saat 05.00'e kadar İstanbul'da sokağa çıkma yasağı ilan etmiş, 30 Nisan saat 18.00'den başlayarak İstanbul il sınırlarından içeriye girilmesini yasaklamıştır. DİSK Yürütme Kurulu üyeleri 21 Mayıs 1979'da serbest bırakılmıştır.

1 Mayıs 1979 günü yapılan mitinglerin büyüğü, sendikaların ağırlıklı olduğu Konak Mitingi' olmuştur. 1978 Mitingi'nden farklı olarak, 1 Mayıs İzmir-Konak Mitingi'nde TKP öne çıkarılmamıştır. Atılan sloganlar, Sovyet yanlısı siyasal hareketlerin üzerinde anlaştığı ortak sloganlardı. Mitingde konuşma yapan Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler, ülkedeki olumsuz gelişmeleri sıraladıktan sonra, CHP'yi⁸⁴ ve DİSK yöneticilerini eleştirmiştir. İstanbul'da ise çeşitli yerlerde gösteri yapmak isteyenler gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınanlar arasında TİP Genel Başkanı Behice Boran da yer almaktadır.

4.5.4. 14 Ekim 1979 Ara Seçimleri

1979'da yapılan ara seçimlerle Türkiye'deki siyasal dengeler değişmiş, CHP Hükümeti görevinden ayrılmış ve yerine AP azınlık hükümeti gelmiştir.

Abdullah Baştürk, seçimlerden önce CHP'yi sert bir biçimde eleştirmiştir. CHP'nin emperyalizme, tekelci burjuvaziye ve IMF'nin dayatmalarına teslim olduğunu ve faşizme karşı yapılan eylemlere karşı çıktığını söylemiştir, İşçi sınıfının tek kurtuluşunun sosyalizmde olduğunu vurgulamıştır.

Türkiye'nin sola kaydığı ve siyasal hayatın çok hareketli olduğu 1979 yılı sonunda 14 Ekim ara seçimlerine hazırlanan CHP'nin "ilerici ve sosyalistlerden kopmak istediğini" açıkça dile getirmesi DİSK'i CHP'nin dışında arayışlara zorlamıştır. Üstelik Ecevit, bir konuşmasında Toplumsal Anlaşma'yı eleştiren CHP'li sendikacıların CHP ile ilişkisinin kesileceğini açıklamıştır. Bunun üzerine 1979 Eylül'ünde toplanan DİSK Yönetim Kurulu'nun kararlarını açıklayan Baştürk, zorunluluktan kaynaklanan "yeni bir yönelişin" ipuçlarını vermiştir:⁸⁵

⁸⁴ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 540.

⁸⁵ Yüksel Akaya, a.g.m.

“Türkiye işçi sınıfı bu seçimlere sosyalist hareketin birliğini sağlamış bir partiden yoksun olarak girmektedir. Seçimlere işçi sınıfı adına katıldığını belirten parti ve bağımsız adaylar seçim platformunu siyasi gerekçeleri açıklama, sosyalist bilinci geliştirme, demokrasi güçlerinin de sosyalist hareketin birliğini sağlamaya yönelik adımlar atma açısından bir araç olarak kullanmalıdırlar. Ancak Türkiye işçi sınıfı bu seçimleri tek kurtuluş yolunun sosyalizm olduğunu bilerek ileriye dönük olarak değerlendirecektir.”

Seçimlerin ardından TARIŞ, ANTBİRLİK, FİSKOBİRLİK ve ÇUKOBİRLİK gibi tarım satış kooperatiflerinin işçi çıkarmasının gündeme gelmesiyle, bu işyerlerinde örgütlü bulunan DİSK’e bağlı Tekstil, Gıda-İş, Fındık-İş ve Sosyal-İş Sendikaları işten çıkarmalara karşı Ortak Davranış Komiteleri kurulması çağrısı yapmıştır. Bu girişime Maden-İş, Çuko-Sen, Dev-Tiftik-İş, Taper-İş ve BANK-Sen gibi DİSK’e bağlı ve bağımsız birçok sendika destek vermiştir.

4.5.5. 1 Mayıs 1980

DİSK Genel Sekreteri ve 1 Mayıs Komitesi Başkanı Fehmi Işıklar, 1 Mayıs’ın DİSK’in önderliğinde İstanbul, Ankara, İzmir, Trabzon, Bitlis ve Mersin’de kutlanacağını açıklamıştır. İstanbul Sıkıyönetim komutanlığı ise İstanbul’da 1 Mayıs’ın kutlanmasını yasaklamıştır. Bunun üzerine DİSK bazı işyerlerinde iş yavaşlatma ve durdurma kararı almış ve bu eylemin sonunda DİSK yöneticileri gözaltına alınmıştır.

30 Nisan 1980 eylemi, başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere çeşitli kentlerde etkili olmuştur. Sosyalist-komünist yapılanmalar bu eyleme destek vermiştir. Bazı fabrikalarda üretim durmuştur. Belediye hizmetlerinde aksamalar olmuştur. Eyleme, Türk-İş’e bağlı bazı sendikalarda örgütlü bazı işçilerde katılmıştır. Çok sayıda teknik eleman ve öğretmen de eyleme katılmıştır.⁸⁶

DİSK 1 Mayıs’ı Mersin’de kutlamıştır. Mitinge Türk-İş’e bağlı Petrol-İş ve Mersin Yol-İş Sendikaları ile çeşitli meslek örgütleri ve siyasal partiler de katılmıştır. Mitingde DİSK adına DİSK Genel Başkan Vekili Rıza Güven konuşmuştur. Rıza Güven yaptığı konuşmada Demirel hükümetini eleştirmiş ve mitingin ardından gözaltına alınmıştır.

4.5.6. DİSK’in 7. Genel Kurulu

25 Haziran-27 Temmuz 1980’de yapılan 7. Genel Kurul’da Genel Başkanlığa Abdullah Baştürk ve Genel Sekreterliğe Fehmi Işıklar seçilmiştir. Genel Kurul’a TİP Genel

⁸⁶ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 595.

Başkanı Behice Boran, TSİP Genel Başkanı Ahmet Kaçmaz, Türkiye Birlik Partisi Genel Başkanı Mustafa Timisi ve Sosyalist Vatan Partisi Genel Başkanı Mehmet Özler de katılmıştır. Genel Kurul'da TKP'nin DİSK üzerindeki etkisi yeniden gündeme gelmiştir.

Bülent Ecevit de gönderdiği mesajda 1980'de uygulanmaya başlanan ekonomik politikaları eleştirmiş ve bu politikanın sömürüyü arttıracaklarını söylemiştir. CHP'de "sol kanat mensubu" 39 parlamenter genel kurula gönderdikleri başarı mesajında faşizmin tehlikesinin her zamankinden büyük boyutlara ulaştığını ileri sürmüş ve DİSK'in, emperyalizme ve kapitalizme karşı savaşıyan işçi sınıfının örgütlü gücü olduğunu söylemiştir.

Abdullah Baştürk konuşmasında CHP'ye yüklenmiştir. CHP'nin "bugünkü yönetiminin niteliğinden dolayı" anti-faşist mücadeleye katılmasının zor olduğunu ileri süren Baştürk, "Biz buna rağmen bu Genel Kurul'dan CHP'ye elimizi uzatıyor ve haydi faşizme karşı omuz omuza mücadele edelim, diyoruz; CHP bunu cevapsız bırakırsa tarih önünde kendisi sorumlu olur"⁸⁷ demiştir.

4.5.7. Kemal Türkler'in Öldürülmesi

Kemal Türkler 22 Temmuz 1980 günü Merter'deki evinden çıkıp arabasına gittiği sırada üç kişinin silahlı saldırısına uğramıştır.

Ölüm haberi üzerine Maden-İş genel yas ilan etmiş ve Maden-İş'in örgütlü olduğu tüm işyerlerinde iş durdurulmuştur. DİSK ve Maden-İş yöneticilerinin yaptığı ortak toplantıda alınan kararlar uyarınca, 23 Temmuz 1980 günü DİSK'e bağlı sendikaların üyeleri iş bırakmıştır. Türk-İş'e bağlı sendikalar ve bağımsız sendikalardan da bu eyleme destek verenler olmuştur. Maden-İş üyelerinin eylemi ise cenazelerin defnedildiği 25 Temmuz 1980 gününe kadar devam etmiştir.⁸⁸

Kemal Türkler'in cenazesi, yüz binden fazla kişinin katılımıyla, 25 Temmuz 1980 günü toprağa verilmiştir. DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk, Kemal Türkler'in mezarı başında yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

"İşçi sınıfının bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesi çetin bir kavgadır. Bu mücadelede elbet şehit vereceğiz. Türkler bu savaşta yitirdiğimiz ne ilk şehidimizdir, ne de son. Ancak bayrak yere düşmeyecek, işçi sınıfı bilimin gösterdiği yolda kavgaya sürecektir. Bugün burada mücadele arkadaşımız Kemal Türkler'e verebileceğimiz tek söz vardır: Faşizme karşı birlikte mücadele etmek. Onu yaşatacak olan tek şey de budur."⁸⁹

⁸⁷ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 612.

⁸⁸ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 625.

⁸⁹ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 629.

DİSK Genel Sekreteri Fehmi Işıklar, 24 Temmuz günü cenazeye gelemeyenleri saat 13.30'da işyerlerinde saygı duruşunda bulunmaya çağırmıştır.

4.5.8. DİSK'e Kapatma Davası

İstanbul Bakırköy Cumhuriyet Savcılığı, DİSK'in kapatılması istemiyle 1980 yılı Temmuz ayı sonlarında bir dava açmıştır. Cumhuriyet Savcılığı'nın DİSK'in faaliyetten yasaklanması ve feshedilmesi talebiyle 30 Temmuz 1980 günü sunduğu taleplemede şu ilginç iddia yer almıştır:⁹⁰

Çağdışı kalmış Karl Marx'ın tarihin çöplüğünde küflenmiş Marksist görüşleri doğrultusunda hareket eden DİSK, bütün bu durum muvacehesinde bütün eylemlerinde ihtilalci sendikalizmin usulleri ile siyasi iktidara sahip olma gayesini gütmekte, hatta bu gayeye erişmek için kanunsuz grevleri körüklemek ve memleket sathına yaymak ve diğer taraftan toplu sözleşme müddetlerini doldurmuş iş yerlerinde kasten uyuşmaz tavır takınarak görünüşte kanuni ve fakat hakikatte tamamen kanunsuz grevlerle memleket iktisadi hayatını felce uğratmak, memlekette huzursuzluğu yaygın hale getirmek suretiyle mevcut düzeni yıkararak yerine işçi sınıfına dayanan ve diğer sosyal sınıfları yok etmeye matuf gayrikanuni bir yol ile iktidar olmak için çalıştıklarını göstermektedirler.

Dava 17 Kasım 1980 tarihine bırakılmış ve 12 Eylül'le yeni bir süreç başlamıştır.

4.6. 1980 SONRASI DÖNEM

12 Eylül Türkiye sendikal hareketine ağır bir darbe indirmiştir. 1983'te yürürlüğe giren 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile sendikaların siyasal faaliyetleri yasaklanmıştır. Sendika ve konfederasyonların siyasal amaç gütmeleri, siyasal partilerle ilişki kurmaları, siyasal partilerin adını, amblemini ve işaretini kullanmaları ve siyasal partileri desteklemeleri yasaklanmış ve sendikaların dernek, meslek örgütleri ve vakıflarla siyasal amaçla hareket etmeleri de engellenmiştir. Bu sendika-siyaset ilişkisinin zayıflamasına yol açan en önemli unsurlardan biridir. Örgütlenme hakkına getirilen kısıtlamaların yanında, toplu sözleşme ve grev haklarına da kısıtlamalar getirilmiş, grev yasakları başlamış, hak grevi ve genel grev yasaklanmıştır. Camcı'ya göre, bu yasal düzenlemeler, DİSK'in ve solun tekrar faaliyete geçememesi ve güçlenememesi için yapılmıştır.⁹¹

SSCB'nin çözülmesi ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla, kapitalizm, kendisinden başka bir sistemin sürdürülebilmesinin imkânsız olduğu, sosyalizmin yenilgisi ve başka bir alternatif

⁹⁰ Canan Koç-Yıldırım Koç, a.g.e., s. 632.

⁹¹ Ali Camcı ile görüşme.

kalmayıp dünyanın tek kutuplu hale geldiği fikirlerini benimsetmeye başlamıştır. Kapitalizmin bu ideolojik saldırısıyla birlikte işçilere sınıf bilincini vermek ve işçileri örgütleyebilmek de zorlaşmıştır. Türkiye’de bu ideolojik kuşatmanın zemini 24 Ocak kararları ve 12 Eylül 1980 Darbesi olmuştur.

Yeniden yapılanma, esneklik, özelleştirme, taşeronlaşma gibi uygulamalar da sendikaların siyasi gücünü engellemiştir. Bu özelleştirme ve dışa açılma politikalarının zeminini hazırlayan 24 Ocak Kararları’na da DİSK sert bir biçimde tepki göstermiş ve paketin amacının, kapitalizmin daha istikrarlı bir biçimde işlemesini sağlamak ve emperyalizmle bütünleşmek olduğunu söylemiştir.

DİSK bu dönemde, 1980 öncesinde TİP ve TKP ile olduğu gibi belirli bir siyasi partiyle birlikte hareket etmemiş, genel olarak “sol” partileri desteklemiştir.

4.6.1. DİSK’in Yeniden Faaliyete Geçmesi

12 Eylül Askeri darbesinden hemen sonraki 1980-1983 askeri otoriter yönetim dönemi MGK’nın 7 No.lu bildirisi ile DİSK, MİSK ve bu örgütlere bağlı kuruluşların faaliyetlerinin durdurulduğu, 12 Eylül yönetiminin getirdiği zorunlu tahkim, grev ve lokavt yasakları nedeniyle, sendikal faaliyetlerin askıya alındığı bir dönemdir. 1984 sonrasında, yeni yasal düzenlemeler altında, sendikal örgütlenme yeniden canlılık kazanmaya başlamıştır. Faaliyetleri durdurulan konfederasyonlardan Hak-İş altı ay sonra, MİSK dört yıl sonra tekrar faaliyete başlamıştır. 1980 yılı öncesinin ikinci büyük federasyonu olan DİSK ise Türk Ceza Kanunu’nun 141. maddesini kaldıran yasanın yürürlüğe girdiği Nisan 1991’e kadar Askeri Mahkeme’de yargılanmıştır. 16 Temmuz 1991’de, sıkıyönetim mahkemesi kararlarını henüz bir sonuca bağlamamış olan Askeri Yargıtay hem DİSK’i kapatma kararını kaldırmış hem de DİSK yöneticilerini beraat ettirmiştir. Bir başka kararla da DİSK’in mal varlığı iade edilmiştir. 18-19 Ocak 1992’de Genel Kurul’unu toplayan DİSK, tekrar faaliyete başlamıştır.⁹²

12 Eylül askeri darbesiyle DİSK’e ve bağlı sendikalarda üye, uzaman ve yönetici yaklaşık 2000 kişi gözaltına alınmış, Maden-İş ve Bank-Sen yöneticileri yurt dışına çıkmış ve diğer DİSK ve DİSK sendikaları yöneticileri tutuklanarak, 52’si hakkında İstanbul I Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi’nde “anayasal düzeni yıkmaya teşebbüs” ettikleri iddiasıyla TCK’nın 146. maddesinden idam talebiyle dava açılmıştır. 1981 yılında söz konusu mahkeme

⁹² Yüksel Akkaya, a.g.m.

DİSK ve ona bağılı 28 sendikanın kapatılması kararı almıştır. İtiraz üzerine dosyayı inceleyen Askeri Yargıtay 1991 yılında bu kararın kaldırılmasına ve yöneticilerin beraatına karar vermiştir.⁹³

DİSK yöneticilerinin bir bölümü yurt dışında, diğeri bir bölümü ise yargılanırken, 1985'te DİSK ve ona bağılı sendikaların yeniden faaliyete geçeceği döneme hazırlanmak için bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyonda Tekstil'den Rıdvan Budak ve Süleyman Çelebi, Gıda-İş'ten Kemal Nebioğlu, OLEYİS'ten Ruhi Orhan, Keramik-İş'ten Mustafa Aktulgalı, Genel İş'ten Abdullah Baştürk ve Dev Sağlık-İş'ten Doğan Halis yer almıştır. İstanbul'da Aksaray'da bir hukuk bürosu açan komisyon Avrupa'daki ilgili örgütlere raporlar hazırlayıp sunma, yayın çıkartma, 1 Mayıs'ları olanaklar ölçüsünde kutlama gibi faaliyetlerde bulunmuş, daha sonra DİSK davasının sonuçlanmasıyla yasaklı dönem sonrasındaki ilk DİSK kongresinin toplanmasına yardımcı olmuştur.⁹⁴

DİSK ve ona bağılı sendikalar üzerindeki yasağın 1991'de kaldırılmasından sonra bu örgütlere 1983'te çıkartılmış olan yasalara intibak için ek bir süre tanınmıştır. DİSK ve bağılı sendikaların nakit ve malvarlıkları kayımlardan alınıp yöneticilere iade edilmiş, böylece DİSK 12 yıllık bir aradan sonra yeniden faaliyete başlamıştır. Yeni faaliyet döneminde, DİSK kurucularından, Gıda-İş Genel Başkanı Kemal Nebioğlu, toparlanmayı sağlayabilecek ad olarak belirlenmiştir. Bu zor döneme Nebioğlu'nun başkanlığında girilmiştir. Bu arada, yurt dışındaki DİSK'li sendikacıların bir bölümü çıkarılan kısmi af yasasından yararlanarak yurda dönmüştür. Bu dönemin en önemli konusu DİSK'in bağımsız bir işçi konfederasyonu olarak yeniden faaliyete geçip geçmemesi ile ilgili tartışma olmuştur. Üyelerinden çoğu sendikasız kalmamak için 1980 sonrasında Türk-İş ve Hak-İş sendikalarına kaymış olan DİSK'in varlığı söz konusu olmuştur.⁹⁵

1991'de mahkeme beraat kararı verdiğinde DİSK'in, görevleri süren yöneticilerinin dışında üyesi bulunmamaktaydı. 1992'de yapılan 8. Genel Kurul'da, konfederasyonun kurucularından olan Kemal Nebioğlu genel başkanlığa, Süleyman Çelebi genel sekreterliğe, Ömer Çiftçi, Rıza Güven, İsmail Hakkı Önal, Kemal Daysal ve Hulusi Karlı yönetim kuruluna seçilmiştir. Bu dönemde DİSK'in önceliği yeniden toparlanmak olmuştur. Bu doğrultuda yapılan çalışmalarla DİSK bazı işkollarında barajı aşabilecek üye sayısına

⁹³ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 316.

⁹⁴ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 316-317.

⁹⁵ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 317

ulaşabilmiştir. 1991 yılında DİSK Dergisi on yıl aradan sonra tekrar yayınlanmaya başlamıştır.

12 Eylül 1980 sonrasında DİSK'in uluslararası ilişkileri açısından en önemli gelişme, Ocak 1985'te ASK'nin, DİSK'in üyelik başvurusunu, "ihtilalcilik"le yargılandığı bir sırada onaylayarak DİSK'i üyeliğe kabul etmesi olmuştur. DİSK'in üyelik kararı ASK'nin 1985'teki genel kurulunda oy birliği ile kabul edilmiştir. DİSK genel başkanı Abdullah Baştürk ASK yönetim kurulu üyeliğine seçilmiştir. İsveç İşçi Sendikaları Konfederasyonu 1988 yılında Baştürk'e, daha önce sadece bir kez Nelson Mandela'ya verilen "Özgürlük Savaşçısı" ödülünü vermiştir.⁹⁶

1990'lı yılların ortalarından itibaren sendikal harekette bir canlanma yaşanmış ve sendikal hareket siyasallaşmaya başlamıştır.

1990'lı yıllar, sosyalist hareketin işçi sınıfı ile bağ kurmaya çalıştığı bir dönem olma özelliği taşısa da bunda kayda değer gelişmelerin sağlandığını söylemek mümkün görünmemektedir. Bir önceki dönemin deneyimli, birikimli, sosyalist hareket ile tanışmış kentli işçisinin yerini, yeni bir göç dalgası ile kırdan kente gelen, deneyimsiz, birikimsiz, sosyalist harekete mesafeli bir işçi kuşağı almıştır. Sermayenin saldırıları karşısında örgütlenme gücü ve yeteneğini de önemli ölçüde yitiren bu yeni işçi kuşağı ve sendikacılar kendisi için sınıf olmayı düşünmek bir yana, kendiliğinden bilinçlenmeyi ifade eden sendikal örgütlenme bilincine ulaşmada bile oldukça sorunlu görünmektedir. Kuşkusuz, gelinen bu süreçte siyasetten uzak durmayı temel ilke edinmiş olan sendikacılığın önemli bir payı bulunmaktadır.⁹⁷

DİSK 1992 yılında Milliyet Gazetesi'nin başlattığı "Vergi Borçluları Açıklansın" kampanyasına destek vermiş ve toplanan imzalarla Maliye Bakanlığına başvurmuştur. 20 Eylül 1992'de Kocaeli'de Demokrasi Mitingi yapılmış ve mitinge geniş bir katılım sağlanmıştır. 24 Ocak 1993'de Uğur Mumcu'nun katledilmesi üzerine, ülke çapında düzenlenen gösterilere DİSK kitlesel olarak katılmıştır. 1995'de Gazi Mahallesi Olaylarında "Kardeşlik Çağrısı" yayınlamıştır. DİSK yöneticileri Gazi ve 1 Mayıs Mahalleleri'ne giderek baş sağlığı dilemiş ve DİSK 20 Mart'ta bir günlük "Genel Yas" ilan edilmiştir.

DİSK, 1993'teki Sivas katliamında hükümetin sorumlu olduğunu, Türkiye'nin milliyetçiliğin ve dinciliğin karanlığına itilmek istendiğini ve 12 Eylül'ün bu karanlığa zemin hazırladığını söylemiş ve Sivas katliamı dolayısıyla yapılan etkinliklere kitlesel katılım

⁹⁶ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 320.

⁹⁷ Yüksel Akkaya, a.g.m.

sağlamıştır. Katliamın hemen ardından DİSK'in aylık yayın organında şu açıklama yapılmıştır:

“DİSK, her türlü gericiliğin ve terörün yalnızca gerçekten demokratik bir ortamda; tümüyle demokratik yöntemlerle ortadan kaldırılabileceğine inanıyor. Gericiliğe ve teröre karşı mücadele, demokrasi ve özgürlükler mücadelesidir ve bu mücadelenin en kararlı savunucusu işçi sınıfıdır. Bütün özgürlüklerin en kararlı savunucusu olan işçi sınıfımızın sendikal örgütlerini, siyasi partileri, bütün demokratik kuruluşları ve aydınlarımızı, bu insanlık, demokrasi ve laiklik düşmanı çetelere karşı kararlı tutum almaya çağırıyoruz. Başta Başbakan olmak üzere bütün yetkililer ve devlet görevlileri, gerçekleri halka olduğu gibi açıklamalı, bu insanlık ve demokrasi düşmanı çetelerin üzerine kararlılıkla gidilmelidir.”⁹⁸

1993'te, Türk-İş, Hak-İş, kamu çalışanları sendikaları ve meslek odalarıyla birlikte Demokrasi Platformu'nu oluşturulmuştur. “Sigortasız Çalışma!” kampanyası düzenlenmiş, kamu çalışanlarının grevli, toplu sözleşmeli sendikal hak istemleri aktif katılımı desteklenmiştir. DİSK, hükümetlerin; iç hukuku, yeni yasaları, kabul ettikleri ILO sözleşmelerine uygun hale getirmediği için bu uluslararası örgüte şikâyet başvurusunda bulunmuştur. Emeklilik yaşının yükseltilmesi girişimlerini protesto için İstanbul'dan Ankara'ya “Mezarda Emekliliğe Hayır!” yürüyüşü düzenlemiştir.

24 Aralık 1995 seçimlerinden önce DİSK yönetimi, seçmenleri “emek, demokrasi ve barışın yanında olan sol partileri ve adayları” desteklemeye çağırmıştır.⁹⁹ DİSK Başkanlar Kurulunun 24 Aralık Erken Genel Seçimlerine ilişkin tavrı, DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak tarafın kamuoyuna duyurulmuştur. Açıklamada krizin etkilerinden söz edilmiş ve yeni bir istikrar paketinin işçi ve emekçiler açısından yeni acılardan başka bir etki getirmediği söylenmiştir. Kayıt dışı ekonomi, antidemokratik baskılar Avrupa'nın sosyal ve ekonomik değerleriyle bütünleşme üzerinde durulmuş, IMF ve Dünya Bankası'na karşı çıkmıştır. Rıdvan Budak, açıklamasında, sendikalara önemli görevler düştüğünü vurgulayarak şunları söylemiştir:

“Bu koşullarda emekten yana, demokrasiden yana bütün kesimlere büyük görevler düşmektedir. Bu günlerde hükümet krizinden de yararlanarak yolsuzluğu ve hilekârlığı arttırmak isteyenlere; sınıf karşıtlığını baskı ve saldırganlığa dönüştürmeye çalışanlara karşı bu toplumun sahipsiz kalmayacağını, demokratik kesimler olarak bu topluma ve sorunlara sahip çıktığımızı göstermek durumundayız.”¹⁰⁰

Rıdvan Budak, 1999 genel seçimlerinde DSP İstanbul Milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir.

⁹⁸ “DİSK'in Sesi”, DİSK Aylık Yayın Organı, Özel Sayı: 30, Temmuz, 1993.

⁹⁹ “Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi”, Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s. 317

¹⁰⁰ “DİSK Basın Ajansı”, Ekim, 1995.

26 Kasım 1997'de DİSK Yönetim Kurulu, yazılı bir basın açıklaması yayınlayarak "Barış, demokrasi, özgürlük, sosyal hukuk devleti, iş, ekmek ve gelecek için" İstanbul'dan Ankara'ya 8 Aralık'ta bir yürüyüş başlatacaklarını duyurmuştur. 8 Aralık'ta Merter'de başlatılan yürüyüş, 16 Aralık'ta Ankara'da son bulmuş; aynı gün Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı önünde bir miting yapılmıştır. Miting sonrasında DİSK Yönetimi'nin sendikal mevzuatla ilgili değişiklik taleplerini içeren bir dosya Çalışma Bakanı'na sunulmuştur.¹⁰¹

DİSK, Türk-İş, Hak-İş, memur sendikaları ve bazı sivil toplum örgütleriyle bir araya gelerek, 14 Temmuz 1999'da, DSP-MHP-ANAP Koalisyon Hükümeti'nin icraatlarını izlemek amacıyla kurulan "Emek Platformu" içinde yer almış, ancak 16 Şubat 2000 tarihinde Ekonomik ve Sosyal Konsey ile ilgili kaygıları nedeniyle platformdan çekilmiştir.

DİSK bu dönemde sendikal eylemlerin yanı sıra "Cumartesi Anneleri", "Barış İçin 1 Milyon İmza", "Özgürlükçü Demokratik Türkiye Mitingi", "Sürekli Aydınlık İçin Bir Dakika Karanlık" gibi birçok eylemin düzenleyicisi ve katılımcısı olmuştur.

Yeni dönemde, DİSK Yönetimi, tüzüğü'nün 3. maddesinin temel amaçlar bölümünde, 1980 öncesinde olduğu gibi sendikacılık anlayışlarının sınıf ve kitle sendikacılığı olduğunu vurgulamış, ayrıca DİSK'in bağımsız bir kuruluş olduğunu da belirtme ihtiyacı duymuştur. Nitekim Konfederasyon'un sendikal faaliyetlere başladığı 1992'den günümüze kadar geçen sürede, yeni DİSK'in, 1980 öncesinde olduğu gibi bir siyasi partinin vesayeti altında hareket etmediği görülmektedir. DİSK tarafından yayımlanan "Türkiye İşçi Sınıfını 2000'li Yıllara DİSK Taşımacaktır" başlıklı broşürde bu konuda; "Sendikal hareketin bağımsızlık ilkesi her zamankinden daha fazla öne çıkarılmalı, devletten, sermayeden ve siyasi partilerden bağımsız hareket eden politikalara ağırlık verilmeli, yalnızca işçi sınıfının gücüne yaslanmalı" denilmektedir.¹⁰²

4.6.2. Bahar Eylemleri

Bahar Eylemleri, 1980 sonrası uzun bir süre sessizliğe bürünen işçilerin, ülke genelinde yaygınlaşan geniş katılımlı ve kendiliğinden oluşan ilk kitlesel eylemdir. Başka bir ifadeyle Bahar Eylemleri'nin önemli bir kısmı ilgili sendikaların karar almasıyla başlatılan eylemler olmayıp, işçilerin inisiyatifiyle gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla bu eylemler, tavandan değil, daha ziyade tabandan gelen ve kendiliğinden biçimlenen eylemlerdir. Bu bakımdan, Bahar Eylemleri'nde sendikaların bir kısmı, işçilerin gerisinde kalmış ve eylemler

¹⁰¹ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 378.

¹⁰² Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 414-415.

bir anlamda sendikaları, tabanın ihtiyaçlarına cevap vermek için daha aktif politika üretmeye yöneltmiştir.¹⁰³

Bahar Eylemleri militanlaşmanın ve siyasetten uzak duran sendikacılığa karşı çıkışın ilk işaretleri olarak değerlendirilebilir. Ancak, işçi sınıfını siyasallaştıracak öznelerin 1980 sonrasında oldukça güçsüz olması, bu sürecin başka bir aşamaya evrilmesini de olanaksız kılmıştır.¹⁰⁴ Eylemler Özal Hükümeti'ne tepkinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 1988 yılındaki eylemlerin politik yönü daha ağır basarken, 1989 yılında ise toplu iş uyuşmazlıkları sorunu ön plana çıkmıştır. Bu eylemler işçilerin ve kamu emekçilerinin mücadelesini birleştirmesi açısından da önem taşımaktadır.

4.6.3. “Çağdaş Sendikacılık” Anlayışı

Haziran 1992’de Ören’deki “Abdullah Baştürk Eğitim Tesisleri”nde DİSK, “DİSK ve Bağlı Sendikaların Genişletilmiş Ortak Toplantısı”nı düzenlemiştir. Toplantıda DİSK’in bundan sonra izleyeceği çizgi konusunda iki eğilim ortaya atılmıştır. Bunlardan birincisi, geçmişte olduğu gibi sınıf kimliğinin vurgulanması ve mücadelecî bir sendikal anlayışının devam ettirilmesidir. İkincisi ise Türkiye’nin ve dünyanın değişen şartları öne sürülerek sınıf sendikacılığı yerine sermayeyle uzlaşmayı ve işbirliğini öne çıkaran “çağdaş sendikacılık” anlayışıdır.

Toplantıda, üyelerin zorla örgütünden koparıldığı koşullarda çalışmalara başlandığı, sendikal kadroların sıfır noktasında olduğu, eski üyelerin çoğunun artık çalışır durumda olmadığı, 12 Eylül’ün sendikalarda da tahribata yol açtığı, konfederasyonun kapalı kaldığı 12 yıllık dönemde doğan boşlukta işverenlerin yararlanarak geniş saldırılarda buldukları, dünyada ve Türkiye’de sendikacılığın yeni bir süreçten geçmekte olduğu, üretimdeki, teknolojideki ve üretim modellerindeki değişikliklerin, işçi yoğunluklarının değişmesinin ve bazı sektörlerin gerilemesinin yeni sendikal politikalar oluşturulmasını zorunlu kıldığı, Türkiye’de yoğun bir sendikasızlaştırma politikası güdüldüğü, bunlara dayalı olarak, üyeyi sadece işyerinde değil hayatın her alanında kucaklayacak bir yapı oluşturulması, sendikasız kesimlerin üyeliğe kazanılması, toplumun tüm kesimlerine ulaşılması, beyaz yakalıların

¹⁰³ Adnan Mahiroğulları, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı*, a.g.e., s. 374.

¹⁰⁴ Yüksel Akkaya, a.g.m.

kazanılması için özel çaba gösterilmesi, sendikal güç ve eylem birliğinin savunulması saptamaları yapılmıştır.¹⁰⁵

Alınan kararlarda milliyetçilik ve şovenizme karşı çıkılmış, işyeri sağlamak için eğitimin önemi vurgulanmış, silahlanmaya ayrılan paranın toplumun sosyokültürel gelişimine aktarılması istenmiş ve militarizme karşı mücadele edileceği belirtilmiştir. Dinlenme, konut ve eğlence konularında sermayeye yükümlülükler getirilmesi istenmiş, çalışma sürecine de sinmiş olan cinsiyet ayrımcılığına karşı pozitif ayrımcılık benimsenerek kadın işçilerin mücadelesine destek olmanın ve sendika içi yaşamda kadınların etkin bir biçimde yer almasının gerekliliği belirtilmiş teknolojinin verdiği olanaklardan demokrasinin gelişimi için yararlanılması ve bu gelişimin sosyal sonuçlarını kontrol etmek için bu konudaki karar alma süreçlerine katılınması istenmiştir. İşgücünün niteliğini geliştirme amacının da üstlenmiş bir organizasyon modeline geçilmesi önerilmiş, işyeri ve sanayi bölgelerinin sendikal birimlerinin toplumsal dayanışma sağlayabilecek ilişki ve aktivitelerde bulunabilecek bir yapıya kavuşturulması, işçi sınıfı örgütlerinin bilim-teknoloji üretimi ile ilgili kuruluş ve çevrelerle diyalogunu sağlamak, iletişim alanındaki tek yönlü işleyişi ortadan kaldırmak için alternatif medya oluşturmak, sanayinin çevrede yaptığı tahribatı engelleyici talepler oluşturmak ve bunları geliştirmek, katılımcı bir demokrasinin uygulandığı bir örgüt yapısı oluşturmak amaçları dile getirilmiştir.¹⁰⁶

Toplantı sonunda bu ikinci anlayışta karar kılınmış ve Kemal Nebioğlu yaptığı açıklamada TİSK'in ziyaret edileceğini ve artık sorunların kavgayla değil, masada çözüleceğini söylemiştir. Böylece DİSK, 1980 öncesinde kapitalizmle mücadele ederken, bu kararlar sistemin aksaklıklarını gidermeye çalışan bir anlayışa yönelmiştir. Bu karar, 1980 sonrasında gündeme gelen küreselleşme ve liberalizmin sendikalar üzerinde yaratmak istediği etkiyle uyumludur.

Camcı'ya göre ise bugün de işçi sınıfı için tek kurtuluş yolu sosyalizmdir. DİSK, emeğin iktidarını savunmaktadır. DİSK'in vazgeçemeyeceği ilkeleri vardır. Bunlar, demokratik ve bağımsız bir ülke, devletten ve sermayeden bağımsız bir örgüt ve tabanın söz ve karar sahibi olma ilkeleridir. Sınıf ve kitle sendikacılığının gereği, sermayeden ve devletten bağımsız olmayı gerektirir. Sendikalar sınıf ve kitle örgütleridir. Sosyalizme ulaşmak, emeğin

¹⁰⁵ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s.317.

¹⁰⁶ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s.318.

iktidarını kurmak, politik mücadele veren partilerin görevleridir. Ancak sınıfa kendi çıkarlarının nerede olduğunu öğretmek sendikaların görevidir.¹⁰⁷

4.6.4. DİSK'in Genel Kurulları

DİSK'in 9. Genel Kurulu 4-7 Ağustos 1994 tarihinde yapılmıştır. Kemal Nebioğlu'nun da örgütte bütünlük sağlayabilmek ve kaosu engelleyebilmek amacıyla başkanlığa aday olduğu seçimlerde, Genel başkanlığa Rıdvan Budak, genel sekreterliğe Mehmet Atay(Sosyal-İş), yönetim kurulu üyeliklerine Vahdettin Karabay(Lastik-İş), Çetin Uygur, Sabri Kaplan(Tümka-İş), Doğan Halis(Devrimci Sağlık-İş) ve Muzaffer Subaşı seçilmiştir. Ancak örgütteki huzursuzluklar sona ermemiş, 1980 sonrasındaki bütün güç kaybına rağmen hala güçlü bir tabana sahip olan Maden-İş, Genel-İş gibi sendikaların yönetimde temsil edilmemesi sorun yaratmayı sürdürmüştür.¹⁰⁸ Genel Kurul'da demokrasi üzerinde durulmuş ve işçi sınıfının karar alma süreçlerine katılmadığı bir demokrasi anlayışının başarıya ulaşamayacağı söylenmiştir. 1982 Anayasası'na dayanılarak çıkarılan Sendikalar Yasası, Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası, Siyasi Partiler Yasası, Dernekler Yasası, Basın Yasası ve Seçimler Yasası'nın demokratik, çağdaş ve evrensel hukuk normlarına uygun hale getirilmesi için mücadele edileceği kararı alınmıştır. İnsan Hakları ihlallerine, işkenceye, yargısız infazlara, DGM'lerin kapatılmasına ve Terörle Mücadele Yasası'na karşı mücadeleyi gündemine almıştır. Ören toplantısında belirginleşen iki farklı anlayış bu genel kurula da yansımış, genel kurul öncesinde Baştürk döneminin uzman kadrolarından bir bölümü DİSK'in eski ilkelerine sahip çıkılması çağrısı yapmıştır. Ayrıca 1980'dan bu yana özelleştirmelere karşı mücadele de DİSK'in gündeminde olmuştur.

DİSK Olağanüstü Genel Kurul'u 26-28 Ocak 1996 günleri İstanbul'da Mecidiyeköy Kültür Merkezi'nde yapılmıştır. Seçimlerde genel başkanlığa yeniden Rıdvan Budak, genel sekreterliğe Kemal Daysal, yönetim kurulu üyeliklerine Atilla Önger(Genel-İş), Hulusi Karlı, Vahdettin Karabay, Tayfun Görgün(Dev Maden-Sen) ve Çetin Uygur seçilmiştir. Yeni yönetimin, bir önceki genel kurulda temsil edilmemiş sendikaları da kapsamına özen gösterilmiştir.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Ali Camcı ile görüşme.

¹⁰⁸ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s.318.

¹⁰⁹ "Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi", Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1996, s.318.

12-14 Eylül 1997'de yapılan 10. Genel Kurul'da demokrasi, Kürt sorunu, barış, düşünce özgürlüğü, kadın hakları, laiklik, genç işçiler ve taşeronlaşma başlıklarına değinilmiş, üye sendikaların 1 Mayıs tatilini toplu sözleşme talebi haline getirmeleri kararı alınmıştır. Ayrıca solun birliğinin yaratılması ve büyütülmesine katkıda bulunulması gerektiği ifade edilmiştir.

DİSK'in 11. Genel Kurul'u 28-30 Temmuz 2000 tarihinde yapılmıştır. Genel Kurul'da küreselleşme ile IMF ve Dünya Bankası'nın politikaları eleştirilmiş ve politikalara karşı mücadele etmek için bir eylem planı hazırlanmış, talepleri hayata geçirebilmek için hükümeti işbirliğine zorlama kararı alınmıştır. Ayrıca bu Kongre'de sosyalizm özleminin hala vazgeçilmez olduğu ve DİSK'in sol kimliğinden ödün vermemesi gerektiği vurgulanmıştır. İşçi sınıfının çıkarlarını en iyi temsil eden yaklaşımların sol partilerden geldiği söylenmiştir. Genel Kurul'da genel başkanlığa Süleyman Çelebi seçilmiş, yönetim kurulu üyelerinde önemli bir değişiklik olmamıştır.

4-6 Haziran 2004 tarihinde gerçekleştirilen 12. Genel Kurul'da sermaye egemenliğine ve emperyalizme karşı mücadele ve NATO Zirvesi'ni protesto başlıkları ele alınmıştır. Ayrıca sosyal devletin tasfiyesine ve savaşa karşı mücadele edileceği kararı alınmıştır. Genel başkanlığa Süleyman Çelebi, genel sekreterliğe ise Musa Çam seçilmiştir.

DİSK'in 13. Genel Kurulu 15-17 Şubat 2008 tarihleri arasında yapılmıştır. Genel Kurul'da DİSK'in daha ilkeli bir çizgi izlemesi gerektiğinin altı çizilmiş, demokrasinin gelişmesi, sendikaların örgütlenme engelini aşılması, kamu kurumlarının özelleştirilmesinin durdurulması, sağlık, barınma, eğitim gibi alanlardan devletin tasfiyesinin önüne geçilmesi ve ekonominin toptan liberalleştirilmesinin durdurulması gibi başlıklar tartışılmıştır. Seçimlerde Süleyman Çelebi genel başkan, Tayfun Görgün(Dev Meden-Sen) ve İsmail Yurtseven(Genel-İş) genel başkan yardımcısı seçilmiştir. Kongrenin ilk gününde konuşan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik'in konuşması sık sık kesilmiş ve söyledikleri yalanlanarak protesto edilmiştir.

4.6.5. DİSK'in Türkiye Gündemine Bakışı

2-3 Şubat 2007 tarihleri arasında toplanan DİSK Genişletilmiş Başkanlar Kurulu Türkiye'de ve sendikal alanda yaşanan gelişmeleri ve sorunları değerlendirmiş ve bazı kararlar almıştır. Barışın tehdit altında olduğundan, 1977 1 Mayıs'ı, Hrant Dink'in

öldürülmesi gibi politik cinayetlerden ve anti demokratik uygulamalardan söz edilmiştir. Türkiye'nin gerçek gündeminin gelir dağılımındaki adaletsizlik, bölgesel eşitsizlikler ve yoksulluk olduğu tespiti yapılmış ve AKP iktidarının bu sorunları daha da büyüttüğü söylenmiştir. Ayrıca hükümetin emek haklarını gasp ettiği, sendikal hak ve özgürlüklerle ilgili olarak hiçbir gelişmenin gerçekleşmediği vurgulanmış, 1 Mayıs'ın Taksim de kutlanması konusunda kararlı bir tutum izleneceği belirtilmiştir.

DİSK, SSGS Yasa Tasarısı'na karşı da tepkisini sert bir biçimde ortaya koymuş ve bu yasa tasarısına karşı çalışmalar başlatmıştır. DİSK'in de içinde bulunduğu Emek Platformu'nun çağrısı üzerine 14 Mart 2008 tarihinde tüm Türkiye'de iki saatlik "çalışmama" eylemi yapılmış, ayrıca Emek Platformu öncülüğünde birçok protesto gösterisi, basın açıklaması ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinde eylemler düzenlenmiştir.

DİSK, sosyal güvelik konusundaki taleplerini şu şekilde ortaya koymuştur:¹¹⁰

- Sosyal güvenlik, Anayasa'da öngörülen biçimde, devlet politikası haline getirilmeli; devlet, sosyal güvenlik sisteminin finansmanına sürekli ve yeterli düzeyde katkıda bulunmalıdır.
- Türkiye koşulları için zaten yüksek olan emeklilik yaşını daha da yükseltme, pirim ödeme gün sayısını artırma girişimlerinden vazgeçilmelidir.
- Sosyal güvenlik kurumlarının aktüeryal dengesinin düzeltilebilmesi için, öncelikle kayıt dışı çalıştırmaya karşı etkin bir mücadele yürütülmeli; bütün çalışanların sigortalı olması sağlanmalıdır.
- Zaten açlık sınırının altında olan emekli maaşlarında daha da düşmeye neden olacak düzenlemelerden vazgeçilmeli, emekli maaşları insanca yaşanılacak seviyeye çıkarılmalıdır.
- Sosyal güvenlik kurumlarının üzerindeki siyasi vesayet kaldırılmalı, bu kurumlar hak sahiplerinin yönetiminde, özerk ve demokratik yapılara kavuşturulmalıdır
- Hastayı müşteri olarak gören ahlak dışı anlayışlar terk edilmeli; herkes için eşit, ulaşılabilir, nitelikli, ücretsiz sağlık hizmeti temel ilke edinilmelidir.
- Sağlıkta kır-kent, doğu-batı ve sınıfsal eşitsizliklerin tümüyle ortadan kaldırılabilmesi için kamuyu gözetken ve eşitlikçi sağlık politikaları esas alınmalıdır.
- Parası olanın parası kadar sağlık hizmeti alabileceği Genel Sağlık(sızlık) Sigortası girişiminden vazgeçilmeli, sağlık hizmetlerinden yararlanabilmek için nüfus cüzdanı yeterli olmalıdır.

¹¹⁰“DİSK'in Sesi”, DİSK Aylık Yayın Organı, Özel Sayı:151, Şubat 2006.

- Sağlıkta her türlü piyasalaştırma ve özelleştirme uygulamalarına son verilmeli, sağlık için ayrılan bütün kaynaklar kamu sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için kullanılmalıdır.
- Genel bütçeden sağlığa daha fazla pay ayrılmalıdır.
- Toplumun sağlık düzeyinin yükseltilebilmesi için birinci basamak sağlık hizmetlerine öncelik verilmeli, getirilmeye çalışılan “aile hekimliği” modeli yerine sağlık ocakları sistemi geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.

DİSK 2007’de, 1977 1 Mayıs’ının 30. yıldönümü olması ve Taksim’in işçi sınıfının kazanımı olan 1 Mayıs alanı olduğunu açıklayarak, 1 Mayıs’ı Taksim’de kutlayacağını duyurmuştur. İstanbul Valiliği’nin izin vermemesi üzerine kararlılığını sürdürmüş ve birçok sol partiden destek görmüştür. 1 Mayıs’ta DİSK üyeleri polis müdahalesiyle karşılaşmış ve birçok DİSK üyesi gözaltına alınmıştır. 2008 ve 2009 yıllarında da DİSK 1 Mayıs’ı Taksim’de kutlama konusundaki kararlılığını sürdürmüş ve yine polis müdahalesiyle karşılaşmıştır. 2010 ve 2011 1 Mayıs’larının ise Taksim’de kutlanmasına izin verilmiştir.

2009 1 Mayıs’ı öncesi DİSK ve Avrupa ülkelerinin sendikaları, 1 Mayıs’ın Türkiye’de de “Dünya Emek Günü” olarak tanınması ve sınırsız gösteri ve yürüyüş hakkı için ortak bir uluslararası dayanışma kampanyası başlatmışlardır. Kampanyaya ETUC, ITF, IUF, ICEM, DGB, DİSK, KESK, TÜRK-İŞ gibi birçok sendika katılmıştır. 2009 1 Mayıs’ında çeşitli ülkelerden gelen sendikacılar DİSK’e destek vermiştir. Avrupa Parlamentosu da 1 Mayıs’ın Taksim’de kutlanması için DİSK’e destek verdiğini açıklamıştır. Ayrıca Alman Gıda İşçileri Sendikası da Taksim’de 1 Mayıs’ın kutlanması için imza kampanyası başlatmış, ICEM(Uluslararası Kimya, Enerji, Maden ve Genel İşçi Sendikaları Federasyonu) da 1 Mayıs’ın Taksim’de kutlanması gerektiğini bildiren bir açıklama yapmıştır.

2009 yılında, DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi, Filistin Sendikalar Konfederasyonu’na, DİSK’in Filistin halkının acılarını paylaştığını ve yanında olduğunu söylemiştir. Gazze’ye uygulanan ambargonun kaldırılmasını, bölgeye yardım yapılmasını ve Türkiye’nin İsrail ile yaptığı askeri işbirliği anlaşmalarının iptal edilmesini talep ettiklerini, ayrıca ITUC, ETUC ve tüm uluslararası sendikal hareketi Filistin’e barış sağlanması için eyleme çağırdıklarını belirtmiştir.

2010 yılındaki Tekel Direnişi konusunda da DİSK Genel Başkanı Süleyman Çelebi ETUC ve Avrupa Gıda İşçileri Federasyonu Genel Sekreterlerine bir mektup yazarak Tekel işçilerinin mücadelesini desteklediklerini bildirmiştir.

DİSK, 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumda “hayır” oyu kullanılması gerektiği çağrısı yapmıştır. Hükümetin özelleştirme, esneklik, taşeronlaştırma gibi

politikalarıyla işçilerin daha da yoksullaştırıldığı ve işsizliğin arttığı, kamu çalışanlarına grev ve toplu sözleşme hakkının tanınmadığı ve sosyal devletin bütün kazanımlarının yok edildiği ve bu hükümetin hazırladığı anayasanın, tüm bu politikalara “evet” demek anlamına geldiğini ifade etmiştir. Anayasanın 12 Eylül Anayasası’ndan daha baskıcı olduğunu ve özgürlükçü, eşitlikçi, demokratik ve sosyal bir anayasa için mücadele edeceğini belirtmiştir.

DİSK 2011 yılında “Acil Demokrasi!” başlıklı bir kampanya yürütmeyi gündemine almıştır. Bu kampanyada, işçilerin güvencesiz çalışması ve örgütsüz bırakılmak istenmesi, esnek üretim, taşeronlaşma, işçi sağlığı ve iş güvenliği, toplumdaki farklı kimliklerin kendilerini toplumsal ve siyasi yaşamda ifade edememesi ve toplumsal bütünlüğü tehdit eden düşmanlaştırıcı politikalar, 12 Eylül Anayasası, yoksulluk ve küreselleşme gibi mücadele başlıkları ortaya konulmuştur.

SONUÇ

İşçi sınıfı, sorunlarının çözümü için çeşitli yollara başvurmuş ve bunun için çeşitli örgütler kurmuştur. Kendi kendine yardım mekanizmaları da denilen bu örgütler, zamanla gelişerek, işçi sınıfının üretimden daha yüksek paylar almaları sağlayacak mekanizmaları da geliştirmişlerdir. Modern endüstri ilişkileri sistemlerinin doğuşu bu çabaların sonucudur. Sendikalar, işçi sınıfının sorunlarının çözümü için genel siyaseti de etkileye çalışmış, siyasal partiler kurarak işçi temsilcilerini parlamentoya taşıdıkları gibi lobicilik yaparak genel işçi taleplerini yasal dayanağa kavuşturmak girişimlerinde de bulunmuşlardır.

Sendikaların doğuşundan bu yana sendikal hareket siyasetle her zaman iç içe olmuş, sendikalar içinde buldukları toplumların ve tarihsel süreçlerin ideolojik etkileriyle sürekli etkileşim içinde yer almışlardır. Dünyadaki ve buldukları ülkelerdeki siyasi konjonktürden etkilendikleri gibi siyaset üzerinde belirleyici bir rol oynayıp toplumdaki siyasi eğilimleri de önemli ölçüde belirleyebilmişler ve toplumun siyasallaşmasına katkıda bulunmuşlardır.

Bu çalışmada sendikaların, siyasetle ve siyasal partilerle kurduğu ilişkiler hem teorik bağlamda ele alınmış hem de dünyada ve Türkiye’de nasıl geliştiği ve şekillendiği konusu incelenmiş ve Türkiye sendikal hareketinin en temel aktörlerden biri olan DİSK’in siyasetle olan bağını, ideolojik duruşunu ve siyasal partilerle olan ilişkilerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Türkiye’de mücadeleci bir sendikal anlayışın DİSK’in kurulmasıyla nasıl kitleselleştiği ve siyasallaştığı, DİSK’in Türkiye’de siyaset üzerindeki etkileri ve Türkiye sendikal hareketine olan katkıları, kuruluşundan günümüze kadar ideolojik ve pratik açıdan yaşadığı değişimlerle birlikte ele alınmıştır.

DİSK’in kuruluşundan 1980 Askeri Darbesi’ne kadar yaşanan dönem Türkiye’de hem sendikal hem de siyasal mücadeleler açısından işçi sınıfının önemli ölçüde siyasallaştığı ve deneyimler kazandığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu gelişmede 1960 Anayasasının getirdiği geniş özgürlüklerin payı çok büyüktür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada yaşanan gelişmelere uygun olarak ülkemizde de işçi sınıfının demokratik gelişmelerden yararlandığı görülmektedir. İşçi sınıfının sınıf bilincine vardığı ve bir sınıf olarak alanlara çıktığı bu dönemde DİSK, yalnızca işçi sınıfı mücadelesine katkı koymakla kalmamış, bu mücadelenin öncüsü ve sembolü olmuştur.

1980 öncesi dönemde Türkiye’de işçi hareketi içindeki bir gurup belirli siyasal partilerle yakın ilişkiler kurarak siyasete aktif olarak katılmıştır. Bu dönemde TİP, DİSK’in kurulmasında doğrudan etkili olmuş, DİSK’in kuruluşundan sonra ise DİSK üzerinde dönem dönem TKP’nin ve CHP’nin etkileri görülmüştür.

Siyasal partilerle kurulan ilişkiler DİSK'in tabanın genişlemesine ve daha etkili siyasal eylemlerin oluşmasına yol açmıştır. Bu dönemde siyasal partilerden gelen uzmanların etkisi DİSK'in örgütlenme gücünü arttırmış ve siyasallaşmasını hızlandırmıştır.

1980 askeri darbesini gerçekleştirenler DİSK'in siyasallaşmasını darbe gerekçeleri içinde göstermişlerdir. Darbeyle beraber sendikal faaliyetlerin askıya alınmasıyla birlikte DİSK'in kapatılması, mal varlığına el koyulması ve yönetici kadroların sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanması sendikaların siyasetle olan bağına önemli ölçüde koparmıştır. O dönemde oluşturulan Kurucu Meclisin yeni anayasa taslağı çalışmalarında sendikal faaliyetlerin sınırlandırılmak istenmesi, sendika ve siyaset ilişkisinin yasaklanması, bir önceki dönemin gelişmelerinden duyulan endişeyi yansıtmaktadır.

12 Eylül'ün Türkiye sendikal hareketi üzerindeki yıkıcı etkilerinden en ağır biçimde etkilenen konfederasyon kuşkusuz DİSK olmuştur. 12 Eylül Askeri Darbesiyle kapatılan DİSK, ancak 1992'de faaliyete geçebilmiş, bu dönemden sonra gücünü önemli ölçüde yitirmesinin yanında ideolojik anlamda da değişimler yaşamıştır.

Askeri darbeden on iki yıl sonra DİSK tekrar kurulmuştur. DİSK bu dönemde, 1980 öncesinde olduğu gibi, belirli bir siyasal partiyle yakın ilişkiler kurmamış, daha partiler üstü kalmaya ve geniş anlamda siyaset yapmaya yönelmiştir.

DİSK 1980 öncesinde, kendisini sosyalizmi gerçekleştirecek öznelerden birisi olarak görürken, günümüzde, işçi sınıfının kurtuluşunu hala sosyalizmde görmekle birlikte, sosyalizmin gerçekleştirilmesinde esas rolün siyasi partilerin üstlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu dönemde siyasi kimlikten çok DİSK kimliği ya da DİSK'lilik ön plana çıkarılmaktadır.

DİSK, kuruluşundan 1980 Askeri Darbesi'ne kadar geçen dönemde yalnızca sendikal harekette değil, Türkiye siyasetinde de en belirleyici unsurlardan biri olmuştur. Türkiye'de işçi sınıfının mücadeleci bir anlayışla alanlara çıkmasına ve siyasallaşmasına öncülük etmiş, gücüyle dönemin iktidarlarında tedirginlik yaratmıştır. DİSK'in kurulduğu ve güçlendiği bu dönemin, aynı zamanda işçi sınıfının da siyasallaştığı ve yoğun olarak kitlesel eylemler yaptığı bir dönem olma özelliği taşıyor olması ve bu süreci örgütlemedeki rolüyle DİSK, Türkiye'de sendikal mücadelenin en önemli aktörü olmuştur. Bu nedenle DİSK'in tarihsel gelişimini ve bugününü araştırmak, aynı zamanda Türkiye siyasetini ve Türkiye'de işçi sınıfı mücadelesini anlamaya da katkıda bulunmaktadır.

EKLER

EK 1

TÜRK-İŞ ÜYELİĞİNDEN AYRILMA HAKKINDA RAPOR

Sayın Delegeler, değerli arkadaşlar,

Sendikalar olarak önemli bir kakarın eşiğindeyiz. Sendikalarımız yetkili organların daha önce yaptıkları toplantılarda Türk-İş Konfederasyonundan ayrılma kararı almış ve bu kararın uygulanması için Genel Yürütme Kurulları görevlendirmişti. İşte bugün; alınan bu prensibi görüşecek ve Kongremizin kararıyla yeni bir döneme girmiş bulunacağız.

Sendikalarımızın bu ilke kararını almasının nedenlerini özet olarak sizlere sunmak ve onayımızı almak isteriz.

Niçin Türk-İş'ten ayrılmak istiyoruz?

1) Çünkü Türk-İş, anautüzüğünde yazılı ilkeleri ve kongrelerinde alınan kararları artık uygulama gücünü yitirmiştir.

Örnekler: Türk-İş Anautüzüğünün 3. mad. B ve D fıkralarında, işçilerin adil bir ücret elde etmeleri ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesi amaç ediniştir. Türk-İş Anautüzüğünün 7. maddesi, vazgeçilmez bir prensip olarak kendi amaç ve ilkelerine aykırı hareket edenlerin Türk-İş'ten çıkarılmasını öngörmüştür. Oysa Türk-İş, insanlık onuruna uygun bir ücret elde etmek isteyen ve bu amaçlarına ulaşmak için yasaların tanıdığı grev yapma hakkını kullanan Paşabahçe işçilerinin bu grevi destekleyen emekten yana sendikaları geçici olarak üyelikten çıkarma kararı almıştır.

Türk-İş Anautüzüğü'nün 5. maddesinin F fıkrası uyarınca, Türk-İş bünyesinde federasyon ve sendika olarak ayrı ayrı temsil edilen kuruluşlar, 6 ay içinde birleşmelidir. Buna uymayanlar kesinlikle ihraç edilir.

Durum böyle olduğu halde, Türk-İş bu ilkeyi de uygulayamamıştır. Böylece Türk-İş bünyesinde türlü işkollarında irili ufaklı sendikaların kurulmasına açık kapı bırakarak, işçi haklarının çiğnenmesine göz yummuştur.

2) Sendikalar Kanunu'na göre çıkarılan işkolu yönetmeliğinin hazırlanışında uluslararası normlar kasten bir kenara itilmiş, işkolları, işçi örgütlerinin başında bulunanların politik görüşlerine göre düzenlenmiştir. Bunun sonucu olarak da ana işkolları parçalanmış, işçiler güçsüz bırakılmıştır.

3) Türk-İş, bütün bu sayılanlarla yetinmeyerek, Anautüzüğündeki hükümleri açıkça ve hiçbir sakınca duymadan savsaklamış, böylece kanun önünde gayrimeşru bir örgüt durumuna düşme tehlikesini bile göze almıştır. Öte yandan Türk-İş yöneticileri, kendi kişisel çıkarlarına uygun bir yaşantının içinde, sendikalar arası dayanışma ruhuna aldırış etmez olmuşlardır.

Örnekler: Tüzüğün 20. maddesi uyarınca, üst üste üç ay süre ile aidatını ödemeyen bir kuruluş, bu sürenin sonunda Türk-İş üyeliğini kendiliğinden kaybeder. Oysa 30 Eylül 1966 tarihindeki duruma göre, birçok kuruluşların 3-4 ayı aşkın bir süreden beri aidat ödemedikleri anlaşılmıştır. Böylece Türk-İş, hem sendikalar arası dayanışma heyecanını söndürmüş, hem de kanun karşısında birçok üyesini kaybeder duruma gelmiştir.

4) Türk-İş, hangi iktidar işbaşında ise, onun paralelinde bir yol izlemeyi kendisi için baş ilke saymış, bu yüzden önemli hiçbir işçi sorununu çözümlenememiştir.

Örnekler: Türkiye'nin tüm ezilen yoksul işçilerini kapsayan asgari ücret bir türlü günün yaşama şartlarına uygun adil ve insanlık onuruna yaraşır bir seviyeye getirilememiştir. Birçok işkollarının asgari ücreti halen birkaç yıl önceki hayat şartlarına göre uygulanmaktadır. Türkiye'de bugün asgari ücreti henüz bu ölçülere göre bile tespit edilemeyen iş kolları vardır. Asgari geçim indirimini yükselten kanun 1966 yılında uygulanacakken, hükümetin bütçe

açığını kapatmak için işçi ve dar gelirlilerden daha fazla vergi almayı amaç bilen erteleme kararı, iktidar partisi milletvekillerinin oylarıyla kabul edilmiştir. Bu durum karşısında Türk-İş Yönetim Kurulu üyesi ve hatta birisi Türk-İş'in başkan vekili olan üç milletvekili işçilerin geçim indirimini yükseltecek bu kanunun uygulanmasını iki yıl sonraya bırakmak için kaldırılan parmaklara kendi parmaklarını da katmaktan hiçbir sakınca duymamışlardır. Yani görevleri Türk işçisinin yanında olması gerekenler işçinin az vergi ödemesini öngören kanunun aleyhinde gönüllü olarak oy vermişleridir. Buna rağmen Türk-İş bu üyeleri hakkında herhangi bir koğuşturma açmamıştır. Böylece Türk-İş, işçiler, ücretliler, tarımla ve hayvancılıkla geçinen dar gelirli ile köylülerden (toplamı 23,5 milyon tutar) fazla vergi alınması karşısında kılıcı bile kıpırdatmamıştır.

5) Türk-İş, toplum gerçeklerine aykırı düşen bir politika izlemiştir. Böylece, işçi haklarının sağlanması yolunu açıklıkla tıkamıştır.

Örnekler: Türk-İş partilerüstü politika diye bir terane tutturarak, gerçekte iktidara gelen her partinin dümen suyuna gitmiş, Türkiye'nin en önemli üretici gücü olduğuna şüphe bulunmayan işçi sınıfının kanun yapacak bir güç olarak parlamentoya girme bilincini körletmeye kalkmıştır. Bu sınıfsal ihanetini örtelmek için de, bir takım acayip ve komik yollara başvurmuş örneğin, seçimlerden önce 9 milletvekilinin seçtirilmemesi için kampanya açmıştır. Bu davranış ile seçimlerde ancak parti listelerine oy verildiği gerçeğini bir kenara atmış, adeta, partilerin program ve amaçlarını bilmezlikten gelmiştir. Kaldı ki, 9 milletvekili seçtirmeme gibi olumsuz bir yönde kanalize edilmek istenen aldatıcı çaba bile verimli olmamıştır. Çünkü Millet Meclisi'ne seçtirilmemek istenen milletvekilleri bugün parlamentoda bulunmaktadır. Hâlbuki asıl mesele hangi parti programının Türk işçisinden yana olduğunu tespit ederek cesur bir atılışla işçilerin o parti listelerine oy vermelerini kanalize etmektir.

6) Türk-İş, birbirleriyle çelişen ve birbirleriyle sahte dostluklar kuran bir yönetici kadrosunu elindedir. Bu kadro samimiyetsiz kişilerden kurulan bir kadrodur.

Örnekler: Türk-İş mali sekreteri senatör Ömer Ergün 780 sayılı Af Kanunu'nun "Yüksek adalet divanınca mahkûm edilenlerle ilgili" 5. maddesinin Anayasa'ya aykırı olduğunu ileri sürmüştür. Bunun kendi siyasi akidesine aykırı bulan Türk-İş başkan vekili ve milletvekili Hasan Türkay derhal harekete geçmiştir, Türkay, Cumhurbaşkanı Sunay'a sunduğu bir muhtıradan Ömer Ergün'ü Türk-İş tüzüğüne ve Anayasa'ya aykırı hareket etmekle suçlamış, senatörlükten azlını istemiştir.

Paşabahçe grevi ile ilgili çalışmalar yapması hakkında 1. Bölge Temsilcisine direktif veren Genel Sekreter, bu direktiflere uygun işler yapan temsilcisini yönetim kurulunda sigaya çektiği ve sorumluluğu temsilciye yüklemeye kalkışmıştır.

7) Türk-İş milli bir kuruluş olmaktan çıkmış, Amerikan yardımlarıyla ayakta duran bir kuruluş olmuştur.

Örnekler: Türk-İş'in 1 Ocak 1964'ten 31 Aralık 1964'e kadarki iki yıllık süre içinde düzenlediği bütçe toplamı 9.182.783.71 liradır. AID yardımları ve bağışları, Türk-İş bütçesinin en dolgun bölümünü teşkil etmiştir.

8) Türk-İş kendi bütçesiyle ve kendi aidat geliriyle memurlarının aylıklarını veremez hale düşmüştür.

Örnek: Türk-İş kadrosunda bulunan 65 memurdan 32'sinin ücretini Türk-İş ödemektedir. Geriye kalan 33 memurun maaşlarını Amerikan Hükümeti, yani AID ödemektedir.

9) Türk-İş, Yurt Gerekçelerine ve Türkiye şartlarına aykırı bir eğitim politikası gütmekte, Amerikan Hükümeti'nin Türkiye'de uygulamak istediği sendikacılık politikasına göre hareket etmektedir.

Örnek: Türk-İş'in eğitim işlerini Amerikalılar yürütmekte, eğitim masraflarını Amerikalılar ödemektedir. Amerikan Hükümeti'nin bir örgütü olan AID, Türk-İş'e seminerler için 2 milyon 369 bin 294 lira 83 kuruş vermiştir.

10) Türk-İş, tam bağımsız, kişiliği olan, onurlu bir politika izlenmesini isteyenlere karşı, yalnız Amerikalıların çıkarına göre ayarlanan bir düzeni kurma eğilimindedir.

Örnekler: 13 Temmuz 1948'de yürürlüğe giren ve Türkiye ile Amerika arasında imzalanan bir andlaşmaya göre, AID'nin Türkiye'deki işyerlerinde çalışan işçilere, hiçbir Türk kanunu uygulanmayacaktır. Türk işçilerine tanınan ve tanınacak olan toplu sözleşme grev ve benzeri hiçbir haktan AID işyerlerinde çalışan Türk işçileri istifa edemeyecektir. Türkiye Genel İşçiler Sendikası, AID'ye bağlı işçiler adına toplu sözleşme yapmak istemiş, fakat karşısına bu ikili andlaşma dikilmiştir. Bunun üzerine Türk-İş Sendikası derhal bu yürüyüşe cephe almıştır.

11) Türk-İş, işçileri uyutucu ve işçi haklarının alınmasını güçleştirici bir oyalama politikası içindedir.

Örnekler: Türk-İş sözde toprak reformunu savunur. Hükümet, toprak reformuna karşıdır. Türk-İş sözde dış ticaretin devletleştirilmesini ister. Hükümet bu görüşü solculukla ithama kalkar. Türk-İş işsizlik sigortasını savunur görünür. Hükümet işsizlik sigortası diye kıdem tazminatını ortadan kaldıran bir tasarı hazırlar. Türk-İş, milli petrol politikasından yanaymış gibi davranır. Hükümet petrol boru hattını yabancıların eline geçirmeye yarayacak bir çalışma gösterir. Türk-İş, kalkınma planının sözde finansman kaynaklarının dar gelirlilerin sırtına yükletilmesini ister. Hükümet daha çok dar gelirlilerin sırtına binecek bir vergi politikası yürütür. Bütün iktisadi devlet teşekküllerinin yönetimine işçilerin katılması kanun gereğidir. Fakat hükümet yalnız birkaç iktisadi devlet teşekküllerinde işçilere kısıtlamış söz hakkı tanır. Türk-İş aldırış bile etmez. Türk-İş, öteden beri tarım iş kanununun çıkarılmasını müdafaa ediyormuş pozunu alır. Tarım iş kanununu hükümet çıkarmakta yarar görmez. İş Kanunu'nun tek işçi çalıştıran iş yerlerine teşmilini ister görünen Türk-İş, kanunun işçi haklarını kısıtlayacak biçimde kanunlaşması çabaları karşısında avutucu, tutucu, uyutucu bir politika izler.

12) Türk-İş bütün haklı grevlere karşı çıkmıştır.

Örnekler: Türk-İş, yetkisi olmadığı, hatta kanunda yeri bulunmadığı halde Kıbrıs buhranını ileri sürerek, grevleri durdurma kararı almış, bundan işçiler zarar görmüştür. (10 Ağustos 1964).

Maden-İş'in Mannesmann Boru Fabrikası'ndaki grevinin başarısızla sonuçlanması için Türk-İş, Ankara'da çeşitli manevralar çevirmiştir.

Petrol-Boru hattı grevi, Türk işçilerine tanınmayan, fakat yabancı işçilere tanınan haklar yüzünden ilan edilmiştir. Yabancı bir ortaklığın işverenine karşı grev yapan boru hattı işçilerini Türk-İş suçlamaktan çekinmemiştir. (1 Ekim 1966).

İstanbul'da Bozkurt Mensucat Fabrikası işçileri grevini, işveren kanunsuz diye kötülemeye kalkışmıştır. Türk-İş, işveren ağzı kullanarak "Bu grev hareketinin karşısında olduğunu" açıklamada sakınca görmemiştir.

Mersin'de yabancı şirketler ortaklığına karşı grev yapan Ataş Rafinerisi işçilerinin karşısına en önce çıkanlar arasında Türk-İş de vardır. Türk-İş Başkanı, greve karşı gelmiş ve grevci işçiler için "mutlaka hüsrana uğrayacaklardır" diyebilmiştir. (Aralık 1964).

Zonguldak maden işçileri 60 kuruşluk zam için grev yapmış, Türk-İş bu grevi komünist tahriki olarak nitelendirmekten sakınmamış ama iddiasını ispat edememiştir. (Mart 1965).

Paşabahçe şişe ve cam fabrikası işyerinde yapılan grevi Türk-İş rayından çıkarmaya çalışmış ve grevcileri yalnız başına bırakmak kararı almıştır. İşçilerin haklarını savunan sendikaları ise onur kuruluna vererek Türk-İş'ten geçici olarak çıkarmıştır.

13) Türk-İş, kanunları işçiler aleyhine yorumlamış, kanunsuz işler peşine düşmüştür.

Örnekler: Petrol Boru hattı grevini kanunsuz bulmuş ve “Türk-İş işçileri kanunsuz yollara sevk eden Türk-İş dışındaki kuruluşlarla mücadelesini daha da hızlandıracaktır” demiştir(1 Ekim 1966). Fakat Yargıtay, hükümetin grevi durdurma kararını kanuna aykırı ve grevin kanuni olduğunu ilan etmiştir.

Türk-İş genel sekreteri, Çorumlu işçiler işlerine alınmazlarsa “Kanunsuz olmasına rağmen kanunların çiğnendiği memlekette genel greve gidilecektir” demiştir(7 Eylül 1966 basını). Böylece kanunda yeri olmayan bir grev yolunu uygulamayı bile göze alanlar, keyfi bir yönetimden yana olduklarını da göstermişlerdir.

14) Türk-İş yöneticileri, işçilerin yaşama mücadelesinde topluca işten çıkarılmalarını ve sefaletin kucacağına bırakılmalarını insanı hayrette bırakacak bir şekilde savunmuşlardır.

Örnekler: Anayasa’da lokavt bir sosyal hak olarak tanınmamıştır. Fakat Türk-İş, işçileri sosyal adalete uygun bir hayat için mücadele edecekleri zaman açlığa mahkum edecek lokavtı savunmuştur. Lokavta karşı çıkanları suçlamıştır. Böylece yüzlerce deri işçisi lokavt yüzünden perişan olmuştur. Lokavtın savunucusu Türk-İş, grev hakkının olduğu yerde lokavt da olur görüşünü savunmuştur. Oysa Fransa’da hem de metal sanayini ilgilendiren bir davada, hakim grevin lokavta eşit bir hak olmayacağına ve lokavtın Fransa Anayasası’na da aykırı olduğuna kara vermiştir. Bu karardan bir parça alalım:

“Anayasa işçilere grev hakkını tanıırken, bunun karşısında lokavtı bir hak olarak tanımaz. Gerçekten, Anayasa işçilere grev hakkını tanıırken, onların, ekonomik gücü elinde tutan işverenden bazı teminatlar isteme hakkını kabul etmiştir. İşverene lokavt hakkı verilmesi işçilerin grev haklarının gasp dilmesi anlamına gelir.”(IMF’nin Aralık 1966 haber bülteni)

15) Türk-İş Maden-İş’in gelişmesini önlemeye, Maden-İş’e karşı sarı sendikalar kurulmasına ve işçi gücünü parçalamaya büyük önem vermiştir.

Örnekler: İzmit’te Boru-İş Sendikası’nın örgütlenmesine elverişli ortamı yaratmıştır.

Karabük’te ihanetle kurulan bir sarı sendikanın Türk-İş’e alınması için yöneticileri kongrelerinde teklif ve telkinlerde bulunmuşlardır.

Ereğli’de Maden-İş’e karşı bir sarı sendika kurulması için direktif vermiştir.

..... ve böylece Türk-İş, bir işçi örgütü olmaktan çıkmıştır.

Türk-İş, içinde kalarak yönetimi işçiden yana olanlara devretmek yolları artık tamamen tıkanmıştır. Türk-İş, çıkarıcı sendikacılığın, israfın ve yerli, yabancı sömürücülere hizmetin temsilcisi olmuştur. Bu bakımdan Anayasa’da yer alan işçi haklarının savunucusu işçilerin her bakımdan rahat bir hayata kavuşması mücadelesinin öncülerinden olan devrimci sendikalar, Türk-İş Konfederasyonu adındaki kuruluşun üyesi olmaktan utanç duymaktadır. Bir an önce bu duruma son verilmesi için, Türk-İş’ten ayrılma kararı alınması gereklidir.

Saygılarımızla
GENEL YÜRÜTME KURULU

EK 2

DİSK KURULUŞU HAKKINDA RAPOR

Sayın Delegeler,

Ulusal gelirin hakçasına bölüşülmesi ve işçilerin anayasada yer alan haklarına ulaşması, ancak özgürlük içinde örgütlenmekle olabilir. Bu bakımdan aynı işkolunda çalışan işçilerin kendi sendikalarında birleşmesi yetmez, bütün işçilerin bir örgüt içinde, tek kalbe sahip vücut gibi çalışması ve bu çalışmanın demokratik bir denetleme ile yürütülmesi gerekir. Bu bakımdan yeni bir işçi konfederasyonu kurulması düşünülmektedir. Buna sizin karar vermeniz gerekir. Bu bakımdan, niçin yeni bir konfederasyon kurmak gerektiğini sizlere özet olarak bildirmek isteriz.

Yeni bir işçi konfederasyonu kurulmalıdır. Çünkü:

İşçilerin, birçok ortak çıkarlarını elde etmeleri için güçlü bir mücadele gereklidir. Bu mücadeleyi planlamak, yürütmek ve başarıya ulaştırmak, sendikalar arası ortak bir yönetimle sağlanabilir, yani bütün işçiler adına yapılacak ortak çalışma ancak konfederasyon kurmakla gerçekleşir. Bu yüzden içinde sendikalarımızın da bulunduğu 17 sendika, prensip olarak, Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (kısa adı DİSK) kurmayı karar altına aldık.

Bugün üyeliğinden çıkmayı kararlaştırdığımız Türk-İş, işçi hak ve çıkarları ile işçi özgürlüklerini savunabilecek bir kuruluş olmadığından, bu amaçları başarmayı kendine öncelikle ilke edinen yeni bir konfederasyon kurmamız artık kaçınılmaz olmuştur.

Kuracağımız konfederasyon, yalnız işçi aidatları ve işçilerin bağışlarıyla çalışacaktır. İşçi örgütleri dışında, yerli ya da yabancı hiçbir kuruluştan bir kuruş almayacaktır. Bugün üyeliğinden ayrıldığımız Türk-İş ne yazık ki, bu tür davranışlarda bulunduğundan, bizim yeni bir konfederasyon kurmamız gereklidir.

Konfederasyonumuz işçi haklarını en önde savunacak, işçi haklarının ayaklar altına alınmasına asla göz yummayacaktır. Bugün üyeliğinden ayrılmayı şeref bildiğimiz Türk-İş, böyle bir örgüt olmadığı için yeni bir konfederasyon kurmaya mecburuz.

Konfederasyonumuz iç ve dış sömürücülerin Türkiye'de diledikleri gibi at oynatmalarına karşı çıkacak, sömürü düzeni yerine sosyal adaletin gerçekleştirilmesini sağlamaya çalışacaktır. Bugün üyeliğini bıraktığımız Türk-İş, iç ve dış sömürücülerin doğrultusunda yürüdüğü için gerçek bir işçi konfederasyonu kurmamız en önde gelen görevimiz olmalıdır.

Konfederasyonumuz işçi sorunlarını cesaretle ve bıkip usanmadan izleyecek, başarı için çaba harcayarak, politikasını kendi ilkelerine uygun olanlarla eşit işbirliği esasına göre yürütecektir. Bugün üyeliğini reddettiğimiz Türk-İş, böyle bir örgüt olmadığı için yeni bir konfederasyon kurmak işçi çıkarlarının gereğidir.

Konfederasyonumuz işçi sınıfının yurt yönetiminde ağırlığını koymasını ve kula kulluk yürütümü yerine her yönden eşitlik ve kardeşlik düzenini kurmayı amaç edinecek, işçi sınıfının yurt sorunlarında etkin bir rol oynamasını sağlayacaktır. Bugün üyeliğini bıraktığımız Türk-İş, böyle bir anlayıştan yoksun bulunduğu için yeni bir konfederasyon kurmak vatan görevi olmuştur.

Konfederasyonumuz Türkiye'nin bir an önce geri kalmışlıktan kurtarılmasını en başta gelen görevi sayacaktır. Onun için konfederasyonumuz bir yandan sanayileşmeye, bir yandan üretimin artırılmasına, bir yandan da kalkınma yükünü gelir esasına göre dağıtmaya dikkat edecektir, bizi bir tarım memleketi ve dış sömürüye açık bir montaj şantiyesi yapmak isteyenlere kesin cephe alacaktır. Bugün üyeliğini bıraktığımız Türk-İş, bu nitelikte bir politikadan yoksun ve iç ve dış sömürücülerin eğilimlerine göre hareket eden bir kuruluş olduğu için yeni bir konfederasyon kurmak halkımıza hizmet olacaktır.

Konfederasyonumuz, işçilerin insanlık onuruna yaraşır bir yaşama ulaşmasını değişmez bir amaç bilecektir, Konfederasyonumuz; yöneticilerin çıkar ocağı değil, kendilerini işçi sınıfının yararına adanmış kişilerin görev yeri olacaktır. Bugün üyeliğinden ayrıldığımız Türk-İş ve yöneticileri böyle bir yolun yolcusu olmadıkları için yeni bir konfederasyon kurmakla ekonomik, sosyal ve kültürel mücadelemizi başarıya götüreceğ bir üst örgüte kavuşmuş olacağız.

Konfederasyonumuz bilimi en geçerli önder ve emeği en yüce değer bilecektir.

Konfederasyonumuz, Anayasa'da öngörülen köklü dönüşümlerin gerçekleşmesiyle Türkiye'nin ve emekçi Türk halkının yüzünün güleceğine inanmaktadır.

Konfederasyonumuz işçilerin kendi sınıflarının bilincine daha hızlı erişmesi için önüne dikilen tüm engelleri aşarak başarıdan başarıya koşacak, bütün bu amaçlara ulaşmak için mutlaka bilimi en etkin mücadele aracı yapacak, Anayasa'nın sözüyle ve özüyle uygulanmasını ısrarla savunacaktır.

Bütün bunların gerçekleşebilmesi, sizin vereceğiniz karara ve göstereceğiniz bilinçli birliğe, beraberliğe bağlıdır. Kararınız kutlu olsun.

En Derin Saygılarımızla
GENEL YÜRÜTME KURULU

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKÇAYLI Nurhan, **Sendika Teorisi**, Uludağ Üniversitesi Yayınları No:3-036-0098, Bursa, 1983.
- AYDIN Zafer, “**Kanunsuz**” Bir Grevin Öyküsü: **Kavel 1963**, 1. Baskı, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, Ocak 2010.
- ÇAVDAR Tevfik, **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Kesitler**, 1. Baskı, Nazım Kültürevi Yayınları, Ağustos 2005.
- ÇELİK Aziz, **Sina Pamukçu ile Sendikalı Yıllar**, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, Haziran 2010.
- ÇELİK Aziz, **Vesayetden Siyasete Türkiye’de Sendikacılık (1946-1967)**, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- DİSK 11. Genel Kurul Çalışma Raporu**, DİSK Yayınları No:30, İstanbul, Temmuz 2000.
- DİSK Kuruluş Bildirisi, Ana Tüzüğü**, DİSK Yayınları No:2, İstanbul, 1968.
- DİSK Olağanüstü Genel Kurul Çalışma Raporu**, DİSK Yayınları No:20, İstanbul, Ocak 1996.
- İŞIKLI Alpaslan, **Gerçek Örgütlenme Sendikacılık**, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Ekim 2003.
- İŞIKLI Alpaslan, **Sendikacılık ve Siyaset**, 6. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Mart 2005.
- KOÇ Canan-Yıldırım KOÇ, **DİSK Tarihi, Efsane mi Gerçek mi?**, Epos Yayınları, Ankara, 2008.
- KORAY Meryem, **Sosyal Politika**, 3. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, Ekim 2008.
- KUTAL Gülten, **Türkiye’de İşçi Sendikacılığı: 1960-1968**, İstanbul İktisat Fakültesi, İstanbul, 1977.
- MAKAL Ahmet, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920**, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Mayıs 1997.
- LEFRANC Georges -Kemal SÜLKER, **Dünyada ve Bizde Sendikacılık**, Varlık Yayınları, İstanbul, Nisan 1966.
- LENİN V. İ., **Ne Yapmalı?**, Çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Ankara, Kasım 1992.
- LENİN V. İ., **‘Sol’ Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı**, Çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Ankara, Eylül 1999.
- MAHIROĞULLARI Adnan, **Cumhuriyet’ten Günümüze Türkiye’de İşçi Sendikacılığı**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, Eylül 2005.
- MARX Karl, **Fransa’da Sınıf Savaşları 1848-1850**, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, Ekim 1996.
- On Batı Ülkesinde İşçi Politika Sendika Parti İlişkileri**, Türk-İş Yayınları No:112, Ankara, 1976.
- SAYILGAN Aclan, **Türkiye’de Sol Hareketler (1871-1972)**, 2. Baskı, Hareket Yayınları, İstanbul, Haziran 1972.
- SELAMOĞLU Ahmet, **İşçi Sendikacılığının Gücündeki Değişim (Gelişmeler-Nedenler-Eğilimler)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.
- Sınıf Sendikası: Sınıf Tavrı Dergisi Sendikal Eğitim Notları**, 1. Baskı, Gelenek Yayınları, İstanbul, Mayıs 2000.
- SÜLKER Kemal, **Sendikacılar ve Politika**, 1. Basım, May Yayınları, İstanbul, Ocak 1975.
- SÜLKER Kemal, **Türkiye Sendikacılık Tarihi**, 3. Baskı, Tüstav Yayınları, İstanbul, Nisan 2004.

TALAS Cahit, **Sosyal Ekonomi**, S. Yayınları 14, Ankara 1979.
THOMPSON E. P., **İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu**, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, 1. Baskı, Birikim Yayınları, İstanbul, 2004.
TOKOL Aysen, **Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler**, VİPAŞ, Bursa, 2001.
TOKOL Aysen, **Türk Endüstri İlişkileri Sistemi**, Genişletilmiş 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, 2005.
TOKOL Aysen, **Türkiye’de Sendikal Hareket**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1994.
Türkiye’de İşçi Sendikaları ve Siyasi Partilerle İlişkileri, Teksif Yayınları, Yayın No: 208, Ankara, 1979.
UÇKAN Banu-Deniz Kağmıoğlu, **Endüstri İlişkileri**, Açıköğretim Fakültesi Yayın No:829, Eskişehir 2004.
YURTSEVER Haluk, **Sınıf ve Parti**, 3. Baskı, Nazım Kültürevi Yayınları, Haziran 2004.
YURTSEVER Haluk, **Süreklilik ve Kopuş İçinde Marksizm ve Türkiye Solu**, 2. Baskı, El Yayınevi, Mart 2002.

Makaleler

AKKAYA Yüksel, “Türkiye’de Sendikacılık ve Siyaset”.
ATEŞOĞULLARI Kamil, “29. Yıldönümünde 15-16 Haziran İşçi Direnişi”, **Devrimci Maden Arama ve İşletme İşçileri Sendikası Yayını**, 1999.
AYDOĞANOĞLU Erkan, “Dünyada ve Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisi”, Ankara, Ocak 2009.
KOÇ Yıldırım, “Türk-İş ve Siyasal Partilerle İlişkiler (Dünden Yarına)”, **Türkiye Yol-İş Yayını**, Yayın No: 1986/8, Ankara, 1986.
MAHIROĞULLARI Adnan, “Fransa’da Sendika-Siyasal Parti İlişkileri”, **T.C. Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: XVIII, Sayı 1, İstanbul, 2003.
MAHIROĞULLARI Adnan, “Teorik Çerçevesi ve Dünyadaki Uygulamalarıyla Sendika-Siyaset Sendika-Siyasal Parti İlişkisi”, **T.C. Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: XIX, Sayı 1, İstanbul, 2004.
MAHIROĞULLARI Adnan, “Türkiye’de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1.
ÖZKİRAZ Ahmet-Nuray Talu, “Sendikaların Doğuşu; Türkiye ve Batı Avrupa Ülkeleri Karşılaştırması”, **Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Sayı 2, 2008.
YORGUN Sayım, “Küreselleşme Sürecinde Türk Sendikacılığında Yeni Yönelişler ve Alternatif Öneriler”, **Çalışma ve Toplum**, 2005/3.

Sürelî Yayınlar

“DİSK Ajansı”, 13.02.1967, TÜSTAV Arşivi, Kutu: 318, Zarf: 1601.
“DİSK Basın Ajansı”, 01.05.1994, TÜSTAV Arşivi, Kutu: 221, Zarf: 895.
“DİSK Basın Ajansı”, 02.10.1995, TÜSTAV Arşivi, Kutu: 221, Zarf: 896.
“DİSK Dergisi”, Sayı: 4, TÜSTAV Arşivi, Kutu: 155, Zarf: 603.
“DİSK’in Sesi”, Özel Sayı: 30, Temmuz, 1993, TÜSTAV Arşivi, Kutu: 221, Zarf: 893.
“DİSK’in Sesi”, Özel Sayı: 32, Temmuz, 1993, TÜSTAV Arşivi, Kutu: 221, Zarf: 893.
“DİSK’in Sesi”, Özel Sayı: 52, Nisan, 1994, TÜSTAV Arşivi, Kutu: 221, Zarf: 895.
“DİSK’in Sesi”, Özel Sayı: 151, Şubat, 2006.
“DİSK’in Sesi”, Sayı: 163, Nisan, 2009.

Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı Arşivi

“Abdullah Baştürk’ün 1978 Yılında Bülent Ecevit’e Gönderdiği Mektup”, Kutu: 564, Zarf: 3042.

“Abdullah Baştürk’ün DİSK Genel Sekreteri Mustafa Üstündağ’a Gönderdiği 24.04.1979 Tarihli Mektup”, Kutu: 318, Zarf: 1601.

“DİSK Genel Başkan Vekili Kemal Nebioğlu’nun Vatan Partisi 3. Genel Kurulu’nda Yaptığı Konuşma”, Kutu: 318, Zarf: 1601.

“İGD Merkez Yürütme Kurulu’nun DİSK’in İGD ile İlişkileri Askıya Alma Kararına İlişkin Basın Açıklaması”, Kutu: 401, Zarf: 2142.

Ansiklopediler

“Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi”, Cilt I, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996.

“Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi”, Cilt II, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996.

“Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi”, Cilt III, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1996.

“Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

“Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, Cilt VI, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.

“Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi”, Cilt VII, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

İnternet Erişimi

<http://www.2010halkoylamasi.com>.

<http://www.calisma.org>.

<http://www.disk.org.tr>.

<http://www.hakis.org.tr>.

<http://www.milliyet.com.tr>.

<http://www.sendika.org>.

<http://www.ttb.org.tr>.

<http://www.turkis.org.tr>.

Görüşmeler

Camcı, Ali, 04.05.2011 tarihinde DİSK Genel Merkezi’nde yapılan görüşme.

Tezler

AKYALÇIN Seda, “Türkiye’de Geçmişten Günümüze İşçi Sendikaları ve Siyasi Partiler Arasındaki İlişkiler”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2002.

ALBAYRAK Levent, “1980’den Günümüze Sendika-Siyaset İlişkisi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2006.

ÖTKÜNÇ Cenk, “Türkiye’de Sendika-Siyaset İlişkisine Bir Örnek: 1970’li Yıllarda DİSK’in Türkiye Siyasetine Etkisi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2007.

TARTANOĐLU Őafak, ‘‘1980 Sonrası Türk Sendikacılığı ve Devrimci İŞi Sendikaları Konfederasyonu’’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2007.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Gonca		GEZER
Doğum Yeri ve Yılı	Çanakkale		1986
Bildiği Yabancı Diller	Almanca		
ve Düzeyi	Mittelstufe II		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1997	2004	Çanakkale Milli Piyango Anadolu Lisesi
Lisans	2005	2009	Uludağ Üniversitesi
Yüksek Lisans	2009		Uludağ Üniversitesi
İletişim (e-posta):	goncagezer@hotmail.com		
		Tarih İmza Adı Soyad	

